

Φάκελος Μαθήματος

■ Η θρησκεία στη ζωή,
στην ιστορία και στον πολιτισμό

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΠΙΚΟ
ΣΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ

Έντυπο Υλικό στα Θρησκευτικά Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

Η Θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό

Από το τοπικό στο οικουμενικό

Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό

Από το τοπικό στο οικουμενικό

Το έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με την ευθύνη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου «*Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών*». Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου εργάστηκαν αμισθί τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων **Γεώργιος Στριλιγκάς**, θεολόγος, φιλόλογος, Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων και **Γεώργιος Παπαδόπουλος**, θεολόγος, φιλόλογος, εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Αρσένιος Αρσενάκης

ΜΔΕ Θεολογίας, εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Μαρία Χατζηαποστόλου

Δρ. Θεολογίας, εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Σχεδιασμός και μορφοποίηση φακέλου:

Γεώργιος Στριλιγκάς

Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΑΘΗΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τα Θρησκευτικά της Γ' τάξης.....	σ. 5
Θεματική Ενότητα 1: Η Χριστιανοσύνη στον σύγχρονο κόσμο	σ. 6
Θεματική Ενότητα 2: Το ζήτημα της θρησκείας στη σύγχρονη Ευρώπη	σ. 32
Θεματική Ενότητα 3: Σύγχρονες θρησκευτικές μορφές στην Ορθοδοξία και στον κόσμο	σ. 54
Θεματική Ενότητα 4: «Πού είναι ο Θεός;»: Η οδύνη του σύγχρονου κόσμου και το αίτημα της σωτηρίας από το κακό.....	σ. 70
Θεματική Ενότητα 5: Ελπίδα και αγώνας για τη μεταμόρφωση του κόσμου.....	σ. 96
Θεματική Ενότητα 6: Από την αρχή έως το τέλος του κόσμου	σ. 122
Θεματική Ενότητα 7: Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας - Χτίζοντας τον κόσμο μας (Project)	σ. 148
Πηγές υλικού	σ. 152

Τα Θρησκευτικά της Γ' τάξης

Αγαπητοί μαθητές και μαθήτριες

Σας καλωσορίζουμε στο μάθημα των Θρησκευτικών στη νέα σας τάξη.

Φέτος, ολοκληρώνουμε την πορεία μας στον κύκλο των Θρησκευτικών του Γυμνασίου. Στην Α' τάξη, συζητήσαμε τι σημαίνει **«πορεία και ανάπτυξη»**, πρώτα στον εαυτό μας και έπειτα στον χώρο της θρησκευτικής πίστης. Στη Β' Γυμνασίου, προχωρήσαμε με παρόμοιες συνδέσεις στον θεματικό κύκλο **«πορεία μέσα από αντιθέσεις»**, όπου μελετήσαμε πώς μέσα από αντιπαραθέσεις και αντιπαλότητες προκύπτουν συνθέσεις και νέοι δρόμοι.

Στο φετινό μάθημα που έχει ως θεματικό άξονα **«από το τοπικό στο οικουμενικό»**, θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε τη μαρτυρία της θρησκευτικής πίστης στην Ευρώπη και στον σύγχρονο κόσμο, να προβληματιστούμε για μεγάλα προβλήματα της εποχής μας και να συζητήσουμε το θρησκευτικό όραμα για τη μεταμόρφωση και ανακαίνιση του κόσμου. Όπως και στα προηγούμενα χρόνια, αφετηρία στη διερεύνησή μας θα είναι πρωταρχικά η Ορθοδοξία, που είναι η θρησκευτική παράδοση του τόπου μας και στη συνέχεια ο Χριστιανισμός στην Ευρώπη και κατ' επέκταση οι μεγάλες θρησκευτικές παραδόσεις του κόσμου.

Το υλικό που έχετε στα χέρια σας θα σας διευκολύνει στο ταξίδι της διερεύνησής σας. Θα έχετε προσέξει ότι δεν είναι ένα συνεχόμενο δοκίμιο. Είναι μια πλούσια συλλογή κειμένων, εικόνων και άλλων μέσων, που αναφέρονται στη θρησκευτική πίστη και προέρχονται από διάφορες πηγές. Μάλιστα, μπορείτε να το εμπλουτίσετε και εσείς με δικές σας ιδέες. Το υλικό αυτό, πάνω απ' όλα, έχει σαν αποστολή να εξυπηρετήσει τις δραστηριότητες που θα κάνετε στην τάξη. Θα το αξιοποιήσετε με διάφορους τρόπους, κυρίως μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες. Προτάσεις γι' αυτόν τον τρόπο δουλειάς θα βρείτε στο τέλος κάθε ενότητας.

Ο καθηγητής ή η καθηγήτρια της τάξης σας θα σας καθοδηγήσει σχετικά με ποια από τα κείμενα, με ποια σειρά και πώς θα τα επεξεργαστείτε. Ίσως, δεν θα χρειαστείτε όλα τα κείμενα ούτε όλες τις δραστηριότητες. Είναι χρήσιμο, σε κάθε μάθημα, να σημειώνετε στο τετράδιο σας «τι» και «πώς» δουλέψατε στην τάξη, εάν χρειάζεται να προσέξετε περισσότερο κάποιο από τα κείμενα ή εάν θα κάνετε κάποια άλλη εργασία.

Σας ευχόμαστε καλή εργασία με κέφι και δημιουργικότητα.

Η συντακτική ομάδα του υλικού

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Η Χριστιανοσύνη στον σύγχρονο κόσμο

Περιεχόμενα

I. Οι Χριστιανικές Εκκλησίες: Κοινή καταγωγή, διαφορετικές πορείες

- i. Ορθόδοξες Εκκλησίες, Ορθόδοξη διασπορά και Ορθόδοξα κέντρα
- ii. Καθολική Εκκλησία: Από τον Μεσαίωνα στη Β' Βατικανή Σύνοδο
- iii. Προτεσταντικές Ομολογίες
- iv. Αγγλικανική Εκκλησία

II. «Εν εκκλησίαις ευλογείτε τον Θεόν»: Λατρεία και τέχνη στην Ανατολή και στη Δύση

- i. Αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική, βιτρό, μουσική
- ii. Κυριακάτικη λειτουργία
- iii. Λατρευτική παράδοση (Βάπτισμα, Χρίσμα, Ευχαριστία)

III. «Υμείς εστέ το άλας της γης» (Μτ 5, 13): Ιεραποστολή και Διακονία

- i. Διακονία: Οι πολλές όψεις της σε όλον τον κόσμο
- ii. Ιεραποστολή: Από την προπαγάνδα στο άνοιγμα και στη μαρτυρία στα πέρατα του κόσμου: από την Αλάσκα στην Αφρική και από τη Λατινική Αμερική στη μακρινή Ανατολή
- iii. Ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος: Ένα ζωντανό παράδειγμα διακονίας

IV. «Υπέρ της των πάντων ενώσεως»: Το αίτημα της ενότητας

- i. Η αρχιερατική προσευχή του Ιησού: «Ίνα πάντες εν ώσι»
- ii. Άρση αναθεμάτων Ορθοδόξων και Καθολικών (1965)
- iii. Κοινή Διακήρυξη Καθολικών - Ορθοδόξων (2006)
- iv. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών
- v. Θεολογικοί διάλογοι

Εισαγωγικό σχόλιο

Ο Χριστιανισμός ξεκίνησε ως μια μικρή κοινότητα πιστών και σταδιακά εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο. Δυστυχώς, μέσα από αντιπαλότητες και αντιπαραθέσεις, διασπάστηκε και οι χριστιανοί χωρίστηκαν ή και αποξενώθηκαν μεταξύ τους.

Σήμερα, αναγνωρίζεται οικουμενικά το αίτημα για συνεργασία και ενότητα, τόσο στο επίπεδο των θεσμών όσο μεταξύ των προσώπων. Για να φθάσουμε σε αυτό το σημείο, χρειάζεται η αλληλογνωριμία και η αλληλοκατανόηση.

Σε αυτή την πρώτη Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε:

- ποιες χριστιανικές Ομολογίες υπάρχουν στον σύγχρονο κόσμο, τις ομοιότητες και τις διαφορές τους
- διαφορετικές εκφράσεις της χριστιανικής τέχνης και λατρείας
- πρωτοβουλίες για την ενότητα των χριστιανών
- το κίνητρο, το εύρος και τη σημασία της χριστιανικής ιεραποστολής
- το όραμα για ενότητα των χριστιανικών Εκκλησιών.

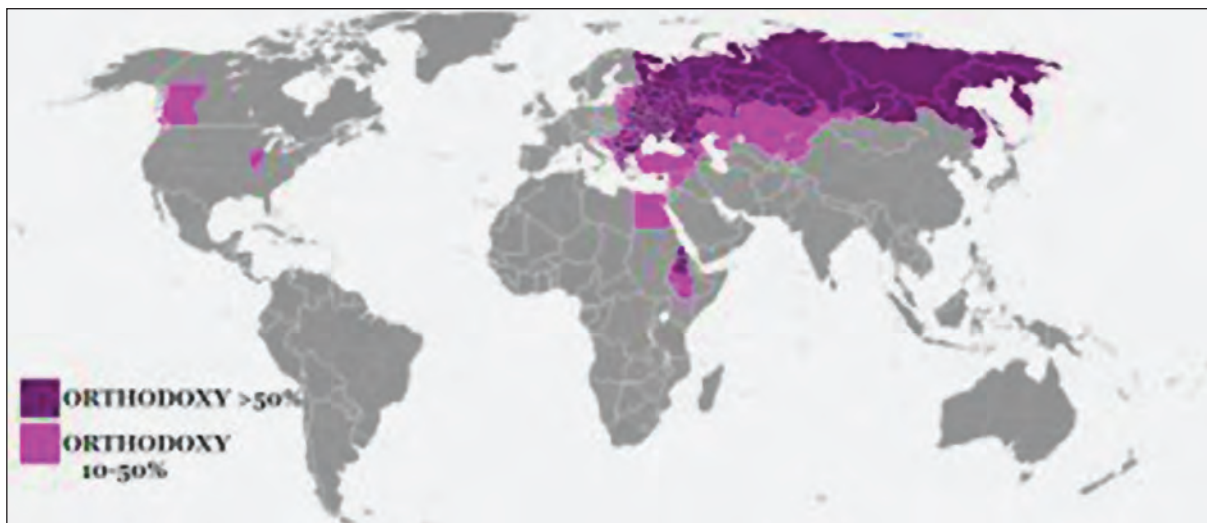
Οι Χριστιανικές Εκκλησίες: Κοινή καταγωγή, διαφορετικές πορείες

- ι. Ορθόδοξες Εκκλησίες, Ορθόδοξη διασπορά (Αφρική, Ασία, Αμερική, Αυστραλία) και Ορθόδοξα κέντρα

Η παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

Οι Ορθόδοξοι ανέρχονται σήμερα, περίπου, σε 270 εκ. και συναντώνται σχεδόν σε όλο τον κόσμο. Τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες υπάρχουν σε Ευρώπη, Αμερική, Ασία και Αυστραλία και Αφρική.

Στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι Ορθόδοξοι αποτελούν πλειονότητα στην Ελλάδα, την Κύπρο, την Βουλγαρία και την Ρουμανία. Σε αυτά, καθώς και σε άλλα κράτη της Γηραιάς Ηπείρου, όπως τη Γεωργία, το Μαυροβούνιο, τη Ρωσία και τη Σερβία, η Ορθοδοξία έχει μια έντονη κοινωνική και πολιτισμική παρουσία και έχει συνδεθεί ποικιλοτρόπως με την ιστορία των αντίστοιχων εθνών.

Διασπορά των ορθοδόξων στον κόσμο (Πηγή: Δικτυακός τόπος «Πενταπόσταγμα Ενημέρωσης»)

Η οργάνωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας

«[...] έχουμε αρχικά τις Μητροπόλεις, έπειτα τις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες [δηλαδή Εκκλησίες οι οποίες εκλέγουν οι ίδιες τον προκαθήμενό τους] ή τις Αυτόνομες Εκκλησίες [στις οποίες η εκλογή του προκαθήμενου επικυρώνεται από τον Οικουμενικό Πατριάρχη].

Οι Αυτοκέφαλες Εκκλησίες είναι δυνατόν να συμπίπτουν με πολιτισμικές κοινότητες, που υπήρξαν κατά το παρελθόν και είναι Αποστολικές [όπως η Αλεξάνδρεια για την Αφρική, η Αντιόχεια για ένα μέρος του σημαντικού κόσμου (Συρία, Λίβανο και ανατολική Τουρκία) ή τα Ιεροσόλυμα για την Παλαιστίνη και την Ιορδανία] ή και με εθνικές κοινότητες. Σε παγκόσμια κλίμακα, μετά το Σχίσμα του 11ου αιώνα, το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως

έχει πρωτείο τιμής και έχει ένα ρόλο πρωτοβουλίας, καθώς και προεδρίας στο σύνολο της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Αποτέλεσμα αυτής της θεμελιώδους αρχής της οργάνωσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι η ύπαρξη των τεσσάρων πρεσβυγενών Πατριαρχείων, τα οποία πριν από το χωρισμό Ανατολής και Δύσης, αποτελούσαν μαζί με το Πατριαρχείο της Ρώμης, την Πενταρχία. Αργότερα έχουμε τις πιο πρόσφατα συσταθείσες Εκκλησίες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες γενικά βρίσκονται σε χώρες παραδοσιακά ορθόδοξες [Πατριαρχείο Ρωσίας (1917), Πατριαρχείο Σερβίας (1920), Πατριαρχείο Ρουμανίας (1925), Πατριαρχείο Βουλγαρίας (1953), Πατριαρχείο Γεωργίας (1990). Αυτοκέφαλες Εκκλησίες: Κύπρου, Ελλάδος, Πολωνίας, Αλβανίας, Τσεχίας και Σλοβακίας. Αυτόνομες Εκκλησίες: Φινλανδίας και Εσθονίας]. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο παντού στον κόσμο. Στη Δυτική Ευρώπη, για παράδειγμα, καθώς και στην Αμερική και στην Αυστραλία, ηπείρους δηλαδή όπου οι ορθόδοξες κοινότητες δεν εγκαταστάθηκαν σε κάποια σημαντική κλίμακα, παρά μόνο κατά τον 20ό αιώνα, οι επισκοπές εξακολουθούν να στηρίζονται σε εθνικά κριτήρια και να συνυπάρχουν στην ίδια την εδαφική περιοχή, υπαγόμενες στις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες της χώρας καταγωγής τους».

Από την ιστοσελίδα της Ι.Μ. Βελγίου

Προκαθήμενοι Ορθοδόξων Εκκλησιών, κατά την παραμονή της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Άγ. Τίτος Ηρακλείου, Κρήτη, 2016

Η αυτοσυνειδησία της Ορθόδοξης Εκκλησίας

«[...] Πιστή στην ομόφωνη αποστολική Παράδοση και μυστηριακή εμπειρία η Ορθόδοξος Εκκλησία αποτελεί την αυθεντική συνέχεια της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας, όπως ομολογείται στο Σύμβολο της Πίστεως και επιβεβαιώνεται από τη διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας. Η Εκκλησία μας βιώνει το μυστήριο της θείας Οικονομίας στη μυστηριακή της ζωή με επίκεντρο τη θεία Ευχαριστία. Η Ορθόδοξος Εκκλησία εκφράζει την ενότητα και καθολικότητά της εν Συνόδω. Η συνοδικότητα διαπνέει την οργάνωση, τον τρόπο που λαμβάνονται οι αποφάσεις και καθορίζεται η πορεία της. Οι Ορθόδοξες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες δεν αποτελούν συνομοσπονδία Εκκλησιών αλλά την Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία. Κάθε τοπική Εκκλησία, προσφέρουσα την θεία Ευχαριστία, είναι η εν τόπω παρουσία και φανέρωση της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

Εναρκτήρια συνεδρία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Κρήτη, 2016

ii. Καθολική Εκκλησία: Από τον Μεσαίωνα στη Β΄ Βατικανή Σύνοδο

Η Καθολική Εκκλησία σήμερα

«Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είναι εξαπλωμένη σε ολόκληρο σχεδόν τον σύγχρονο κόσμο. Οι πολυπληθέστερες περιοχές σε ρωμαιοκαθολικούς είναι ορισμένες χώρες της Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο, Ελβετία, Πολωνία), σχεδόν όλες οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, καθώς και οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας (κυρίως τα νησιά των Φιλιππίνων). Αλλά και σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει μέλη. Στην Ελλάδα υπάρχουν μικρότερες ή μεγαλύτερες ρωμαιοκαθολικές κοινότητες στις μεγάλες, κυρίως, πόλεις. Αρκετοί ρωμαιοκαθολικοί βρίσκονται σε νησιά των Κυκλάδων (κυρίως τη Σύρο και την Τήνο) και του Ιονίου (Κέρκυρα). Στην Αθήνα έχει την έδρα της η Αρχιεπισκοπή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, δηλαδή η κεντρική εκκλησιαστική της διοίκηση στην Ελλάδα».

Καραχάλιας Σ., Μπράτση Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου*

Η Καθολική Εκκλησία από τον μεσαίωνα στο σήμερα

Μέχρι το 14ο αιώνα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Ευρώπης ήταν καθολικοί χριστιανοί. Η Καθολική Εκκλησία κατείχε γη, διέθετε ένα οργανωμένο διοικητικό σύστημα που της επέτρεπε να ελέγχει πνευματικά ολόκληρη την Ευρώπη και οι αρμοδιότητές της αφορούσαν και πολλές δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής. Ο Πάπας της Ρώμης, ως επικεφαλής της Καθολικής Εκκλησίας, είχε μεγάλη ισχύ και παρενέβαινε καθοριστικά και στις πολιτικές εξελίξεις.

Κατά τον Μεσαίωνα η ζωή των ανθρώπων ρυθμιζόταν από τις χριστιανικές τελετές και γιορτές, ενώ τα μυστήρια, όπως η βάπτιση και ο γάμος, σηματοδοτούσαν τα μεγάλα βήματα της ζωής των χριστιανών της Ευρώπης. Η Εκκλησία χρησιμοποιούσε μέρος από τα πλούτη της για να βοηθήσει τους φτωχούς και τους ασθενείς, ιδρύοντας και συντηρώντας νοσοκομεία

και άλλα ευαγή ιδρύματα. Παράλληλα, διέσωζε την πολιτιστική κληρονομιά και οργάνωνε την εκπαίδευση.

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Β' Γυμνασίου*

Η Β' Βατικανή Σύνοδος (1962-65)

«Μετά τη Βατικανή Σύνοδο η Εκκλησία δεν είναι πια σαν πυραμίδα που έχει στην κορυφή τον κλήρο, αλλά συγκροτείται από όλα τα μέλη της τα καθγιασμένα με το Βάπτισμα, το χρίσμα και την ιεροσύνη, και χρειάζεται συνεχής επιμόρφωση και επαγρύπνηση. Τίποτε δεν είναι πια όπως πριν. Ο κόσμος έχει ξυπνήσει, ενηλικιωθεί, και η Εκκλησία δεν έχει δικαίωμα να μένει πίσω

και ουραγός στις ανάγκες του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης και της λειτουργικής της ζωής, της ενδυμασίας των λειτουργών της και άλλων [...]».

Λούβαρης, π. Ι., *40 χρόνια από την έναρξη της Β' Βατικανής Συνόδου*

Από τα κείμενα της Β' Βατικανής Συνόδου

«Με εκείνους, οι οποίοι κοσμούνται μεν με το χριστιανικό όνομα διά του αγίου Βαπτίσματος, δεν ομολογούν όμως ακέρανη την πίστη ή δεν διαφυλάσσουν την ενότητα της κοινωνίας με τον διάδοχο του Πέτρου, η Εκκλησία αισθάνεται συνδεδεμένη για ποικίλους λόγους. Διότι πολλοί απ' αυτούς τιμούν την Αγία Γραφή ως κανόνα πίστεως και ζωής, επιδεικνύουν ζωηρό θρησκευτικό ζήλο, πιστεύουν με αγάπη στο Θεό, τον παντοδύναμο Πατέρα, και στον Χριστό, τον Υιό του Θεού και Σωτήρα, συνδέονται με το Χριστό διά του Βαπτίσματος και αναγνωρίζουν τα Μυστήρια. Πολλοί απ' αυτούς έχουν το επισκοπικό αξίωμα, τελούν τη Θεία Ευχαριστία και καλλιεργούν την λατρεία της Θεοτόκου. Σ' αυτά ας προστεθεί η κοινωνία διά της προσευχής και ένας αληθινός σύνδεσμος εν Αγίω Πνεύματι, το Οποίο δρα σ' αυτούς με δώρα και χάριτας και με την αγιαστική του δύναμη, και μάλιστα έχει ενισχύσει κάποιους απ' αυτούς στο μαρτύριο. Έτσι, το Πνεύμα αφυπνίζει σ' όλους τους μαθητές του Χριστού τη νοσταλγία και τη δράση, ώστε αυτοί κάποτε να ενωθούν ειρηνικά-όπως το ζήτησε ο Χριστός-σε μία ποιμνη υπό ένα Ποιμένα. Για την επιτυχία του σκοπού αυτού, η Μητέρα Εκκλησία προσεύχεται, ελπίζει και δρα αδιαλείπτως, προτρέποντας τα τέκνα της σε καθαρμό και ανακαίνιση, ώστε να λάμψει λαμπρότερα το σημείο του Χριστού στο πρόσωπο της Εκκλησίας».

Στ. Χαρκιανάκι, *Το περί Εκκλησίας σύνταγμα της Β' Βατικανής Συνόδου*

iii. Προτεσταντικές Ομολογίες

Η Μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα

Η λεγόμενη «Θρησκευτική Μεταρρύθμιση» ή «Μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα» ήταν ένα θρησκευτικό κίνημα του 16ου αιώνα, το οποίο εκδηλώθηκε ως αντίδραση στις αντιλήψεις και πρακτικές της Καθολικής Εκκλησίας και πήρε διαστάσεις κοινωνικές και πολιτικές. Αφετηρία του θεωρείται η 31η Οκτωβρίου 1517, όταν ο γερμανός μοναχός και θεολόγος Μαρτίνος Λούθηρος (1483-1546) θυροκόλλησε στην είσοδο του καθεδρικού ναού της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο με 95 θέσεις, εναντίον των αντιλήψεων και πρακτικών της Καθολικής Εκκλησίας. Η Μεταρρύθμιση διαδόθηκε σταδιακά εκτός της Γερμανίας και στη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες, την Ελβετία, τη Σκωτία και την Αγγλία. Κύριοι πρωταγωνιστές της ήταν, εκτός από τον Λούθηρο, ο Ιωάννης Καλβίνος (1509-1564), ο Ούλριχ Ζβίγγλιος (1484-1531) και ο Ιωάννης Νοξ (1513-1572).

Η ονομασία «Προτεσταντισμός»

Η ονομασία αυτή προέρχεται από τη λατινική λέξη *protestor* που σημαίνει διαμαρτύρομαι. Σχετίζεται με τη διαμαρτυρία των οπαδών του Λουθήρου μετά την καταδίκη του Λουθήρου και των αντιλήψεών του από τη Δίαιτα (1529) και την αποκλήρυξή του από τον αυτοκράτορα Κάρολο Ε΄, οι οποίοι για τον λόγο αυτό ονομάστηκαν προτεστάντες ή διαμαρτυρόμενοι.

Σύντομη ιστορία της Μεταρρύθμισης του Λουθήρου

«Η αντίδραση στις αδυναμίες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας εκδηλωνόταν περισσότερο στις γερμανικές χώρες. Στον πληθυσμό προκαλούσε μεγάλη δυσaréσκεια η οικονομική επιβάρυνση που υφίστατο από την Εκκλησία με σκοπό την ανέγερση μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων στη Ρώμη. Στη λαϊκή αυτή δυσaréσκεια πρέπει να προσθέσουμε και την προσπάθεια των Γερμανών ηγεμόνων να απαλλαγούν από την παπική επιρροή και την επικυριαρχία του αυτοκράτορα.

Η αφορμή δόθηκε το 1515, όταν ο πάπας Λέων Γ΄ έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών (συγχωροχαρτιών). Ο εμπορευματοποιημένος τρόπος διάθεσης τους από τον μοναχό Τέτζελ στη Γερμανία και η διακήρυξή του ότι "μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το Καθατήριο στον Παράδεισο", προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του γερμανού μοναχού και θεολόγου **Μαρτίνου Λουθήρου**.

Ο Λούθηρος διαμαρτυρόμενος θυροκόλλησε, τον Οκτώβριο του 1517, σε εκκλησία της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο από 95 **θέσεις**, δηλαδή επιχειρήματα που καταδίκάζαν τα συγχωροχάρτια και αμφισβητούσαν τις παπικές απόψεις και σε άλλα δογματικά ζητήματα. Ο πάπας αντέδρασε αφορίζοντας τον Λούθηρο ως αιρετικό. Ο Λούθηρος όμως έκαψε δημόσια το έγγραφο (**βούλλα**) του αφορισμού του (1520). Η θρησκευτική αυτή διαμάχη θορύβησε τον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Γερμανίας) Κάρολο Ε΄, ο οποίος, φοβού-

μενος διάσπαση της ενότητας των γερμανικών χωρών, κάλεσε τον Λούθηρο να απολογηθεί ενώπιον της **Δίαιτας** στην πόλη Βορμς (Worms). Όταν ο Λούθηρος αρνήθηκε να αναιρέσει τις απόψεις του, η Δίαιτα τον καταδίκασε ως αιρετικό και τον έθεσε εκτός νόμου. [...] Στο τέλος ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να συμβιβαστεί, με την **Ειρήνη της Αυγούστας** (1555), η οποία αναγνώριζε τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού και το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλλει στην περιοχή της δικαιοδοσίας του το δόγμα που επιθυμούσε. Με τη συνθήκη αυτή η Γερμανία διαιρέθηκε σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα».

Δημητρώκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπαρούτας Κ., *Ιστορία του μεσαιωνικού και του ύστερου κόσμου*

Οι 95 θέσεις του Λούθηρου στην είσοδο του Καθεδρικού Ναού της Βιτεμβέργης

Η Βίβλος του Λουθήρου στα γερμανικά

Μαρτίνος Λούθηρος

Δύο από τις 95 θέσεις που θυροκόλλησε ο Λούθηρος

5. Ο Πάπας δεν επιθυμεί ούτε είναι ικανός να συγχωρήσει οποιεσδήποτε τιμωρίες, εκτός από εκείνες που έχει επιβάλλει η δική του εξουσία ή εκείνη των εκκλησιαστικών κανόνων.

6. Ο Πάπας δεν μπορεί να συγχωρήσει οποιαδήποτε ενοχή, παρά μόνο δηλώνοντας και δείχνοντας ότι αυτή η ενοχή έχει συγχωρηθεί από τον Θεό. Ή, ακριβέστερα, συγχωρώντας την ενοχή σε περιπτώσεις που επαφίενται στην κρίση του. Αν κάποιος περιφρονήσει το δικαίωμα του να δώσει άφεση στις περιπτώσεις αυτές, ασφαλώς η ενοχή θα παραμείνει ασυγχώρητη.

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «ipaideia»

Αναταραχή στην Ευρώπη

Η διάδοση των θέσεων και των ιδεών της Μεταρρύθμισης οδήγησε σε μια περίοδο έντονων και αιματηρών συγκρούσεων. Στη Γαλλία συνέβησαν θρησκευτικοί πόλεμοι (1562-1598). Αποκορύφωμά τους θεωρείται η σφαγή στο Παρίσι δύο χιλιάδων Γάλλων καλβινιστών προτεσταντών (**Ουγενότων**), τη "Νύκτα (της εορτής) του **Αγίου Βαρθολομαίου** (24 Αυγούστου 1572). Η ειρήνη αποκαταστάθηκε τελικά με το Έδικτο (**Διάταγμα**) της **Νάντης** (1598), το οποίο αναγνώριζε μεταξύ άλλων το δικαίωμα της ελευθερίας συνείδησης ατομικά και το δικαίωμα των προτεσταντών να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Στη Κεντρική Ευρώπη συνέβη ο Τριακονταετής Πόλεμος (1618-1648), όπου ξεκίνησε ως θρησκευτικός πόλεμος ανάμεσα σε καθολικά και προτεσταντικά κράτη της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά βαθμιαία εξελίχθηκε σε γενικευμένη πολιτικο-στρατιωτική διαμάχη όλων των δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων. Το τέλος τους επήλθε με την Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648).

Καραχάλιας Σ., Μπράτση Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου*

Το κίνημα της Μεταρρύθμισης και οι βασικές θεολογικές ιδέες του, μέσα από την οπτική της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας

«Το αναμορφωτικό εκείνο κίνημα είχε σαν σκοπό να μας επαναφέρει στην αρχική απλή χριστιανική διδασκαλία των αποστολικών χρόνων. Οι βασικές αρχές της μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: 1. Η απόλυτη αυθεντία της Αγίας Γραφής, και το ατομικό δικαίωμα καθενός Χριστιανού να έχει και να μελετά ατομικά τον Λόγο του Θεού στην μητρική του γλώσσα. 2. Η δικαίωση (σωτηρία) του αμαρτωλού δια της πίστεως στον Χριστό, τον μόνο μεσίτη μεταξύ Θεού και ανθρώπων. 3. Η ισότητα των πιστών και η συμμετοχή των μελών της εκκλησίας στην διοίκησή της. Παρά τους διωγμούς, την ιερά εξέταση, τα βασανιστήρια και την χρησιμοποίηση της πολιτικής εξουσίας, το φως νίκησε και η Ευαγγελική εκκλησία εδραιώθηκε στην υφήλιο με εκατοντάδες εκατομμύρια πιστών σε όλη τη γη».

Κυριακάκης Μ., *Η Αναμόρφωση του 16ου αιώνα*

Η πορεία του Προτεσταντισμού στην ιστορία

«Στην ιστορική του διαδρομή ο Προτεσταντισμός εμφανίστηκε ως μία Εκκλησία συνεχών μεταβολών... Οι οπαδοί του Λουθήρου διαμόρφωσαν την ονομαζόμενη “Λουθηρανική Εκκλησία”, που αριθμεί σήμερα αρκετά μέλη στη Γερμανία, τις Σκανδιναβικές χώρες και τις Η.Π.Α. Όταν εμφανίστηκε ο Καλβίνος, ο οποίος διαφοροποιήθηκε σε κάποια σημεία από τη διδασκαλία του Λουθήρου, δημιουργήθηκε η “Εκκλησία των Καλβινιστών”, η οποία δραστηριοποιείται σήμερα σε Ελβετία, Ολλανδία και Βέλγιο. Αργότερα εμφανίστηκε η Αγγλικανική Εκκλησία (μία τάση ανάμεσα σε Λουθηρανούς και Ρωμαιοκαθολικούς), η οποία σήμερα συναντάται στην Αγγλία και στις Η.Π.Α. Τέλος, τον 19ο και 20ο αιώνα δημιουργήθηκαν πολλές «προτεσταντικές ομολογίες» (Πεντηκοστιανοί, Αντβεντιστές, Ευαγγελικοί, Βαπτιστές κ.ά.)».

Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου*

Δόγμα και Λατρεία Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών				
Δόγμα	Ρωμαιοκαθολικοί	Λουθηρανοί	Προτεστάντες Καλβινιστές	Αγγλικανοί
	Η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα της πίστης και των καλών πράξεων	Η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης	Η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα της πίστης και του απόλυτου προορισμού (δηλ. ο Θεός προκαθορίζει την τύχη των ανθρώπων)	Η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο της πίστης
Λατρεία	7 μυστήρια	2 μυστήρια: βάπτισμα και θεία κοινωνία		
	Λατρεία της Θεοτόκου και των Αγίων	Άρνηση της λατρείας της Θεοτόκου και των Αγίων		
	Υπακοή στον πάπα	Δεν αναγνωρίζεται η δικαιοδοσία του πάπα		
	Λειτουργία	Ανάγνωση της Βίβλου, άσματα και κηρύγματα		
	Τελετές πομπώδεις	Τελετές πολύ απλές	Τελετές πολύ απλές	Τελετές πομπώδεις
	Επίσκοποι και καρδινάλιοι	Επίσκοποι, όχι καρδινάλιοι	Ούτε επίσκοποι, ούτε καρδινάλιοι	Επίσκοποι, όχι καρδινάλιοι
Λατρεία	Απαγορεύεται ο γάμος των κληρικών	Επιτρέπεται ο γάμος των κληρικών		

Πηγή: Δημητρώκας Ι., Ιωάννου Θ., *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Β' Γυμνασίου*

Οι πιο γνωστές Προτεσταντικές Ομολογίες και κινήματα

Λουθηρανισμός, Καλβινισμός, Μεθοδισμός, Μεταρρυθμισμένες ή Αναμορφωμένες Εκκλησίες, Αγιαστικό κίνημα, Πεντηκοστιανισμός, Πρεσβυτεριανισμός, Κουακέροι, Αρμινιανιστές, Ευαγγελικαλικοί, Νεοπροτεσταντικά κινήματα.

iv. Αγγλικανική Εκκλησία

Η γένεση της Αγγλικανικής Εκκλησίας

«Στην Αγγλία η τάση για ανεξαρτητοποίηση από την παπική επιρροή χρονολογείται από τότε που ο **Ιωάννης Ουίκλιφ** (1320-1384) χαρακτηρίστηκε ως αιρετικός, και ενδυναμώθηκε με την επίδραση του χριστιανικού ανθρωπισμού. Μια διαμάχη του βασιλιά **Ερρίκου του Η'** (1534-1547) με τον πάπα για προσωπικούς λόγους στάθηκε η αφορμή για την οριστική ρήξη της εκκλησίας της Αγγλίας με τη Ρώμη (1534) και η αφετηρία της αγγλικανικής μεταρρύθμισης που είχε χαρακτήρα θρησκευτικό, πνευματικό και πολιτικό. Η μεταρρύθμιση αυτή δεν αποτελούσε ιδιαίτερο δόγμα, αλλά συνδύασε στοιχεία του Λουθηρανισμού και του Καλβινισμού. Αργότερα, στα χρόνια των διαδόχων του Ερρίκου, εδραιώθηκε η Αγγλικανική Εκκλησία, η οποία ήταν η μόνη που αναγνωριζόταν από το κράτος».

Αγγλικανικός ναός Αγ. Παύλου στην Αθήνα

Δημητρουκάς Ι., Ιωάννου Θ., Μπαρούτας Κ., *Ιστορία του μεσαιωνικού και του ύστερου κόσμου*

Δραστηριότητες

1. Στην ομάδα σας ετοιμάστε μια ψηφιακή παρουσίαση με θέμα τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της Ορθοδοξίας και παρουσιάστε την στην τάξη.
2. Στην ομάδα σας σχεδιάστε έναν εννοιολογικό χάρτη με θέμα «Η Καθολική Εκκλησία σήμερα».
3. Σημειώστε σε μια χρονογραμμή τα κύρια γεγονότα που οδήγησαν στην επικράτηση της Μεταρρύθμισης.
4. Εργαζόμενοι πρώτα ατομικά και έπειτα ατομικά, εντοπίστε τις κύριες θεολογικές διαφορές μεταξύ των Προτεσταντών και των υπόλοιπων χριστιανών.
5. Ας υποθέσουμε ότι μετέχετε, κατά ομάδες, σε μια συνάντηση αλληλογνωριμίας μεταξύ εκπροσώπων διαφορετικών χριστιανικών παραδόσεων. Κάθε ομάδα να ετοιμάσει μια σύντομη παρουσίαση της παράδοσης που εκπροσωπεί. Ετοιμάστε ένα κατάλογο θεμάτων που θα θέλατε να συζητήσετε με την ευκαιρία της συνάντησης.

«Εν εκκλησίαις ευλογείτε τον Θεόν»: Λατρεία και τέχνη στην Ανατολή και στη Δύση

ι. Αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική, βιτρό, μουσική

Η χριστιανική αρχιτεκτονική

Αρχικά οι χριστιανοί τελούσαν τη λατρεία τους σε ιδιωτικές κατοικίες πιστών. Όταν αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός τους συγκεντρώνονταν σε μεγαλύτερες αίθουσες, τον **ευκτήριο οίκο** ή **κυριακό** (οίκος αφιερωμένος στον Κύριο). Στη διάρκεια των διωγμών φαίνεται ότι τελούσαν περιοδικά τη Θ. Ευχαριστία και στις **κατακόμβες**.

Μετά το τέλος των διωγμών (4ος αιώνας) κατασκεύασαν μεγαλόπρεπους ναούς στον τύπο της **βασιλικής**. Την ίδια περίοδο έκτισαν και μικρούς στρογγυλούς ναούς με θόλο ή τρούλο. Από τον 6ο αιώνα οι βυζαντινοί άρχισαν να συνδυάζουν τεχνοτροπίες και να καινοτομούν αρχιτεκτονικά. Αποτέλεσμα ήταν η επινόηση ενός νέου τύπου ναού, της βασιλικής με θόλο – τρούλο.

Βαπτιστήριο χριστιανικής οικίας στη Δούρα Ευρωπό, αρχές 3ου αι.

Κατακόμβη Αγίας Πρίσκιλλας, Ρώμη

Σημαντική αλλαγή στα αρχιτεκτονικά δεδομένα έφερε η κατασκευή του ναού της Αγίας του Θεού Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Η σημαντικότερη καινοτομία του ήταν τα τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα τα οποία συναντώνται στην οροφή σχηματίζοντας μία στεφάνη, στην οποία στηρίζεται ο τρούλος. Επιπλέον, προστέθηκε στο ανατολικό άκρο μία κόγχη (ιερό βήμα), ενώ στο δυτικό ο νάρθηκας ή πρόναος. Από τον 9ο αιώνα εμφανίστηκε ένας νέος τύπος, ο εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο, που επικράτησε μέχρι και τον 13ο αιώνα. Από την περίοδο αυτή

στον ναό αποδόθηκαν και έντονα συμβολικά στοιχεία. Το μέγεθος των ναών και ο εικονογραφικός πλούτος μεταβάλλονταν ανάλογα με την οικονομική και πολιτική κατάσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Κατά την περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, εξαιτίας των δύσκολων πολιτικών και θρησκευτικών συνθηκών, κτίστηκαν μικρότεροι ναοί. Στα νεώτερα χρόνια, μετά τη συγκρότη-

ση εθνικών κρατών στη Βαλκανική χερσόνησο και ευρύτερα, κατασκευάστηκαν νέοι μεγάλοι ναοί. Σήμερα οι ναοί χτίζονται με πρότυπο κυρίως τους διάφορους βυζαντινούς τύπους.

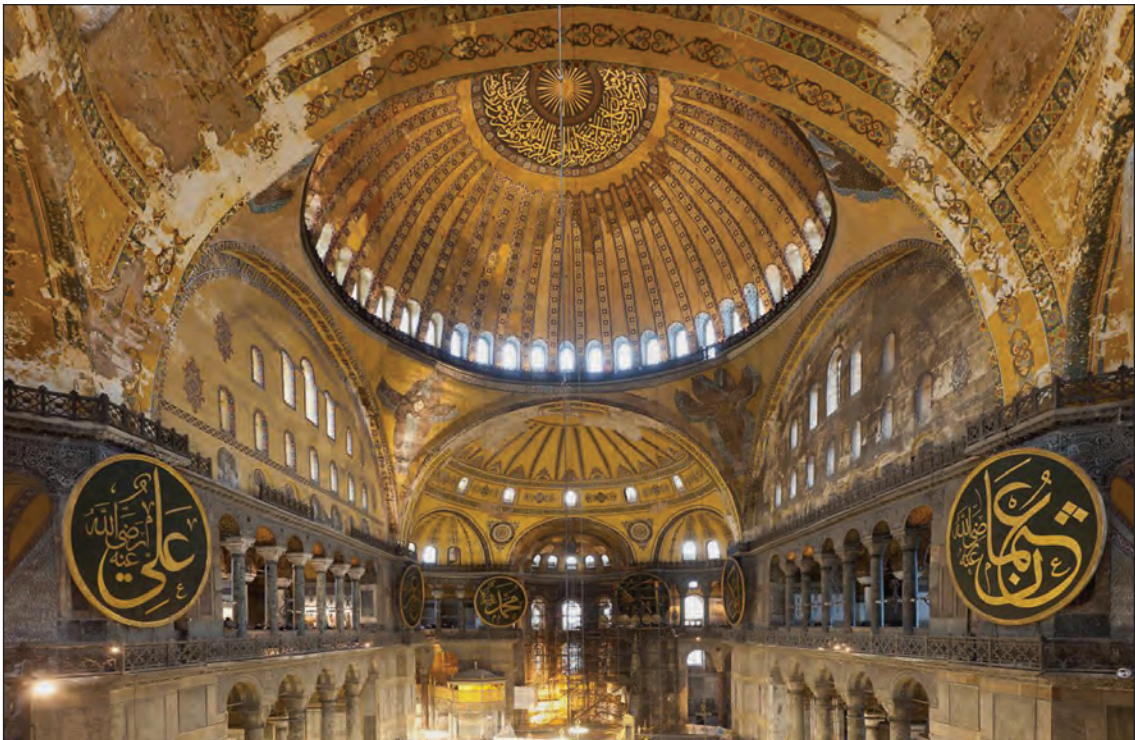
Η Βασιλική του Αγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη, 5ος αι.

Ροτόντα, Θεσσαλονίκη, 4ος αι.

Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, 11ος αι.

Ο ναός της Αγίας Σοφίας, Κωνσταντινούπολη, 6ος αι.

Στη Δύση, από τον 11ο αιώνα, αποκρυσταλλώθηκαν δύο νέοι τύποι ναών: ο ρομανικός και ο γοτθικός. Ο ρομανικός πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία, έχοντας ως χαρακτηριστικό του τις πολλές στρογγυλές αψίδες. Ο γοτθικός δημιουργήθηκε στην ίδια χώρα εκατό χρόνια αργότερα, έχοντας ως χαρακτηριστικό του τις πολλές αιχμηρές αψίδες, τα μεγάλα παράθυρα με υαλογράφηματα (βιτρό) και τον πολύ ψηλό αιχμηρό θόλο. Κατά τον 15ο αιώνα, με τη σταδιακή επικράτηση της Αναγέννησης, αναβίωσαν στοιχεία και ρυθμοί της κλασικής και ελληνορωμαϊκής αρχιτεκτονικής παράδοσης, ενώ το ύφος βασίστηκε στη λογική. Τον 17ο αιώνα με αφετηρία την Ιταλία, θα επικρατήσουν τα στοιχεία μπαρόκ με κύρια χαρακτηριστικά την εκφραστική ελευθερία και την επιτηδευμένη διακόσμηση, ενώ υπερτονίστηκε το δραματικό ύφος προκειμένου να προκληθεί η συναισθηματική συμμετοχή των πιστών στα τελούμενα εντός του ναού. Τον 18ο αιώνα - αρχές 19ου αιώνα κτίστηκαν ναοί επηρεασμένοι από το πνεύμα του νεοκλασικισμού. Τον 20ό αιώνα κατασκευάστηκαν νέοι σύμφωνα με το ρεύμα του μοντερνισμού, ενώ σήμερα οι αρχιτέκτονες δοκιμάζουν και πειραματίζονται με νέες τεχνικές και υλικά σε μια προσπάθεια να ενσωματώσουν τον αστικό και μεταμοντέρνο τρόπο ζωής και τις σύγχρονες ανάγκες και ανησυχίες των χριστιανών της Δύσης.

Αβείο Μούρμπαχ, ναός ρομανικού τύπου, 12ος αι.

Η Παναγία των Παρισίων, ναός γοτθικού τύπου, Παρίσι, 13ος αι.

Ο ναός του Αγίου Πέτρου, αναγεννησιακός τύπος, Ρώμη, 16ος αι.

Η χριστιανική ζωγραφική, γλυπτική, υαλογραφία (βιτρό)

Οι χριστιανοί από τους πρώτους αιώνες χρησιμοποίησαν τις εικαστικές τέχνες για να εκφράσουν την πίστη τους. Στην Ανατολή η χριστιανική ζωγραφική εκκινώντας από την ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση διαμορφώθηκε σταδιακά γνωρίζοντας την αποκορύφωσή της από τον 10ο έως τον 14ο αιώνα Έκτοτε καθιερώθηκε μια συγκεκριμένη τεχνοτροπία που παραμένει ζωντανή μέχρι σήμερα.

Ιησούς Χριστός,
εγκαυστική εικόνα,
Σινά, 6ος αι.

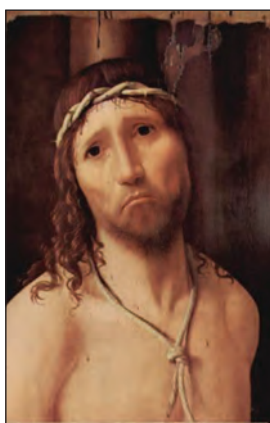
Ιησούς Χριστός, ψηφιδωτό,
Αγία Σοφία Κων/λης,
13ος αι.

Ιησούς Χριστός, Α.
Ρουμπλιόφ, ρώσικη
εικόνα, 15ος αι.

Ιησούς Χριστός,
Θεοφάνης ο Κρης,
16ος αι.

Ο Χριστός στη στήλη.
Αντονέλλο ντα Μεσίνα,
15ος αι.

Χριστός Σωτήρας,
Δ. Θεοτοκόπουλος,
1600

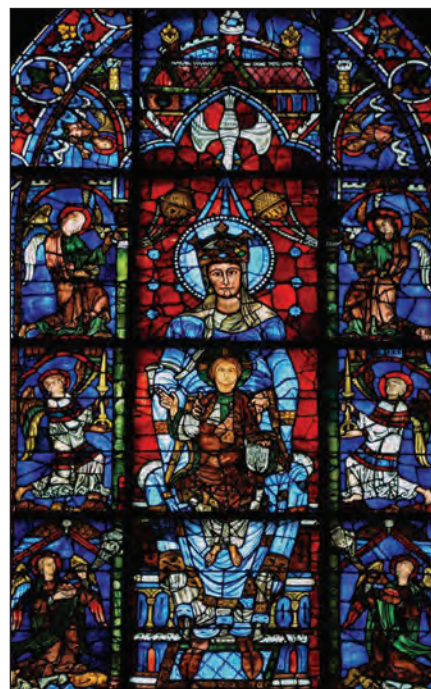
Ο Χριστός δείχνει την
πληγή, Καραβάτζιο,
17ος αι.

Βάπτιση του Χριστού,
σύγχρονη τέχνη, St
Edmunds, Tyseley

Μωυσής, Μιχαήλ Άγγελος, Ρώμη, 1515

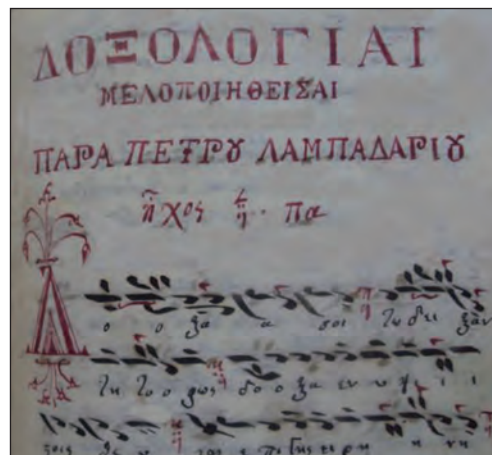
Βιτρό στην Παναγία της Σαρτρ
στη Γαλλία

Στη Δύση η ζωγραφική ακολούθησε διαφορετικό δρόμο, κυρίως από την εποχή της Αναγέννησης και εξής, και συνδέθηκε με τις ανησυχίες των καλλιτεχνών και τα νέα ρεύματα κάθε εποχής. Η εξέλιξη αυτή συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Στον ίδιο γεωγραφικό χώρο πέρα από τη ζωγραφική αναπτύχθηκε και η γλυπτική, ως μορφή θρησκευτικής τέχνης, ενώ από τον 12ο αιώνα και εξής χρησιμοποιήθηκε και η τεχνική της υαλογραφίας (βιτρό), τέχνες που γνώρισαν την ίδια εξέλιξη με τη δυτική ζωγραφική.

Η χριστιανική μουσική

Κοινό χαρακτηριστικό όλων των χριστιανών είναι η χρήση ύμνων στη λατρεία τους. Οι ύμνοι σε όλες τις Χριστιανικές Εκκλησίες εκτελούνται με την ανθρώπινη φωνή. Στην Ανατολή η εκκλησιαστική υμνωδία (ποίηση και μέλος) διαμορφώθηκε κατά τους οκτώ πρώτους χριστιανικούς αιώνες, σε συνέχεια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Από τότε μέχρι σήμερα επικρατεί η μονοφωνική ψαλμωδία.

Στη Δύση από τον 9ο αιώνα η μονοφωνική αντικαταστάθηκε από την πολυφωνική μουσική και συνδυάστηκε και με τη συνοδεία του εκκλησιαστικού οργάνου και από τον 17ο αιώνα κι άλλων μουσικών οργάνων. Στη Δύση κυριάρχησε από τον 4ο αιώνα μέχρι τον 6ο αιώνα το λεγόμενο Αμβροσιανό μέλος (μονοφωνικό, στηριγμένο στην εκκλησιαστική μουσική της Ορθόδοξης Ανατολής), ενώ από τον 6ο μέχρι τον 9ο αιώνα το λεγόμενο γρηγοριανό μέλος (μονοφωνικό, στηριγμένο στο Αμβροσιανό μέλος, νέος καθορισμός ύμνων με συνολική ισχύ για όλη τη Δυτική Εκκλησία). Στα χρόνια της Μεταρρύθμισης ο Μαρτίνος Λούθηρος διαμόρφωσε ένα δικό του τρόπο ψαλμωδίας που επικράτησε στις Προτεσταντικές Εκκλησίες. Στην Καθολική Εκκλησία επικράτησε ο τύπος της Missa (Λειτουργία) και μέχρι τη Β' Βατικανή Σύνοδο ψαλλόταν υποχρεωτικά στα Λατινικά. Από τη Σύνοδο και μετά υπήρξε ελευθερία στην επιλογή της μουσικής και των ύμνων.

Χειρόγραφο βυζαντινής
μουσικής γραφής

Η Κυριακάτικη Λειτουργία

Η Κυριακή είναι αφιερωμένη στον Κύριο Ιησού Χριστό από όλους τους χριστιανούς. Σε αυτή, από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, τελούνταν η Θ. Ευχαριστία, που αποτελούσε το κέντρο της λατρευτικής ζωής των πιστών. Σταδιακά αναπτύχθηκαν συγκεκριμένοι τελετουργικοί τύποι.

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία κάθε Κυριακή τελείται η Θ. Λειτουργία του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, με εξαίρεση πέντε Κυριακές της Μ. Τεσσαρακοστής και άλλες πέντε ημέρες, όπου τελείται η Θ. Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου. Αποτελείται από δύο μέρη: τη Λειτουργία

των Κατηχουμένων και τη Λειτουργία των Πιστών, στην οποία δεσπόζει το μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας

Στην Καθολική Εκκλησία τελείται κάθε Κυριακή η Λειτουργία (λατ.: Missa). Ενώ μέχρι τον 16ο αιώνα υπήρχαν διάφορα τυπικά, μετά την Σύνοδο του Τριδέντου καθιερώθηκε η τέλεση ενός και μόνου τύπου, πάντα στα λατινικά. Το τυπικό αυτό άλλαξε μετά τη Β' Βατικανή Σύνοδο, οπότε και επιτράπηκε μια ελευθερία στην επιλογή ύμνων. Εξακολουθεί πάντως η Λειτουργία σήμερα να χωρίζεται σε δύο μέρη: την Ακολουθία του Λόγου και την Ακολουθία της Ευχαριστίας.

Στον Προτεσταντισμό κάθε Κυριακή τελείται Λειτουργία. Η μεγάλη διαφορά με την Ορθόδοξη και την Καθολική Εκκλησία είναι ότι σε πολλές Προτεσταντικές Ομολογίες δεν τελείται η Ευχαριστία, αλλά πραγματοποιείται μόνο το «Μυστήριο του λόγου», στο οποίο κυρίαρχη θέση έχει η ανάγνωση και ερμηνεία της Βίβλου. Η Ευχαριστία συνήθως λαμβάνει χώρα μία φορά τον μήνα. Τα τελευταία χρόνια λόγω του διαχριστιανικού διαλόγου πολλές Προτεσταντικές Εκκλησίες έχουν υιοθετήσει μια νέα αντίληψη για την Ευχαριστία και την τελούν κάθε Κυριακή.

iii. Λατρευτική παράδοση (Βάπτισμα, Χρίσμα, Ευχαριστία)

Το Βάπτισμα

Το Βάπτισμα είναι για τους Χριστιανούς το μυστήριο ή η τελετή με την οποία ο άνθρωπος εισέρχεται στη Χριστιανική Εκκλησία. Από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες το Βάπτισμα καθιερώθηκε να τελείται με τη χρήση νερού και στο όνομα του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία για το μυστήριο του βαπτίσματος τηρεί την παράδοση της τριπλής κατάδυσης στο νερό, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιεί και το μυστήριο του Χρίσματος, με το οποίο ο πιστός δέχεται τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος. Στην Ανατολή ο νηπιοβαπτισμός φαίνεται πως καθιερώθηκε από τον 8ο περίπου αιώνα.

Στην Καθολική Εκκλησία σήμερα το μυστήριο του βαπτίσματος τελείται με την επίχυση νερού στο κεφάλι του βαπτιζομένου, ανεξάρτητα από την ηλικία του. Το μυστήριο του Χρίσματος χορηγείται στα παιδιά από το 7ο ή 8ο έτος της ζωής τους, ακόμη κι αν έχουν βαπτιστεί ως νήπια και τελείται πάντα από επίσκοπο.

Στις Προτεσταντικές Εκκλησίες η τελετή του βαπτίσματος τελείται με κατάδυση στο νερό. Το Χρίσμα δε θεωρείται μυστήριο με την έννοια που του αποδίδουν οι Ορθόδοξοι και οι Καθολικοί και έχει περισσότερο τη σημασία μιας τελετής επιβεβαίωσης του βαπτίσματος μέσα από μία δημόσια ομολογία της πίστης.

Βάπτισμα Ορθοδόξων στη Μαδαγασκάρη

Η Θεία Ευχαριστία

Η Θ. Ευχαριστία τελείται σχεδόν από όλους τους Χριστιανούς, αλλά έχει τεράστια σημασία και βαρύτητα για τους Ορθόδοξους και τους Καθολικούς σε αντίθεση με τους Προτεστάντες που διατηρούν μια διαφορετική κατανόηση.

Για τους Ορθόδοξους αποτελεί την καρδιά του Σώματος της Εκκλησίας και πρόγευση και βίωση των Εσχάτων, της Βασιλείας του Θεού. Με τη συμμετοχή τους στο μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας ενώνονται με τον Κύριο Ιησού Χριστό, καθώς και μεταξύ τους με ενότητα που σφυρηλατείται από την ειρήνη και την αγάπη. Ενωμένοι με όλους τους πιστούς με τον σύνδεσμο της ειρήνης και της αγάπης, ξαναγυρίζουν στον κόσμο, για να μαρτυρήσουν σε όλους τους ανθρώπους τον Χριστό. Επιπλέον, αποτελεί και τον βαθύτερο πυρήνα της συνοδικής λειτουργίας του εκκλησιαστικού σώματος και την αυθεντική βεβαίωση της Ορθοδοξίας της πίστης της Εκκλησίας, Στο μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας συμμετέχει ο πιστός που έχει βαπτιστεί, ακόμη κι αν είναι νήπιο.

«Η μετοχή εις την θείαν Ευχαριστίαν είναι πηγή αποστολικού ζήλου προς ευαγγελισμόν του κόσμου. Μετέχοντες της θείας Ευχαριστίας και προσευχόμενοι εν τη ιερά Συνάξει υπέρ της Οικουμένης, καλούμεθα νά συνεχίσωμεν την "λειτουργίαν μετά την Λειτουργίαν" και να δίδωμεν την μαρτυρίαν περί της αληθείας της πίστεως ημών ενώπιον Θεού και ανθρώπων, μοιραζόμενοι τας δωρεάς του Θεού μεθ' ολοκλήρου της ανθρωπότητας. [...] Ο Χριστός ως "ο Αμνός του Θεού" (Ιωάν. 1, 29) και ως "Άρτος Ζωής" (Ιωάν. 6, 48) προσφέρεται εις ημάς ως η αιωνία Αγάπη, ενώνων ημάς με τον Θεόν και προς αλλήλους. Μας διδάσκει να διανέμωμεν τα δώρα του Θεού και να προσφέρωμεν τον εαυτόν μας προς πάντας με χριστοειδή τρόπον».

Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

«Κάθε τοπική Εκκλησία, προσφέρουσα την Θεία Ευχαριστία, είναι η εν τόπω παρουσία και φανέρωση της Μιάς, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας».

Μήνυμα Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

* * *

Μετά τη Β' Σύνοδο του Βατικανού, η Καθολική Εκκλησία επανερμήνευσε δυναμικά και ανανέωσε τη θεολογία της για τη Θ. Ευχαριστία. Θέσεις της Καθολικής Εκκλησίας για τη Θεία Ευχαριστία:

«Η Θεία Ευχαριστία είναι το κατ' εξοχήν μυστήριο ενότητας-κοινωνίας όλων των βαπτισμένων. Από την Θεία Ευχαριστία γεννιέται η Εκκλησία ως κοινωνία προσώπων. Σ' αυτό το ιερό Μυστήριο έχουμε τη βαθιά εμπειρία ότι δεν ζούμε ως μεμονωμένα άτομα την πίστη μας, αλλά ως μέλη ενός σώματος, το οποίο ταυτόχρονα είναι Σώμα Χριστού και Εκκλησία. [...]

Με την Ευχαριστία πραγματοποιείται η προοδευτική μας θέωση. Ο Κύριος Ιησούς Χριστός [...] έγινε άνθρωπος και ο άνθρωπος θεοποιήθηκε. Κι αυτό διότι ενώ λαβαίνουμε τη Θεία Ευχαριστία σ' ένα ανθρώπινο σώμα, στην ψυχή λαβαίνουμε τον ίδιο το Θεό. Είναι βέβαιο ότι στο μυστήριο αυτό επιτελείται η γαμήλια ένωση της Εκκλησίας με το Χριστό. Όντως, ο

πιστός, που λαβαίνει το Σώμα του Κυρίου, μετατρέπεται πραγματικά αυτός ο ίδιος στο Σώμα του Χριστού».

Εγκύκλιος Επιστολή της Συνόδου της Ιεραρχίας Ελλάδος, Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, 2004

* * *

Οι Προτεσταντικές Εκκλησίες δεν έχουν όλες μια κοινή κατανόηση της Θ. Ευχαριστίας. Οι περισσότερες την κατανοούν σαν μια τελετή ανάμνησης του Τελευταίου Δείπνου του Ιησού Χριστού με τους μαθητές του.

«Άρθρον 22ον, Περί των τελετών: [...] Το Κυριακόν Δείπνον ή η Ευχαριστία είναι η τελετή της κοινωνίας μετά του Χριστού και μετά του λαού Αυτού, εν η δίδεται και λαμβάνεται ο άρτος και ο οίνος προς ευγνώμονα ανάμνησιν Εκείνου και της επί του Σταυρού θυσίας Αυτού. Πάντες δε οι εν πίστει λαμβάνοντες ταύτα πνευματικώς μετέχουσι του σώματος και του αίματος του Κυρίου Ιησού Χριστού προς παρηγορίαν, τροφήν και αύξησιν αυτών εν τη χάριτι. Πάντες οι ποιήσαντες δημοσία ειλικρινή ομολογίαν πίστεως εις τον Κύριον Ιησούν Χριστόν και ασκούντες υποταγήν εις τον νόμον Αυτού, μετά προηγουμένην αυτεξέτασιν δικαιούνται να προσέλθωσιν εις το Κυριακόν Δείπνον [...]».

Ομολογία Πίστεως της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Ετοιμάστε μια ψηφιακή παρουσίαση με θέμα «χριστιανικές κατακόμβες».
2. Δημιουργήστε ένα εννοιολογικό χάρτη με θέμα τους κύριους τύπους της χριστιανικής ναοδομίας κατά την πρώτη χιλιετία, δίνοντας έμφαση στις διαφορές τους.
3. Δοκιμάστε μια εικονική περιήγηση στον ναό της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινούπολης, με διαδικτυακή εφαρμογή τρισδιάστατης απεικόνισης. Πριν ξεκινήσετε, συζητήστε στην ομάδα ποια στοιχεία θα μελετήσετε περισσότερο.
4. Επιλέξτε ένα ναό της βυζαντινής περιόδου και παρουσιάστε τα χαρακτηριστικά του στους συμμαθητές σας.
5. Δημιουργήστε ένα πόστερ με φωτογραφίες ναών δυτικής τέχνης και βάλτε κατάλληλες λεζάντες, οι οποίες να κατατοπίζουν τον θεατή σχετικά με την εξέλιξή της.
6. Βρείτε εικόνες με το ίδιο θέμα χριστιανικής εικονογραφίας (π.χ. Ευαγγελισμός), από διαφορετικές εποχές και τεχνοτροπίες. Προσπαθήστε να βάλετε τις εικόνες σε μια χρονογραμμή με βάση τα χαρακτηριστικά τους.
7. Ακούστε ύμνους, από το διαδίκτυο, από διαφορετικές χριστιανικές παραδόσεις.
8. Καταγράψτε κάποια βασική διαφορά στην τέλεση του Βαπτίσματος ή της Θ. Ευχαριστίας, σε διαφορετικές χριστιανικές παραδόσεις, μέσα από διαδικτυακά βίντεο (τα οποία θα σας προτείνει ο/η εκπαιδευτικός της τάξης).

«Υμείς εστέ το άλας της γης» (Μτ 5, 13): Ιεραποστολή και Διακονία

i. Διακονία: Οι πολλές όψεις της σε όλον τον κόσμο

«Αείποτε η εκκλησιαστική φιλανθρωπία δεν περιωρίζετο απλώς εις την περιστασιακήν αγαθοεργίαν προς τον ενδεή και τον πάσχοντα, αλλά απέβλεπε και εις την απάλειψιν των αιτίων, τα οποία δημιουργούν τα κοινωνικά προβλήματα. Το «έργο διακονίας» της Εκκλησίας (Εφεσ. 4, 12) αναγνωρίζεται υπό πάντων».

Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

«Η Ορθόδοξος Εκκλησία, επιτελούσα την σωτήριον αυτής αποστολήν εν τω κόσμω, μεριμνά εμπράκτως δια πάντας τους ανθρώπους χρήζοντας βοηθείας, τους πεινώντας, τους απόρους, τους ασθενείς, τους αναπήρους, τους υπερήλικας, τους διωκομένους, τους αιχμαλώτους, τους φυλακισμένους, τους αστέγους, τα ορφανά, τα θύματα των καταστροφών και των πολεμικών συγκρούσεων, της εμπορίας ανθρώπων και των συγχρόνων μορφών δουλείας. Αι καταβαλλόμεναι υπό της Ορθόδοξου Εκκλησίας προσπάθειαι διά την καταπολέμησιν της ενδεείας και της κοινωνικής αδικίας αποτελούν έκφρασιν της πίστεως αυτής και διακονίαν Αυτού του Κυρίου, ο οποίος εταύτισεν Εαυτόν προς πάντα άνθρωπον [...]».

Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Η αποστολή της Ορθόδοξου Εκκλησίας στον σύγχρονον κόσμον, Κρήτη, 2016

«Η Ιεροσύνη δεν είναι αξίωμα και εξουσία με την κοσμική σημασία, αλλά με την πνευματική. Σκοπός της είναι η διακονία του λαού. Κάθε λειτουργήμα στην Εκκλησία είναι διακονία».

Γκότσης Χ., Μεταλληνός π. Γ., Φίλιας Γ., Ορθόδοξη Πίστη και Λατρεία

ii. Ιεραποστολή: Από την προπαγάνδα στο άνοιγμα και στη μαρτυρία στα πέρατα του κόσμου: από την Αλάσκα στην Αφρική και από τη Λατινική Αμερική στη μακρινή Ανατολή

Με τον όρο Ιεραποστολή έχει καθιερωθεί η έννοια της αποστολής κηρύκων του χριστιανικού Ευαγγελίου με σκοπό τη διάδοση της διδασκαλίας του Χριστού και την ίδρυση νέων εκκλησιαστικών κοινοτήτων. Πρώτοι ιεραπόστολοι θεωρούνται οι ίδιοι οι μαθητές του Χριστού. Το έργο τους αυτό συνεχίζεται μέχρι και σήμερα από τους πιστούς και τις Εκκλησίες τους που διακονούν σε όλο τον κόσμο. Στο διάβα της Ιστορίας εντατικό ιεραποστολικό έργο σε όλο τον κόσμο ανέλαβαν κυρίως η Καθολική Εκκλησία και οι Προτεστάντες. Η Ορθόδοξη Εκκλησία

ιστορικά έχει να επιδείξει κυρίως το έργο των αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου (9ος αιώνας) στους σλαβικούς λαούς, ενώ ενεργότερο ρόλο ανέλαβε μόλις τον 20ο αιώνα.

Ο άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, φωτιστές των Σλάβων

«Η *Ορθόδοξος Εκκλησία*, πιστή εις την ομόφωνον ταύτην αποστολικήν παράδοσιν και μυστηριακήν εμπειρίαν, αποτελεί την αυθεντικήν συνέχειαν της μιάς, αγίας, καθολικής και αποστολικής *Εκκλησίας*, ως αυτή ομολογείται εις το Σύμβολον της πίστεως και βεβαιούται διά της διδασκαλίας των Πατέρων της Εκκλησίας. Ούτως, αισθάνεται μείζονα την ευθύνην αυτής όχι μόνον διά την αυθεντικήν βίωσιν της εμπειρίας αυτής υπό του εκκλησιαστικού σώματος, αλλά και διά την αξιόπιστον μαρτυρίαν της αληθείας προς πάντας τους ανθρώπους».

Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

«Οι ορθόδοξοι πιστοί είναι και οφείλουν να είναι απόστολοι του Χριστού εν τω κόσμω. Η αποστολή αυτή πρέπει να εκπληρούται όχι επιθετικώς, αλλ' ελευθέρως, εν αγάπη και εν σεβασμῷ προς την πολιτιστικήν ταυτότητα ατόμων και λαών. Εις την προσπάθειαν αυτήν οφείλουν να συμμετέχουν πάσαι αι Ορθόδοξοι Εκκλησίαι με τον δέοντα σεβασμόν εις την κανονικήν τάξιν».

Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

«Η Εκκλησία ασκώντας ιεραποστολικό έργο θέλει να δημιουργήσῃ πρόσωπα κι όχι οπαδούς. Οι οπαδοί είναι αμφιλεγόμενα πρόσωπα.[...] Στόχος της ιεραποστολής είναι να σχηματίσῃ εκκλησιαστικές κοινωνίες όχι σαν «πολιτείες του Θεού», αλλά σαν πολιτείες ελεύθερων

προσώπων που η κοινωνικότητα τους δεν θα σταματάει στην ανταλλαγή και απόλαυση των «αγαθών του πολιτισμού», «της ποιότητας ζωής», αλλά θα είναι αντανάκλαση της κοινωνικότητας των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδος. [...] Οι άνθρωποι, [...] δεν ζητούν συμπόνοια, αλλά «φιλάνθρωπία», δηλαδή αγάπη για τον άνθρωπο. [...] Χρειάζεται ένας στόχος: Να φανερωθεί η αλήθεια του Θεού στον κόσμο όλο, μακριά από πιθανή σύνδεση της με ιδεολογίες, ευσεβισμούς, αφελείς δεισιδαιμονικές αντιλήψεις ή μια ξερή επιστημονικοφάνεια».

Καριώτογλου Αλ., Ένας μονόδρομος καταργείται

«Αυτός που στην πραγματικότητα κάνει την ιεραποστολή δεν είναι ο ιεραπόστολος. Είναι ο ίδιος ο Θεός. [...] Αυτό σημαίνει ότι η ιεραποστολή είναι βασικά έργο του Θεού, στο οποίο μας κάνει την τιμή να μας καλεί για συνεργούς».

Βουλγαράκης Η., Ποιος ασκεί το έργο της ιεραποστολής;

iii. Ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος: Ένα ζωντανό παράδειγμα διακονίας

«Αργότερα, θυμάμαι, στην Κένυα το 1988, στη Λαϊκίπια, σε 2.000 μ. υψόμετρο, κοντά στον Ισημερινό, κάτω από την επιβλητική κορυφή του όρους Κένυα. Ανάμεσα στους νεοφώτιστους ήταν πολλοί και πολλές από τη φυλή Τουρκάνα, που μέχρι πρότινος ζούσαν σε πρωτόγονες συνθήκες. Είχα τη χαρά να λειτουργήσω μαζί τους στο Ολ Μαράν, σε ένα παράπηγμα που άφηνε ελεύθερο τον βουνίσιο δυνατό αέρα και τη βροχή να ανακατεύονται με τις ψαλμωδίες. Βλέποντας τα ηλιοκαμένα πρόσωπα των νεοφωτίστων Αφρικανών να προσέρχονται εκστατικά στη Θεία Κοινωνία, ένοιωσα την ανάγκη να ομολογήσω: Εκ μέρους του λαού και της Εκκλησίας της χώρας μου, που την ίδρυσε ο Απόστολος Παύλος, θέλω να σας ζητήσω συγγνώμη γιατί ήρθαμε τόσο αργά, με καθυστέρηση αιώνων».

Συνέντευξη Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου, εφημ. *Καθημερινή*, 18-1-2009.

Δραστηριότητες

1. Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος διαπιστώνει ότι η Εκκλησία δεν περιορίζεται στην περιστασιακή αγαθοεργία αλλά και στην απάλειψη των αιτίων των κοινωνικών προβλημάτων. Ποια είναι η γνώμη σας για το ζήτημα αυτό;
2. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε ότι η Εκκλησία οφείλει να μεριμνά έμπρακτα «δια πάντας τους ανθρώπους...»; Τοποθετηθείτε σε μια γραμμή στον χώρο, από το θετικό μέχρι το αρνητικό, ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε.
3. Τα κείμενα που αναφέρονται στην Ιεραποστολή καταγράφουν θετικές αλλά και αρνητικές εκφάνσεις της. Σε δύο στήλες, σημειώστε πότε η Ιεραποστολή γίνεται σωστά και πότε λανθασμένα, σύμφωνα με τα κείμενα.

IV

«Υπέρ της των πάντων ενώσεως»: Το αίτημα της ενότητας

i. Η αρχιερατική προσευχή του Ιησού: «ἵνα πάντες ἐν ὧσι» (Ιω. 17, 21)

«[...] ὥστε να εἶναι ὅλοι ἓνα, ὅπως εσύ, Πατέρα, εἶσαι ενωμένος μ' ἐμένα κι ἐγώ μ' ἐσένα. Να εἶναι κι αὐτοὶ ενωμένοι μ' ἐμᾶς, κι ἔτσι ο κόσμος να πιστέψει ὅτι μ' ἔστειλες εσύ».

Ιω. 17, 21

ii. Ἄρση αναθεμάτων Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικῶν (1965)

Η ιστορική συνάντηση του Οικουμενικού Πατριάρχου Αθηναγόρα και του Πάπα Παύλου στα Ιεροσόλυμα, 1964

«Μέχρι τη σύγκληση της Β' Βατικανῆς Συνόδου στη Ρώμη (1962-1965) δεν εἶχε σημειωθεῖ οὔτε ἓνα βήμα προσέγγισης Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικῶν. Ἡ Β' Βατικανή Σύνοδος, ὅμως, τόνισε την ἀνάγκη να εγκαινιασθεῖ ὁ διάλογος με την Ορθόδοξη Ἐκκλησία. Στὸ πλαίσιο αὐτό, τὸ 1964 συναντήθηκαν στα Ιεροσόλυμα ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ' και ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας Α'. Οἱ δύο πνευματικοὶ ηγέτες προσευχήθηκαν μαζί, ὥστε ἡ συνάντησή τους αὐτή να αποτελέσει τὴν ἀρχή για ουσιαστικό διάλογο μεταξύ των δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀργότερα (1967 και 1968) ἀντάλλαξαν επισκέψεις σε Ρώμη και Κωνσταντινούπολη. Σε ἔνδειξη καλῆς θέλησης, οἱ δύο Ἐκκλησίες

αποφάσισαν να ἀρουν (καταργήσουν) τὰ ἀναθέματα που εἶχαν ἐπιβληθεῖ κατὰ τὸ Σχίσμα τοῦ 1054 μ.Χ. τὸ 1965».

Καραχάλιας Σ., Μπράτη Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικὰ Γ' Γυμνασίου*

iii. Κοινή Διακήρυξη Καθολικῶν – Ορθοδόξων (2006)

«[...] - Ἡ συνάντησή μας μακάρι να εἶναι σημεῖο και ἐνθάρρυνση ὅλων μας για να συμμεριζόμαστε τὰ ἴδια αἰσθήματα και τὶς ἴδιες διαθέσεις ἀδελφοσύνης, συνεργασίας και κοινωνίας

μέσα από την αγάπη και την αλήθεια. Το Άγιο Πνεύμα είθε να μας οδηγήσει στην προετοιμασία της μεγάλης ημέρας της αποκαταστάσεως της πλήρους ενότητας, όταν και όπως το θελήσει ο Θεός. Τότε θα μπορέσουμε να ευφρανθούμε και να αγαλλιασθούμε αληθινά.

- Προτρέπει τους πιστούς μας να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία αυτή μέσω της προσευχής και μέσω σημαντικών ενεργειών.

- Ως Ποιμένες δε μπορούμε να αγνοήσουμε την έξαρση της εκκοσμίκευσης, της σχετικοκρατίας ή και του μηδενισμού, ιδιαίτερα στον δυτικό κόσμο. Για το λόγο αυτό οφείλουμε να ενισχύσουμε την συνεργασία και την κοινή μαρτυρία μας προς πάντα τα έθνη.

- Αξιολογήσαμε θετικά την πορεία για τη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πρωταγωνιστές της μεγάλης αυτής πρωτοβουλίας ασφαλώς θα λάβουν υπόψη όλα όσα άπτονται του ανθρώπινου προσώπου και των αναπαλλοτρίωτων δικαιών του, ιδιαίτερα την θρησκευτική ελευθερία, η οποία είναι απόδειξη και εγγύηση του σεβασμού κάθε άλλης ελευθερίας.

- Ρωμαιοκαθολικοί και Ορθόδοξοι καλούνται να αναλάβουν από κοινού δράση υπέρ του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, κάθε ανθρώπου που πλάστηκε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού, όπως και υπέρ της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ανάπτυξης.

- Θέλουμε πρωτίστως να διακηρύξουμε ότι ο φόνος αθώων στο όνομα του Θεού είναι προσβολή προς Αυτόν και προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οφείλουμε να δεσμευθούμε όλοι για μια ανανεωμένη διακονία του ανθρώπου και για την προστασία της ανθρώπινης ζωής, κάθε ανθρώπινης ζωής.

- Σήμερα, μπροστά στους μεγάλους κινδύνους για το φυσικό περιβάλλον, θέλουμε να εκφράσουμε την αγωνία μας ως προς τις αρνητικές συνέπειες για την ανθρωπότητα και για όλη τη δημιουργία μιας άνευ ορίων οικονομικής και τεχνολογικής προόδου».

Κοινή διακήρυξη Πατριάρχου Βαρθολομαίου και Πάπα Βενεδίκτου, Κωνσταντινούπολη, 30-11-2006

iv. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών

«Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών (Π.Σ.Ε.) είναι ένα συγκεκροτημένο, διαχριστιανικό, σώμα αποτελούμενο από 345 Εκκλησίες - μέλη, προερχόμενες από 110 χώρες και εκπροσωπώντας σχεδόν 500 εκ. ανθρώπους, το οποίο ιδρύθηκε το

1948 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας. Έκτοτε έχουν πραγματοποιηθεί 10 Γενικές Συνελεύσεις. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες, εκτός της Εκκλησίας της Γεωργίας και της Βουλγαρίας που αποχώρησαν από το Συμβούλιο το 1997 και 1998 αντίστοιχα, συμμετέχουν πλήρως στο σύνολό τους, χωρίς ωστόσο ν' αποδέχονται την ισότητα των ομολογιών και χωρίς να επιδιώκουν την ενότητα μέσα από ένα σχήμα δογματικής διομολογιακής προσαρμογής. Η βάση της ενότητας είναι «η εν τοις μυστηρίοις τηρουμένης και βιουμένης εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία ενότητος της πίστεως», σύμφωνα με το επίσημο κείμενο.

Το Συμβούλιο δεν είναι και σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να λειτουργεί ή να δρα ως υπέρ-Εκκλησία. Σκοπός του Συμβουλίου είναι να φέρνει τις Εκκλησίες - μέλη σε ζώσα επαφή και συνεχή θεολογικό διάλογο, καθώς οι ίδιες οι Εκκλησίες είναι αυτές που θα επιτύχουν ή όχι εξ ιδίων πρωτοβουλιών την ενότητα, και όχι το Π.Σ.Ε. αυτό καθ' αυτό, το οποίο δεν έχει καμία αρμοδιότητα ούτε να επιβάλλει, ούτε να υποχρεώνει συμβατές συμφωνίες στις Εκκλησίες - μέλη και το οποίο σε τελική ανάλυση συγκροτείται από τις ίδιες τις Εκκλησίες. Όλα τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν το λεγόμενο άρθρο - βάση του καταστατικού χάρτη λειτουργίας του Π.Σ.Ε.

Ειδικότερα η Οικουμενική Κίνηση λοιπόν με κυριότερους θεσμικούς φορείς το Π.Σ.Ε. και την Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (Κ.Ε.Κ.) εκφράζει την προσπάθεια υπέρβασης του χριστιανικού σχίσματος. Μία όμως αντικειμενική δυσκολία είναι ότι το Συμβούλιο συγκροτείται από Εκκλησίες που διέπονται από διαφορετικές εκκλησιολογικές αρχές, κουλτούρες και παραδόσεις».

π. Αυγουστίνου Μπαϊραχτάρη, Σχέσεις της Ορθοδόξου Εκκλησίας με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών κατά την προσυνοδική φάση

ν. Θεολογικοί διάλογοι

«Η Εκκλησία μας ανταποκρινόμενη στο χρέος να μαρτυρεί την αλήθεια και την αποστολική της πίστη, αποδίδει μεγάλη σημασία στον διάλογο κυρίως με τους ετεροδόξους Χριστιανούς. Με τον τρόπο αυτό και ο λοιπός χριστιανικός κόσμος γνωρίζει ακριβέστερα τη γνησιότητα της Ορθοδόξου Παραδόσεως, την αξία της πατερικής διδασκαλίας, τη λειτουργική εμπειρία και την πίστη των Ορθοδόξων. Οι διάλογοι που διεξάγει η Ορθόδοξος Εκκλησία δεν σημαίνουν ποτέ συμβιβασμό σε ζητήματα πίστεως».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

11η Συνάντηση Διαλόγου μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών, Πάφος, 2009

«Οι διμερείς θεολογικοί διάλογοι που διεξάγει σήμερα η Εκκλησία μας είναι οι θεολογικοί διάλογοι: α) με τους Παλαιοκαθολικούς, β) με τους Μη-Χαλκηδονίους, γ) με τους Ρωμαιοκαθολικούς, δ) με τους Αγγλικανούς, ε) με τους Λουθηρανούς και στ) με τους Μεταρρυθμισμένους. Από αυτούς οι σημαντικότεροι θεολογικοί διάλογοι που ελκύουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των Ορθοδόξων, ευρισκόμενοι μάλιστα και στο διεθνές προσκήνιο του σύγχρονου θεολογικού και οικουμενικού προβληματισμού, είναι οι διμερείς θεολογικοί διάλογοι με τους Παλαιοκαθολικούς, με τις Μη-Χαλκηδόνιες Εκκλησίες της Ανατολής και με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία».

Μαρτζέλος, Γ., *Οι θεολογικοί διάλογοι σήμερα: το μήνυμα, η αξία και η προοπτική τους*

«Το να συναντηθούμε, και να κοιτάξει ο ένας το πρόσωπο του άλλου, το να ανταλλάξουμε τον ασπασμό της ειρήνης, το να προσευχηθούμε ο ένας για τον άλλο, αποτελούν ουσιαστικές διαστάσεις της πορείας εκείνης προς την αποκατάσταση της πλήρους κοινωνίας προς την όποιαν τείνουμε. Όλα αυτά προηγούνται και συνοδεύουν σταθερά εκείνη την άλλη ουσιαστική διάσταση αυτής της πορείας που είναι ο θεολογικός διάλογος. Ένας αυθεντικός διάλογος είναι πάντα μεταξύ προσώπων με ένα όνομα, με μια όψη, με μια ιστορία, και όχι μόνο ανταλλαγή ιδεών».

Πάπας Ρώμης Φραγκίσκος, Ομιλία κατά τη Θεία Λειτουργία στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, 30 Νοεμβρίου 2014

Δραστηριότητες

1. Διερευνήστε τι ακριβώς έγινε το 1054. Σκεφτείτε, πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά, γιατί η άρση των αναθεμάτων του 1054 είναι σπουδαίο γεγονός, αν και δεν ακύρωσε το σχίσμα μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών.
2. Κάνοντας σύσκεψη της τάξης, προτείνετε ένα επιπλέον θέμα που κατά τη γνώμη σας θα μπορούσε να περιληφθεί στην κοινή Διακήρυξη Καθολικών και Ορθοδόξων του 2006. (Σημείωση: Το κείμενο που παρατίθεται είναι απόσπασμα)
3. Εάν είχατε τη δυνατότητα να προτείνετε τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του Π.Σ.Ε., συζητήστε στην ομάδα σας και προτείνετε μερικά άρθρα για τη σύσταση ενός θεμελιώδους κειμένου (π.χ. Καταστατικού Χάρτη), το οποίο θα μπορούσε να αναφέρεται στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του, τη διαδικασία εισόδου ενός μέλους, δικαιώματα και υποχρεώσεις των μελών κ.ά.
4. Στην ομάδα σας και με τη βοήθεια κυρίως των κειμένων της ενότητας, βρείτε όσα στοιχεία μπορείτε γύρω από τις βασικές διαστάσεις του ζητήματος των θεολογικών διαλόγων, ως εξής: Σκοποί, προϋποθέσεις, διαδικασίες, δυσκολίες, αποτελέσματα μέχρι σήμερα. Συζητήστε σχετικά με την αναγκαιότητά τους.

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

This image shows a full page of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Σε αυτόν τον χώρο μπορείς να σημειώνεις χρήσιμες πληροφορίες για την ενότητα, όπως: τυχόν οδηγίες, βασικές έννοιες, πώς δούλεψες, τι να προσέξεις περισσότερο, κ.ά. Επίσης, μπορείς να προσθέσεις επιπλέον υλικό, κάποια εργασία ή άσκηση, ακόμη και εντυπώσεις.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Το ζήτημα της θρησκείας στη σύγχρονη Ευρώπη

Περιεχόμενα

I. Η θρησκεία στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες της Ευρώπης

- i. Θρησκευτική ανθρωπογεωγραφία
- ii. Θρησκευτικές κοινότητες: Δικαιώματα και υποχρεώσεις

II. Η Ευρώπη σήμερα: Τάσεις και στάσεις απέναντι στη θρησκεία

- i. Η θρησκευτική πίστη ως ιδιωτική υπόθεση Αθεϊσμός και αντιχριστιανισμός
- ii. Σχετικοποίηση, εσωτερισμός, φαινόμενα αρχαιολατρίας
- iii. Αντισημιτισμός και ισλαμοφοβία
- iv. Θρησκευτικός φονταμενταλισμός

III. Ο σεβασμός του άλλου στον Χριστιανισμό

- i. «Η τελεία αγάπη έξω βάλλει τον φόβον»
- ii. Ο διάλογος του Χριστού με τη Σαμαρείτισσα
- iii. Ο σεβασμός και ο διάλογος με τον «άλλον» στον πυρήνα της χριστιανικής διδασκαλίας

IV. Ο σεβασμός του άλλου στις θρησκείες του κόσμου

- i. Ισλάμ: Το Κοράνιο προτρέπει σεβασμό προς τους λαούς της Βίβλου και το ανθρώπινο πρόσωπο
- ii. Ινδοϊσμός και Βουδισμός: Ανοχή απέναντι στις ποικίλες θρησκευτικές εκφράσεις

V. Προσπάθειες των θρησκειών για διάλογο και συνύπαρξη

- i. Σεβασμός προς την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης του καθενός
- ii. Από την καχυποψία στον διάλογο και στις κοινές δεσμεύσεις: Διαθρησκειακές συναντήσεις
- iii. Οικουμενική Κίνηση

VI. Οι θρησκείες στην εκπαίδευση των Ευρωπαίων μαθητών

- i. Κοινοί στόχοι του μαθήματος των Θρησκευτικών στις χώρες της Ευρώπης
- ii. Ποικίλα μοντέλα μαθημάτων
- iii. Οι ιδέες μας για τη σχολική μας θρησκευτική εκπαίδευση

Εισαγωγικό σχόλιο

Στην εποχή μας, για διάφορους λόγους, εμφανίζεται ολοένα επιτακτικότερο το αίτημα για αλληλογνωριμία όχι μόνο μεταξύ των χριστιανών αλλά και μεταξύ ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικές θρησκείες. Οι κοινωνικές συνθήκες στην Ευρώπη μεταβάλλονται συνεχώς, δημιουργώντας νέες συνθήκες και ανάγκες.

Σε αυτή τη Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε:

- την ποικιλία των θρησκευτικών κοινοτήτων στις ευρωπαϊκές χώρες
- απόψεις των σύγχρονων ανθρώπων γύρω από τη θρησκεία
- θέσεις του χριστιανισμού για τη θρησκευτική ετερότητα
- τον σεβασμό του ανθρώπινου προσώπου ως αδιαπραγμάτευτη πανανθρώπινη αξία
- προσπάθειες των θρησκειών για διάλογο, ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία
- διαστάσεις της ευρωπαϊκής θρησκευτικής εκπαίδευσης.

Η θρησκεία στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες της Ευρώπης

ι. Θρησκευτική ανθρωπογεωγραφία (στατιστικά)

Η μεγαλύτερη θρησκεία στην Ευρώπη για τουλάχιστον 1.500 χρόνια είναι ο Χριστιανισμός. Σύμφωνα με δημοσκοπικά στοιχεία από τις έρευνες του Ευρωβαρόμετρου 2010 και 2005, το 51% και 52%, αντίστοιχα, των Ευρωπαίων πολιτών πιστεύουν στην ύπαρξη Θεού, το 27% και 26% σε κάποια ανώτερο Πνεύμα ή Δύναμη και το 20% και 18% δεν πιστεύουν στην ύπαρξη Θεού ή κάποιας Δύναμης. Από τα στατιστικά του 2012 εμφανίζεται ως η πιο διαδεδομένη θρησκεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο Χριστιανισμός που αποτελεί και το 72% του πληθυσμού (48% Καθολικοί, 12% Προτεστάντες, 8% Ορθόδοξοι και 4% άλλα χριστιανικά δόγματα ή μορφές Χριστιανισμού). Το 16% των πολιτών δηλώνει αγνωστικιστές, το 7% αθεϊστές και το 2% Μουσουλμάνοι, ενώ το υπόλοιπο 3% συγκεντρώνουν άλλες θρησκείες, όπως ο Βουδισμός, ο Ινδοϊσμός, ο Σιχισμός και ο Ιουδαϊσμός. Ο συνολικός πληθυσμός της Ευρώπης είναι περίπου 738 εκατ. (2011) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης περίπου 510,1 εκατ. (1-1-2016).

Eurobarometer Special Surveys, αρ.: 225, 341, 393

* * *

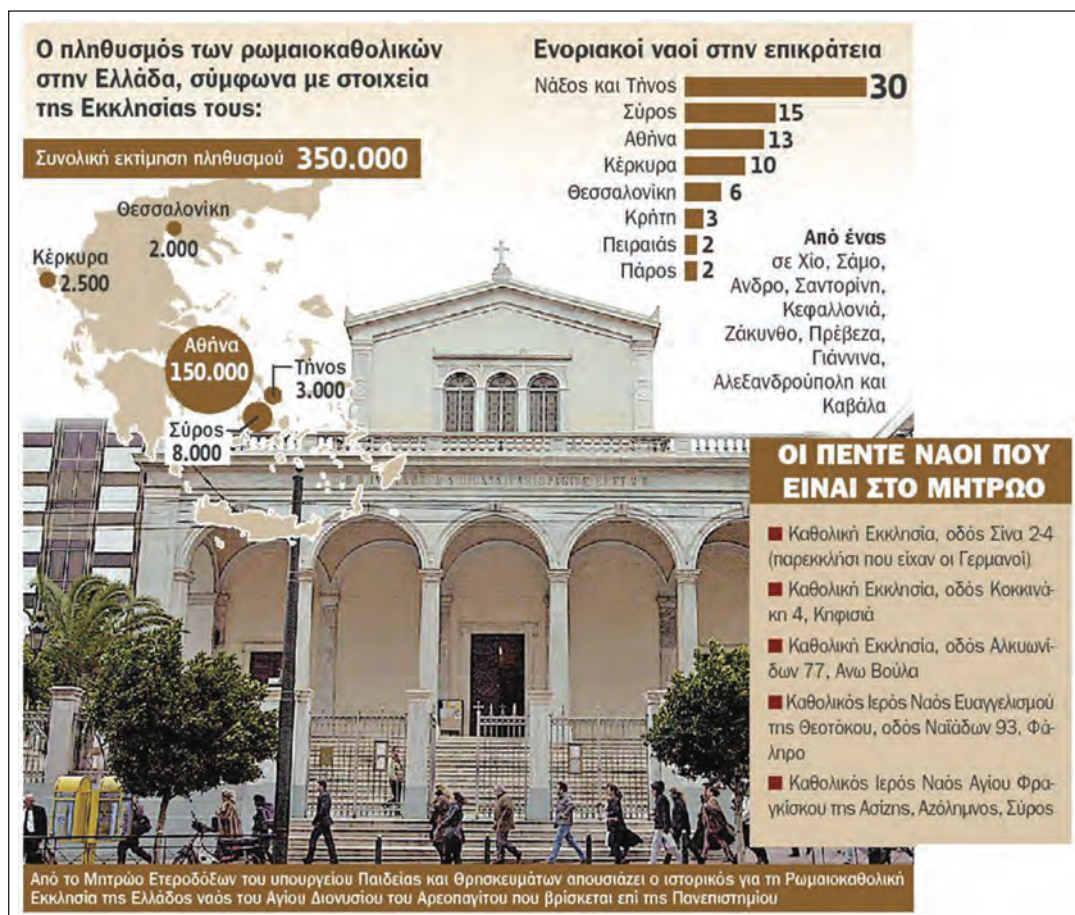
«Μια ειδική έρευνα του Ευρωβαρομέτρου το 2010 (η οποία περιλάμβανε και χώρες εκτός Ε.Ε.) δείχνει [...] τους μισούς εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης να απαντούν ότι πιστεύουν πως υπάρχει Θεός, ένα 26% να πιστεύει στην ύπαρξη μιας πνευματικής ή φυσικής δύναμης και ένα 20% να μην πιστεύει στην ύπαρξη κάποιου από τα παραπάνω και να καταγράφεται ως άθεος. Είναι ενδεικτικό στην έρευνα το μεγάλο χάσμα μεταξύ των πολιτών της Ε.Ε. ανάλογα με την ιθαγένειά τους, καθώς πίστη στην ύπαρξη Θεού δηλώνει από το 94% των Μαλτέζων και το 92% των Ρουμάνων μέχρι στο ελάχιστο 16% των Τσέχων και το 18% των Σουηδών. Τα υψηλότερα, πάντως, ποσοστά που δηλώνουν πίστη στην ύπαρξη Θεού εντοπίζονται στις Ορθόδοξες χώρες (με τις Ελλάδα και Κύπρο να βρίσκονται στην 5η και την 4η θέση, αντίστοιχα, στη συγκεκριμένη κατάταξη), στις καθολικές χώρες του Νότου και της περιφέρειας (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία) και, βέβαια, στην Πολωνία, που εμφανίζεται ως ο πιο ισχυρός πυρήνας Καθολικών της ηπείρου. Αντίθετα, τα ποσοστά πέφτουν όσο προχωρούμε προς την Κεντρική και τη Βόρεια Ευρώπη, ενώ συνολικά στις 32 χώρες που εξετάζονται μόνο στις 12 εμφανίζεται ένα ποσοστό του πληθυσμού άνω του 50% να δηλώνει ότι πιστεύει στην ύπαρξη Θεού».

Κτενάς Χ., Έρευνα: Θρησκεία και Ευρώπη, οι μεγάλες αντιθέσεις

ii. Θρησκευτικές κοινότητες: Δικαιώματα και υποχρεώσεις

Με τον νόμο 4301/7-10-2014 για την «Οργάνωση της νομικής μορφής των θρησκευτικών κοινοτήτων και των ενώσεων τους στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις» δημιουργείται πλέον στην Ελλάδα ένα νέο κοινό σύστημα για τη νομική οργάνωση όσων θρησκευτικών κοινοτήτων το επιθυμούν, αυτό του Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου. Με τον νόμο, χορηγείται πλήρης αυτοδιοίκηση στο εσωτερικό του θρησκευτικού νομικού προσώπου, υπό την προϋπόθεση ότι γίνονται σεβαστοί οι νόμοι και το Σύνταγμα. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Ισραηλιτικές Κοινότητες είναι αναγνωρισμένες ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, για ιστορικούς λόγους. Οι Μουσουλμανικές Μουφτείες στη Θράκη είναι δημόσιες υπηρεσίες. Όλες οι υπόλοιπες θρησκευτικές κοινότητες, δηλαδή η Καθολική Εκκλησία, οι Ορθόδοξοι Αρμένιοι, οι Κόπτες, οι Αιθίοπες Ορθόδοξοι, οι Ασσύριοι, οι Αγγλικοί και η Ελληνική Ευαγγελική Εκκλησία θα μπορούν πλέον να οργανωθούν ως Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου. Σύμφωνα με το υπ. Παιδείας και Θρησκευμάτων ο νόμος έχει συναντήσει ενθουσιώδη διεθνή υποδοχή -από τον Πάπα ως το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, αλλά και από κράτη, όπως η Βρετανία- και θα ισχυροποιήσει πάρα πολύ την διεθνή θέση της Ελλάδας σε θέματα θρησκευτικών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

«Νομικά πρόσωπα πλέον οι Θρησκευτικές Κοινότητες», εφ. *Καθημερινή*, 03-10-2014

«Οι υπεύθυνοι μέσα στις θρησκευτικές κοινότητες οφείλουμε να καλλιεργήσουμε μια ειρηνική θεολογία και ανθρωπολογία, αντλώντας από τον πλούτο των θρησκευτικών μας αρχών και από τις καλύτερες σελίδες των παραδόσεών μας. Ιδιαίτερα καλούμεθα να στηλιτεύσουμε κάθε μορφή βίας. Τονίζοντας το χρέος παντός ανθρώπου να σέβεται τη θρησκευτική ελευθερία των συνανθρώπων του. Η βία εν ονόματι της θρησκείας βιάζει την ουσία της θρησκείας. Και κάθε έγκλημα στο όνομα της θρησκείας είναι έγκλημα κατά της ίδιας της θρησκείας. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί το λάδι της θρησκείας, για να δυναμώνει τη φωτιά των συγκρούσεων. Η θρησκεία είναι θείο δώρο, που γαληνεύει τις καρδιές, θεραπεύει τις πληγές και φέρνει πλησιέστερα άτομα και λαούς».

Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας, Χαιρετισμός στη Διεθνή Διάσκεψη των Αθηνών:
«Θρησκευτικός και πολιτιστικός πλουραλισμός και ειρηνική συνύπαρξη στη Μέση Ανατολή»

«Μόνο αν μείνουμε ενωμένοι θα μπορέσουμε να νικήσουμε τη ριζοσπαστικοποίηση και τον φονταμενταλισμό. Ο διάλογος μεταξύ θρησκευτικών κοινοτήτων έχει καθοριστική σημασία για την υπεράσπιση των αξιών των κοινωνιών μας. Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα θα πρέπει να ενισχύσουν αυτόν τον διάλογο και να μην τον περιορίσουν στο επίπεδο των θρησκευτικών ηγετών και των θεολόγων, αλλά να τον επεκτείνουν στους νέους».

Ταγιάνι Α., Αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Μελετήστε τα κείμενα και τον πίνακα και καταγράψτε αυθόρμητα τρεις σκέψεις σας για τη στάση των Ελλήνων πολιτών. Μοιραστείτε τις με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας.
2. Δυναμικές εικόνες: Δοκιμάστε να αναπαραστήσετε σε ομάδες τα ποσοστά που παρουσιάζουν οι σημερινοί Ευρωπαίοι. Φανταστείτε αντίστοιχα τα ποσοστά σε δέκα χρόνια από σήμερα και σε πενήντα και κάντε τις ανάλογες αλλαγές στις ομάδες. Αιτιολογήστε κατάλληλα τις επιλογές σας.
3. Πρόσφατα κατοχυρώθηκε η δυνατότητα νομικής οργάνωσης των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Ελλάδα. Χρησιμοποιείτε την καρτέλα αφήγησης για να εκφράσετε βιώματα και συναισθήματα ενός μέλους μια θρησκευτικής κοινότητας στην Ελλάδα, πριν και μετά από αυτό.
4. Εμπνευστείτε από τα λόγια του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστάσιου και του αντιπροέδρου Ταγιάνι και γράψτε ένα κείμενο-επιστολή που να απευθύνεται στους μαθητές του σχολείου σας.

Η Ευρώπη σήμερα: Τάσεις και στάσεις απέναντι στη θρησκεία

ι. Η θρησκευτική πίστη ως ιδιωτική υπόθεση («Ο καθένας μπορεί να πιστεύει ό,τι θέλει»)

«Πρώτο, το κράτος δεν έχει επίσημη θρησκεία, πρέπει να αντιμετωπίζει όλες τις θρησκείες και τις θρησκευτικές κοινότητες, μεγάλες ή μικρές, πλειοψηφικές ή μειοψηφικές, ισότιμα και να διασφαλίζει την απόλαυση των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών ανεξάρτητα από το θρησκευτικό τους πιστεύω. Δεύτερο, κάθε θρησκευτική κοινότητα είναι υποχρεωμένη να αναγνωρίζει και να σέβεται την ύπαρξη των άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων. Επίσης, όλες οι θρησκευτικές κοινότητες μπορούν ελεύθερα να εκφράζουν και διαδίδουν τις θρησκευτικές αντιλήψεις τους [...]. Τρίτο, η θρησκεία είναι «ιδιωτική» ή προσωπική υπόθεση με την έννοια ότι δεν μπορεί να επιβάλλεται από το κράτος. Έτσι, ο πολίτης είναι ελεύθερος να προσδιορίσει τη θρησκευτική του ταυτότητα και να την αλλάξει κατά βούληση ή και να μην έχει θρησκευτική ταυτότητα».

Πέτρου Ι., Θρησκεία, επικοινωνία και δημόσιος χώρος

«Στις παραδοσιακές κοινωνίες, η δημόσια σφαίρα ήταν διογκωμένη και κάλυπτε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου. Στη νεώτερη κοινωνία, αναπτύσσεται η ιδιωτική σφαίρα προς την οποία μετακινείται βαθμιαία και η θρησκεία. Αυτό σημαίνει ότι η θρησκεία γίνεται προσωπική και ιδιωτική υπόθεση και παύει να λειτουργεί υποχρεωτικά και κρατικά [...] «Ιδιωτική υπόθεση» δεν σημαίνει «ατομική υπόθεση», αλλά ελεύθερη αποδοχή κάποιου πράγματος που δεν επιβάλλεται από το κράτος (ή την κοινότητα). Στο θρησκευτικό πεδίο, ο πολίτης είναι

ελεύθερος να θρησκεύει ή να μην θρησκεύει, ή να επιλέγει τη θρησκεία που θέλει. Με αυτήν την έννοια, το ιδιωτικό δεν αντιπαρατίθεται στο συλλογικό, διότι οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες μπορούν να πραγματοποιούνται συλλογικά και κατ' επέκταση κοινωνικά. Όταν οι άνθρωποι συναθροίζονται για να λατρεύσουν το Θεό τους λειτουργούν συλλογικά και η θρησκεία έχει πάντα μια κοινωνική διάσταση που μπορεί να εκφραστεί με ποικίλους τρόπους. Εξάλλου, στον ιδιωτικό χώρο ανήκει και η περίφημη κοινωνία πολιτών που μπορεί να δραστηριοποιηθεί προς πάσα κατεύθυνση και με ορατά και επιτυχημένα αποτελέσματα».

Παπαγεωργίου Ν., Η Εκκλησία και η εκκοσμίκευση

«(Τα τελευταία χρόνια) θα αρχίσει να διαμορφώνεται πλέον ο δημόσιος χώρος, ως ένας χώρος διακριτός τόσο απέναντι στην κρατική εξουσία [...] όσο και απέναντι στην ιδιωτική σφαίρα [...] ως ένας χώρος δηλαδή όπου διακρίνεται για την πολυεπίπεδη [...] ουδετερότητά του και για την δυνατότητα που δίνεται σε κάθε ιδεολογία, θρησκευτική πίστη κλπ. να συμβάλλει ισότιμα με θεωρήσεις οι οποίες προβάλλουν επιμέρους μοντέλα ερμηνείας του κόσμου, στο βαθμό που κάθε μια από αυτές επιδεικνύει σεβασμό έναντι της ελευθερίας του κάθε διαφορετικού.

[...] Η παρουσία της Εκκλησίας στον δημόσιο χώρο προϋποθέτει τον απόλυτο σεβασμό στους όρους λειτουργίας του (δημόσιου) χώρου [...] (δηλ. στην ιδεολογική, θρησκευτική και αξιολογική ουδετερότητα και αλληλοσεβασμό), και μόνο τότε αυτή η παρουσία νομιμοποιείται, όταν εξάπαντος ενσαρκώνει το σταυρικό ήθος του Ιησού Χριστού, ως λόγος μαρτυρίας για την Καινή Κτίση, αλλά και λόγος διαμαρτυρίας απέναντι σε κάθε μορφής κακό, αδικία, εξουσιασμό, αλλοτρίωση και εξαχρείωση της μοναδικότητας του ανθρώπινου προσώπου.[...] Ο ίδιος ο Χριστός, ως άνθρωπος δεν απευθύνθηκε στην ιδιωτική σφαίρα της ζωής των ανθρώπων [...] αλλά αντίθετα τόλμησε να μαρτυρήσει δημόσια το μήνυμα του Πατέρα του, να κηρύξει το ευαγγέλιό του, ως μια μεταξύ πολλών σωτηριολογική πρόταση στο πλαίσιο του ελληνορωμαϊκού κόσμου, με τέτοια μάλιστα παρρησία ώστε να υποστεί ο ίδιος την μήνιν και την καταδίκη της θρησκευτικής εξουσίας με την αρωγή του κρατικού βραχίονα. Η ίδια η βιοτή του Ιησού Χριστού προβάλλει επομένως, ως το πλέον κατάλληλο παράδειγμα δημόσιας μαρτυρίας της πίστης με απόλυτο σεβασμό στην διαφορετικότητα και συνύπαρξη των ποικίλων επιμέρους κοσμοθεωρήσεων».

Ιγνάτιος, Μητρ.. Δημητριάδος, *Θρησκευτικότητα και θρησκευτικά σύμβολα στον δημόσιο χώρο*

ii. Αθεϊσμός και αντιχριστιανισμός

«Αθεϊσμός είναι η άρνηση της ύπαρξης του Θεού, θεμελιωμένη σε επιστημονική θεωρία και ηθική συμπεριφορά, πέρα από το τυχαίο φαινόμενο άγνοιας της έννοιας του Θεού και της έλλειψης θρησκευτικών βιωμάτων».

«Αθεϊσμός», *Ελληνική Εκπαιδευτική Εγκυκλοπαίδεια*

«Εμείς, είπε αυτός, ουσιαστικά δε φοβόμαστε και τόσο πολύ όλους αυτούς τους σοσιαλιστές-αναρχικούς, τους άθεους και τους επαναστάτες. Τους παρακολουθούμε και ξέρουμε το καθετί γι' αυτούς. Όμως ανάμεσα σ' αυτούς υπάρχουν και μερικοί, όχι πολλοί, εξαιρετικά ιδιόρρυθμοι άνθρωποι: Αυτοί πιστεύουν σε Θεό, είναι χριστιανοί και ταυτόχρονα είναι και σοσιαλιστές. Αυτούς φοβόμαστε περισσότερο, αυτοί είναι τρομεροί! Ο σοσιαλιστής-χριστιανός

είναι φοβερότερος απ' τον σοσιαλιστή-άθεο».

Ντοστογιέφσκι Φ., *Αδελφοί Καραμαζόφ*

* * *

«Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, [...]

Α. λαμβάνοντας υπόψη ότι, το 2015, αυξήθηκαν επικίνδυνα οι πράξεις χριστιανοφοβίας και οι καταστροφές χριστιανικών κτηρίων στην Ευρώπη και στον κόσμο·

Β. λαμβάνοντας υπόψη ότι, σύμφωνα με ορισμένες μελέτες που διεξήχθησαν σε 30 ευρωπαϊκές χώρες, έχουν αναφερθεί σχεδόν 600 περιστατικά μη ανεκτικότητας ή διακρίσεων εις βάρος των χριστιανών στην Ευρώπη·

Γ. λαμβάνοντας υπόψη ότι, στη Γαλλία, οι πράξεις βανδαλισμού θρησκευτικών χώρων έχουν πολλαπλασιαστεί, καθώς οι χώροι που υπέστησαν καταστροφές αυξήθηκαν από 153 το 2008 σε 494 το 2013, ενώ το 84% εξ αυτών ήταν χριστιανικοί χώροι·

1. ενθαρρύνει την Επιτροπή να θέσει σε εφαρμογή όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή της για να καταπολεμηθεί η χριστιανοφοβία και η πρόκληση καταστροφών σε χριστιανικά λατρευτικά κτήρια·

2. ενθαρρύνει την Επιτροπή, τα κράτη μέλη και τις τοπικές αρχές να εμβαθύνουν τις συνεργασίες και τα φόρουμ ανταλλαγής για την καταπολέμηση των βεβηλώσεων, μεταξύ των ιδίων, αφενός, και των εκπροσώπων των θρησκειών, των δυνάμεων επιβολής του νόμου και των δικαστικών αρχών, αφετέρου».

Πρόταση ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τη χριστιανοφοβία και την προστασία των χριστιανικών λατρευτικών κτηρίων στην Ευρώπη

iii. Σχετικοποίηση, εσωτερισμός, φαινόμενα αρχαιολατρίας

Σχετικοκρατία ή σχετικισμός ή ρελαβαντισμός είναι φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία οι γνώσεις και οι αξίες έχουν σχετική και όχι απόλυτη σημασία και προσδιορίζονται πάντα υποκειμενικά σε σχέση προς ένα σύστημα αναφοράς.

«Σχετικοκρατία», Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα

«Ο Εσωτερισμός αυτοπαρουσιάζεται σαν μια μυστική γνώση, μη κοινοποιήσιμη στους αμήνητους. Αποκτάται με διαδοχικές μυσήσεις [...] ξεκινάει με βάσεις παγανιστικές συνδεδεμένες με τις ειδωλολατρικές θρησκείες και εντάσσεται στο ευρύτερο σύστημα του Αποκρυφισμού, με πιο ισχυρή επάνω του την επίδραση του θεοσοφικού κινήματος. Κοινός τόπος όλων των Εσωτεριστικών ομάδων είναι ο θρησκευτικός συγκρητισμός, ο οποίος αρνείται την μοναδική αυθεντία μιας συγκεκριμένης θρησκείας, και καλλιεργεί την πίστη ή ότι όλες οι θρησκείες οδηγούν στην ίδια «Εσώτερη Αλήθεια» ή ότι ο Εσωτερισμός αποτελεί υπέρβαση

όλων των θρησκειών. [...] Κατά την ιστορική του διαδρομή δρα με πλήθος [...] ομάδων, όπως ο Τεκτονισμός, η Θεοσοφία, η Ανθρωποσοφία, και με εξευρωπαϊσμένες μορφές των ανατολικών θρησκειών και των πρακτικών τους (Γιόγκα, Διαλογισμός, Ρέικι, Ρεφλεξολογία, Τάι Τσι, ενεργειακές μορφές τύπου Τσι, πολεμικές τέχνες της Ανατολής κ.λ.π.) [...] Ο Εσωτερισμός είναι ένα πνευματικό κίνημα ανθρωποκεντρικό. Αρνείται τον Θεό ως Πρόσωπο παντοδύναμο, Δημιουργό και Σωτήρα του κόσμου [...] Κυρίαρχο δόγμα του Εσωτερισμού είναι ότι Θεός, ουράνια, επίγεια, όλα στον κόσμο είναι ομοούσια [...] Βασική τεχνική του Εσωτερισμού είναι ο Διαλογισμός».

Πορίσματα ΙΘ΄ Πανορθόδοξης Συνδιάσκεψης Εντεταλμένων Ορθοδόξων Εκκλησιών και Ιερών Μητροπόλεων για θέματα Αιρέσεων και Παραθρησκείας

«Ο ευρύτατα διαδεδομένος στη σχετική βιβλιογραφία όρος Νέα Εποχή (New Age) χρησιμοποιείται για να στεγάσει όλη την τεράστια γκάμα των σύγχρονων εκδοχών και ερμηνειών της παράδοσης αυτής (η μαγεία, η μαντεία, η αστρολογία, ο πνευματισμός, ο αποκρυφισμός και η θεοσοφία). [...] (τροφοδοτούν σήμερα) με πλήθος θρεπτικών συστατικών το υπό διαμόρφωση θρησκευτικό υπόστρωμα [...] (Αναπτύχθηκε πλέον στην Δύση) μια νέα θρησκευτική κουλτούρα και ιδεολογία που άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο ο δυτικός άνθρωπος προσεγγίζει την Ιερότητα. [...] (Έτσι) η Νέα Πνευματικότητα αντιπροσωπεύει έναν τύπο θρησκευτικότητας που είναι απόλυτα προσαρμοσμένος στις κοινωνικές, πνευματικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στις φιλελεύθερες αστικές δημοκρατίες δυτικού τύπου».

Μπεκριδάκης Δ., *Νέα Θρησκευτικά Κινήματα και νέα πνευματικότητα*

«Το φαινόμενο της νεοειδωλολατρίας στη χώρα μας έχει μια ιδιόζουσα μορφή. Οι Έλληνες νεοπαγανιστές ή δωδεκαθεϊστές ή «εθνικοί» ή «αρχαιολάτρες» όπως αυτοαποκαλούνται, αγωνίζονται να συνδυάσουν εντέχνως τα ποικίλα θρησκευτικά τους μορφώματα, με το αρχαίο - ελληνικό κλέος και πολιτισμό. Φτάνουν στο σημείο να μονοπωλούν και να οικειοποιούνται τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό και να επιχει-

ρούν να αποξενώσουν από αυτόν το σύνολο του Ελληνικού λαού, που δεν ασπάζεται τα θρησκευτικά τους «πιστεύω». Ακόμα και την ιδιότητα του Έλληνα θέλουν να αποστερήσουν από τους μη παγανιστές! Σύμφωνα με επίσημες ανακοινώσεις τους «γνήσιοι Έλληνες είναι μόνον όσοι ασπάζονται την πατρώα θρησκεία», δηλαδή την αρχαία ειδωλολατρική θρησκεία!».

Ειδική Συνοδική Επιτροπή Μελέτης Αρχαιολατρίας-Νεοειδωλολατρίας

«Πάνω από 25 χιλιάδες άνθρωποι επισκέφτηκαν τις προ-ϊστορικές πέτρινες στήλες της Βρετανίας (Στόουνχετζ) για να τιμήσουν το θερινό ηλιοστάσιο».

Ant1 news, 21-06-2015

«Ισλανδοί νεοπαγανιστές θα μπορούν σύντομα να λατρεύουν δημοσίως τον αρχαίο θεό Θορ, τον θεό Οντίν και τη θεά Φρέγια, στον πρώτο σύγχρονο ναό που θα είναι αφιερω-

μένος στο Πάνθεον των Βίκινγκς».

Εφημ. *Το Βήμα*, ηλ. έκδ. 14-02-2015

iv. Αντισημιτισμός και ισλαμοφοβία

Ο «αντισημιτισμός» είναι μια κοινωνική προκατάληψη, η οποία εκδηλώνεται ως στάση εχθρότητας εναντίον της εβραϊκής φυλής και των Εβραίων. Συχνά έχει χαρακτηριστικά πολιτικής και κοινωνικής ιδεολογίας. Κατά τη ναζιστική περίοδο στη Γερμανία έλαβε τη μορφή συστηματικών διώξεων και οδήγησε στο Ολοκαύτωμα, δηλαδή τον αφανισμό εκατομμυρίων Εβραίων.

* * *

«Η ισλαμοφοβία έχει αναγνωρισθεί ως μια ιδιαίτερη μορφή μισαλλοδοξίας, μαζί με την ξενοφοβία και τον αντισημιτισμό («Διεθνές Φόρουμ της Στοκχόλμης για την Καταπολέμηση της Μισαλλοδοξίας», Ιανουάριος 2001). Τα χαρακτηριστικά αυτού του συμπλεγματικού φαινομένου είναι η προκατάληψη, που μπορεί να πάρει ακραίες δια-

στάσεις έχθρας κατά των Μουσουλμάνων, χωρίς να συντρέχει κάποιος επί πλέον λόγος. [...] Η επίθεση στην καρδιά της Νέας Υόρκης έκανε το φαινόμενο να μεταμορφωθεί σε ωστικό κύμα σε κοινωνίες του Δυτικού κόσμου. Οι αναλυτές της ισλαμοφοβίας τα τελευταία χρόνια, αποδίδουν την έξαρση του φαινομένου κυρίως σε δυο λόγους. Από τη μια μεριά το Ισλάμ αντιμετωπίζεται από πολλούς στη Δύση, περισσότερο σαν ολοκληρωτική πολιτική ιδεολογία παρά ως θρησκεία και μάλιστα ιδεολογία ασύμβατη προς τις αρχές που συνθέτουν τον Δυτικό Πολιτισμό. Από την άλλη μεριά, η μαζική και ανεξέλεγκτη μετανάστευση Μουσουλμάνων σε χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η Ελλάδα, έχει ενισχύσει τις ξενοφοβικές τάσεις που ήδη προϋπήρχαν σε κοινωνίες απροετοίμαστες για μια τέτοιου είδους "εισβολή"».

Δούλος Γ., *Ισλαμοφοβία, Η κρυφή γοητεία της μισαλλοδοξίας*

«Η ευρωπαϊκή κοινωνία διέρχεται μια περίοδο αναστάτωσης και κρίσης που θέτει σε κίνδυνο τις ίδιες τις αξίες πάνω στις οποίες έχει θεμελιωθεί η Ένωσή μας. Τα αποτρόπαια γεγονότα στο Παρίσι και την Κοπεγχάγη στις αρχές της φετινής χρονιάς κατέστησαν σαφή την ανάγκη για επείγουσα δράση. Σε τέτοιους καιρούς κρίσης, τίθεται σε δοκιμασία η ικανότητα της κοινωνίας μας για ανεκτικότητα και κοινωνική ένταξη. Ο αντισημιτισμός και η ισλαμοφοβία, μολονότι διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από άποψη ιστορίας, προέλευσης και αντικτύπου, αποτελούν και τα δύο εκδηλώσεις αυτού του φαινομένου. Η συλλογική μας ευθύνη να συμβιώνουμε με ανεκτικότητα και σεβασμό είναι ιδιαίτερα σημαντική σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία έχουμε ηθική υποχρέωση να προσφέρουμε καταφύγιο σε ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών και πολιτισμών, που φτάνουν στις ακτές μας. Η διαφορετικότητα δεν πρέπει ποτέ να θεωρείται απειλή. Ευθύνη όλων μας είναι να δημιουργήσουμε και να καλλιεργήσουμε μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς».

Τίμερμανς Φ., Α' Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

ν. Θρησκευτικός φονταμενταλισμός

Θρησκευτικός φονταμενταλισμός ονομάζεται το φαινόμενο της απόλυτης και κατά γράμμα προσήλωσης στα δόγματα ή στα περιεχόμενα των ιερών γραφών μιας θρησκείας. Οι φονταμενταλιστές θεωρούν ότι ακόμη και οι λέξεις του ιερού βιβλίου της θρησκείας τους είναι απόλυτες αλήθειες και γι' αυτό πρέπει να ερμηνεύονται κυριολεκτικά και να εφαρμόζονται κατά γράμμα. Το φαινόμενο του φονταμενταλισμού εμφανίζεται σε όλες τις θρησκείες και θεωρείται μορφή θρησκευτικού φανατισμού. Χαρακτηρίζεται από εμμονή στην παράδοση, καχυποψία απέναντι σε κάθε τάση εκσυγχρονισμού, δυσκολία διαλόγου με τις διαφορετικές προσεγγίσεις της πίστης. Εκτός από τις περιπτώσεις ατομικού ή ομαδικού φονταμενταλισμού, στην εποχή μας υπάρχουν διάφορα θρησκευτικά κινήματα που χαρακτηρίζονται ως φονταμενταλιστικά.

* * *

«Το να οδηγήσει κανείς (κάποιον στην πίστη) με τη βία είναι ακούσιο, επειδή γίνεται με τη βία· και επειδή γίνεται με τη βία δεν μπορεί κανείς να το επαινέσει, ούτε είναι μόνιμο».

Γρηγόριος Θεολόγος, Λόγος Β' Απολογητικός της εις τον Πόντον φυγής

«Βιούμεν σήμερον έξαρσιν νοσηρών φαινομένων βίας εν ονόματι του Θεού. Αι εκρήξεις φονταμενταλισμού εις τους κόλπους των θρησκειών κινδυνεύουν να οδηγήσουν εις την επικράτησιν της απόψεως ότι ο φονταμενταλισμός ανήκει εις την ουσίαν του θρησκευτικού φαινομένου. Η αλήθεια όμως είναι ότι ο *φονταμενταλισμός*, ως "ζήλος Θεού, αλλά χωρίς τη σωστή γνώση" (Ρωμ. 10, 2), αποτελεί έκφρασιν νοσηράς θρησκευτικότητας. Ο αληθής χριστιανός, κατά το πρότυπον του σταυρωθέντος Κυρίου, θυσιάζεται και δεν θυσιάζει, και δια τον λόγον αυτόν είναι ο αυστηρότερος κριτής του οποθενδήποτε προερχομένου φονταμενταλισμού. Ο ειλικρινής διαθρησκευτικός διάλογος συμβάλλει εις την ανάπτυξιν αμοιβαίας

εμπιστοσύνης, εις την προώθησιν της ειρήνης και της καταλλαγής. Η Εκκλησία αγωνίζεται δια να καταστήση αισθητοτέραν την «άνωθεν ειρήνην» επί της γης. Η αληθινή ειρήνη δεν επιτυγχάνεται με την δύναμιν των όπλων, αλλά μόνον δια μέσου της αγάπης, ήτις «δε ζητεί το συμφέρον της» (Α' Κορ. 13, 5). Το έλαιον της πίστεως πρέπει να χρησιμοποιήται δια να απαλύνη και να θεραπεύη τας παλαιάς πληγάς των άλλων και όχι να αναρριπίζει νέας εστίας μίσους».

Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

Δραστηριότητες

1. Λαμβάνοντας αφορμή τα σχετικά κείμενα, συζητήστε, με τη μέθοδο της αντιγνωμίας (debate), για το θέμα: «Η θρησκεία είναι ιδιωτική υπόθεση ή έχει δημόσιες προεκτάσεις;». Στη συνέχεια, συζητήστε στην ολομέλεια πώς φαντάζεστε τον ρόλο της θρησκείας σε είκοσι χρόνια από σήμερα.
2. Τελευταία, έχουν αναφερθεί περιστατικά βεβήλωσης ναών. Άραγε, γιατί γίνεται αυτό; Ας μπορούμε στη θέση ενός ανθρώπου που έκανε μια τέτοια πράξη, π.χ. έγραψε υβριστικά συνθήματα σε ένα χώρο λατρείας. Χωριστείτε σε δύο ομάδες σχηματίζοντας δύο ομόκεντρους κύκλους. Όσοι είναι στον εσωτερικό κύκλο, βιώνουν τον ρόλο αυτού του ανθρώπου. Όσοι είναι στον εξωτερικό κύκλο σκέφτονται μια λέξη ή φράση, σαν φωνή της συνείδησης, σχετικά με την πράξη. Με το σύνθημα του συντονιστή, όσοι είναι στον εξωτερικό κύκλο αρχίζουν να λένε τη φράση τους, ο ένας μετά τον άλλο και έπειτα ταυτόχρονα. Οι δύο ομάδες αλλάζουν θέση και η διαδικασία επαναλαμβάνεται. Συζητήστε για θέσεις που ακούστηκαν και συναισθήματα που βιώσατε.
3. Δημιουργήστε μία αφίσα ή ένα κολλάζ μηνυμάτων με θέμα φαινόμενα αντιχριστιανισμού, αντισημιτισμού ή ισλαμοφοβίας στη σύγχρονη εποχή.
4. Φανταστείτε τις συνέπειες στην καθημερινή ζωή των Ευρωπαίων από την επικράτηση διάφορων αντι-[...]ισμών και καταγράψτε στο τετράδιό σας τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας. Συνεργαστείτε με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας και αναζητήστε λύσεις που θα μπορούσατε να προτείνετε προκειμένου να αντιμετωπιστούν έγκαιρα τα φαινόμενα αυτά.
5. Σε χαρτί του μέτρου ζωγραφίστε το περίγραμμα μιας ανθρώπινης μορφής που αναπαριστά έναν φονταμενταλιστή και αναρτήστε την στον τοίχο. Στο εσωτερικό της φιγούρας γράψτε σκέψεις και συναισθήματα της φιγούρας και έξω από περίγραμμά της γράψτε σκέψεις και συναισθήματα τρίτων για τη φιγούρα. Εκφράστε διαδοχικά: σκέψεις δικές σας, αλλόθρησκων ανθρώπων, φονταμενταλιστών από άλλους θρησκευτικούς χώρους κ.ά.
6. Καταγράψτε σε μία στήλη επιχειρήματα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά του φονταμενταλισμού και σε μία πλαϊνή στήλη τα δικά σας σχόλια.

Ο σεβασμός του άλλου στον Χριστιανισμό

i. «Η τελεία αγάπη έξω βάλλει τον φόβον» (Α Ιω 4, 18)

«Όποιος αγαπάει δεν φοβάται. Η τέλεια αγάπη διώχνει το φόβο. Γιατί ο φόβος σχετίζεται με την τιμωρία κι όποιος φοβάται την τιμωρία, δείχνει πως δεν έχει φτάσει στην τέλεια αγάπη».

Α Ιω 4, 18

ii. Ο διάλογος του Χριστού με τη Σαμαρείτισσα (Ιω 4, 1-42)

Ιησούς και Σαμαρείτισσα, αγνώστου Αφρικανού καλλιτέχνη

«Ο Ιησούς, κουρασμένος από την πεζοπορία, κάθισε κοντά στο πηγάδι· ήταν γύρω στο μεσημέρι. Οι μαθητές του είχαν πάει στην πόλη ν' αγοράσουν τρόφιμα. Έρχεται τότε μια γυναίκα από τη Σαμάρεια να βγάλει νερό. Ο Ιησούς της λέει: "Δώσ' μου να πω". Η γυναίκα τού απάντησε: "Εσύ είσαι Ιουδαίος κι εγώ Σαμαρείτισσα. Πώς μπορείς να ζητάς να σου δώσω νερό να πιεις;" – οι Ιουδαίοι αποφεύγουν κάθε επικοινωνία με τους Σαμαρείτες. Ο Ιησούς της απάντησε: "Αν ήξερες τη δωρεά του Θεού και ποιος είναι αυτός που σου λέει "δώσ' μου να πω", τότε εσύ θα του ζητούσες τη δωρεά του Θεού, κι εκείνος θα σου έδινε ζωντανό νερό". [...]

Του λέει η γυναίκα: "Κύριε, βλέπω ότι εσύ είσαι προφήτης· οι προπάτορές μας λάτρεψαν το Θεό σ' αυτό το βουνό· εσείς όμως λέτε ότι στα Ιεροσόλυμα βρίσκεται ο τόπος όπου πρέπει κανείς να τον λατρεύει". "Πίστεψέ με, γυναίκα", της λέει τότε ο Ιησούς, "είναι κοντά ο καιρός

που δε θα λατρεύετε τον Πατέρα ούτε σ' αυτό το βουνό ούτε στα Ιεροσόλυμα. Εσείς οι Σαμαρείτες λατρεύετε αυτό που δεν ξέρετε· εμείς όμως λατρεύουμε αυτό που ξέρουμε, γιατί η σωτηρία έρχεται στον κόσμο από τους Ιουδαίους. Είναι όμως κοντά ο καιρός, ήρθε κιόλας, που οι πραγματικοί λατρευτές θα λατρέψουν τον Πατέρα με τη δύναμη του Πνεύματος, που αποκαλύπτει την αλήθεια· γιατί έτσι τους θέλει ο Πατέρας αυτούς που τον λατρεύουν. Ο Θεός είναι πνεύμα. Κι αυτοί που τον λατρεύουν πρέπει να τον λατρεύουν με τη δύναμη του Πνεύματος, που φανερώνει την αλήθεια". [...]

Όταν λοιπόν οι Σαμαρείτες ήρθαν κοντά του, τον παρακαλούσαν να μείνει μαζί τους· κι έμεινε εκεί δύο μέρες. Έτσι, πίστεψαν πολύ περισσότεροι ακούγοντας τα λόγια του κι έλεγαν στη γυναίκα: "Η πίστη μας δε στηρίζεται πια στα δικά σου λόγια· γιατί εμείς οι ίδιοι τον έχουμε τώρα ακούσει και ξέρουμε πως πραγματικά αυτός είναι ο σωτήρας του κόσμου, ο Χριστός"».

Ιω 4, 1-42

iii. Ο σεβασμός και ο διάλογος με τον «άλλον» στον πυρήνα της χριστιανικής διδασκαλίας

«Ο Ιουστίνος υποστηρίζει την άποψη ότι όλες οι αλήθειες, στις οποίες οδηγήθηκε η προ-χριστιανική ανθρωπότητα είναι ουσιαστικά προϊόντα της φωτιστικής ενέργειας και παρουσίας του σπερματικού θείου Λόγου που ενεργεί αδιάκριτα σ' όλους τους ανθρώπους, εφόσον βέβαια δεν συσκοτίζεται από τα πάθη και τις επιθυμίες τους. [...] Έτσι όχι μόνο οι αλήθειες της Π. Διαθήκης, αλλά και οι αλήθειες της ελληνικής αρχαιότητας είναι στενότατα συνδεδεμένες με την αποκαλυπτική παρουσία και επενέργεια του Λόγου. [...] Γι' αυτό και όλες οι αλήθειες που διατυπώθηκαν από τους Έλληνες φιλοσόφους, ποιητές και συγγραφείς, επειδή ακριβώς οφείλονται στην επενέργεια του σπερματικού θείου λόγου μπορούν να θεωρηθούν σε τελευταία ανάλυση ως αλήθειες χριστιανικές».

Μαρτζέλος Γ., *Η θεολογία του "σπερματικού λόγου"*

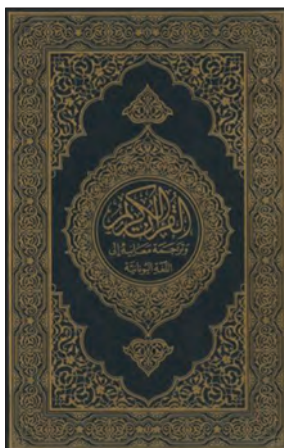
Δραστηριότητες

1. Ποια σημεία του ευαγγελικού αποσπάσματος δείχνουν ότι ο Ιησούς Χριστός σεβάστηκε τον "άλλο"; Κατάγραψε τη γνώμη σου και μοιράσου την με τον διπλανό σου.
2. Μελετήστε τον πίνακα της συνάντησης του Ιησού Χριστού με τη Σαμαρείτισσα και προσπαθήστε να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα Τι μπορεί να αντιλαμβάνεται, να σκέφτεται ή να νοιώθει η γυναίκα; Τι θα μπορούσε ίσως να γνωρίζει ή να πιστεύει; Τι είναι αυτό για το οποίο πιθανόν να νοιάζεται και τι να φροντίζει;

IV

Ο σεβασμός του άλλου στις θρησκείες του κόσμου

ι. Ισλάμ: Το Κοράνιο προτρέπει σεβασμό προς τους λαούς της Βίβλου και το ανθρώπινο πρόσωπο

«Στη Θρησκεία δεν υπάρχει καταναγκασμός. Διότι η Αλήθεια έχει ξεχωριστεί ολοφάνερα απ' την Πλάνη».

Κοράνιο, Σούρα 2, 256

«Πες (ω Μουχάμμεντ): «Ω! Λαέ της Βίβλου! Ελάτε μαζί να συμφωνήσουμε για τις διαφορές ανάμεσά μας, ώστε να μη λατρεύουμε παρά μόνο τον ΑΛΛΑΧ. Και να μην εξομοιώνουμε τίποτε μ' Εκείνον, κι ας μη στήσουμε ανάμεσά μας, κυρίους ή προστάτες, εκτός απ' τον ΑΛΛΑΧ». Αν όμως δεν θελήσουν να συμμορφωθούν, τότε να πείτε: Να είστε μάρτυρες, ότι εμείς είμαστε Μουσουλμάνοι»».

Σούρα 3, 64

«Όλοι τους δεν είναι όμοιοι. Ανάμεσα στους οπαδούς της Βίβλου, υπάρχει μια μερίδα όρθια (για το σωστό) απαγγέλουν τα Εδάφια (του Βιβλίου) του ΑΛΛΑΧ, κατά την νύχτα και γονατίζουν λατρεύοντας. Πιστεύουν στον ΑΛΛΑΧ και την Έσχατη Μέρα, παραγγέλουν ό,τι είναι σωστό κι απαγορεύουν ό,τι είναι λάθος. Συναγωνίζονται στην αγαθοεργία. Αυτοί είναι στην τάξη των δικαίων».

Σούρα 3, 113 – 114

«Και μη φιλονικείτε με τους οπαδούς της Βίβλου, εκτός αν πρόκειται για απλή συζήτηση. Κι εκτός μ' εκείνους που αδικούν (κι είναι παραστρατημένοι) ανάμεσά τους. Και να πείτε: «Πιστεύουμε στην Αποκάλυψη που έχει σταλεί σ' εμάς και σ' αυτή που έχει σταλεί σ' εσάς. Ο Θεός μας και ο Θεός σας είναι Ένας. Κι εμείς σ' Αυτόν έχουμε υποταχθεί (στη θέλησή του – στο Ισλάμ)»».

Σούρα 29, 46

«Η μομφή είναι μόνο ενάντια σ' αυτούς που αδικούν τους ανθρώπους, και αυθαδέστατα παρανομούν στη γη, (αψηφώντας) το ορθό και το δίκαιο. Αυτοί –οπωσδήποτε– θα έχουν επώδυνα βασανιστήρια. Κι όποιος υπομένει και συγχωρεί, αυτό βέβαια είναι μια άσκηση θαρραλέας θέλησης κι αποφασιστικότητας στη σωστή κατεύθυνση των υποθέσεων».

Σούρα 42, 42-43

«Πες: Άπιστοι, δεν θα λατρέψω ό,τι λατρεύετε, δεν θα λατρέψετε ό,τι λατρεύω, δεν λατρεύω ό,τι λατρεύετε, δεν λατρεύετε ό,τι λατρεύω. Εσείς έχετε τη θρησκεία σας κι εγώ τη δική μου».

Σούρα 109, 1- 6

ii. Ινδοϊσμός και Βουδισμός: Ανοχή απέναντι στις ποικίλες θρησκευτικές εκφράσεις

Ο Ορκος της Αχίμσα.
Σύμβολο του
Τζαϊνισμού.

Αχίμσα: Βασική αρετή του Βουδισμού, του Τζαϊνισμού (ινδικό θρήσκευμα ασκητικών αρχών) και του Ινδοϊσμού, η οποία αναφέρεται [...] στο «να μη σκοτώνεις-βλάπτεις». Στις Ουπανισάδες (ιερό βιβλίο του Ινδοϊσμού) περιγράφεται ως μία από τις πλέον απαραίτητες αρετές που οδηγούν στην πραγματική γνώση [...] Εκείνοι που σέβονται απόλυτα την Αχίμσα είναι κυρίως οι Βραχμάνοι (ιερείς), οι οποίοι είναι χορτοφάγοι για να μην αφαιρούν από τα ζώα τη ζωή [...] Την Αχίμσα ως βασική αρετή του λαού του προσπάθησε να επιβάλει ο Μαχάτμα Γκάντι, ο οποίος όρισε την αγελάδα ως κατεχοχνή σύμβολο γενναιοδωρίας της φύσης και συνακόλουθα ως ζώο ιερό.

Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Οι θρησκείες

«Ο Νεχρού Παντίτ, άλλοτε πρωθυπουργός της Ινδίας περιέγραψε τον Ινδουισμό ως εξής: «Ο Ινδουισμός σαν πίστη είναι αόριστος, άμορφος, πολύπλευρος: όλα τα πράγματα σε όλους τους ανθρώπους. [...] Στην πραγματικότητα το πνεύμα του φαίνεται να βρίσκεται μέσα στη φράση: «να ζει κανείς και να αφήνει τους άλλους να ζουν».

Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού

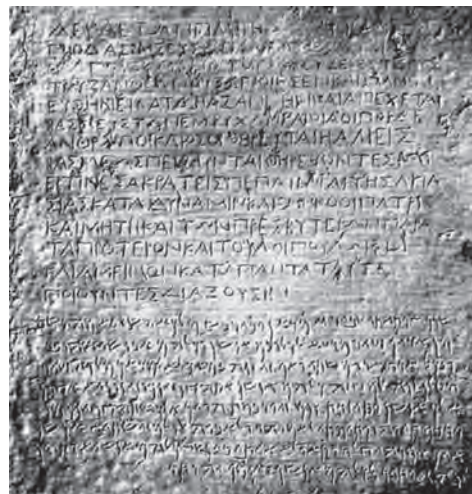
«Ο Σ. Ραντακρίσαν (Sarveralli Radhakrihnan) [...] για ένα διάστημα υπήρξε ο πρόεδρος της ινδικής δημοκρατίας. Είναι ο φιλόσοφος απολογητής του Ινδουισμού [...] Τόνισε ιδιαίτερα τη συμβολή που μπορεί να προσφέρει ο Ινδουισμός στο πρόβλημα της συγκρούσεως μεταξύ των θρησκειών με το χαρακτηριστικό του στοιχείο της αποδοχής της ενότητας μέσα στην πολυπλοκότητα· όχι δηλαδή με την αναζήτηση ενός κοινού πιστεύω, αλλά με την κοινή αναζήτηση του Θεού».

Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού

«Ο Μαχάτμα Γκάντι έγραψε για την πίστη που κήρυττε: θεωρούμαι ινδουιστής γιατί πιστεύω στις Βέδες, στις Ουπανισάδες. [...] Ο ινδουισμός δεν είναι μία θρησκεία αποκλειστική. Σ' αυτόν υπάρχει χώρος για τη λατρεία των προφητών όλου του κόσμου [...] παρέχει την ευχέρεια στον καθένα, να λατρεύει το Θεό, σύμφωνα με τη δική του πίστη και γι' αυτό το λόγο, βρίσκεται σε αγαθές σχέσεις με όλες τις θρησκείες».

Glasenapp H. D., Παγκόσμιος ιστορία των θρησκειών

«Ο Αγαπημένος όλων των θεών, ο βασιλιάς Πιοδάσης (Ασόκα) τιμά τους ασκητές (μοναχούς) και τους ιδρυτές όλων των θρησκειών, και τους τιμά με δώρα και ποικίλες διακρίσεις. Αλλά ο Αγαπημένος των θεών, ο βασιλιάς Πιοδάσης δεν εκτιμά τόσο τα δώρα και τις τιμητικές διακρίσεις, όσο εκτιμά την προαγωγή των ηθικών αρχών όλων των θρησκειών. Η προαγωγή των ηθικών αρχών των θρησκειών μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, όμως όλοι έχουν ως βάση την αυτοσυγκράτηση του λόγου, που σημαίνει να μην επαινείς τη δική σου θρησκεία και να καταδικάζεις τις θρησκείες των άλλων χωρίς να υπάρχει εύλογη αιτία. Και αν υπάρχει αιτία για κριτική θα πρέπει να γίνεται με ήπιο τρόπο. Αλλά είναι προτιμότερο να τιμάς τις θρησκείες των άλλων για τον ίδιο λόγο. Ενεργώντας με αυτό τον τρόπο η θρησκεία σου ωφελείται, όπως και οι άλλες θρησκείες, ενώ ενεργώντας διαφορετικά βλάπτεται και η θρησκεία σου και οι άλλες θρησκείες. Όποιος επαινεί τη δική του θρησκεία, εξαιτίας της υπερβολικής αφοσίωσης στη θρησκεία του και καταδικάζει τις άλλες με τη σκέψη "Επιτρέψτε μου να δοξάσω τη θρησκεία μου", το μόνο που κάνει είναι να βλάπτει τη θρησκεία του. Ως εκ τούτου, η επαφή (μεταξύ των θρησκειών) είναι κάτι καλό. Ο καθένας θα πρέπει να ακούει και να σέβεται τα δόγματα που υποστηρίζει κάθε θρησκεία».

Δίγλωσση επιγραφή (ελληνικά και αραμαϊκά) του βασιλιά Ασόκα

12ο Πέτρινο έδικοτο του Ασόκα (Βουδιστής Ινδός αυτοκράτορας, 3ος αι. π.Χ.)

Δραστηριότητες

1. Πώς εκφράζεται η έννοια του σεβασμού στον θρησκευτικά «άλλο» στα παραπάνω κείμενα του Κορανίου; Καταγράψτε τις απαντήσεις σας στο τετράδιο ατομικά και στη συνέχεια συζητήστε τις ομαδικά.
2. Από τα κείμενα της ενότητας, επιλέξτε μια αναφορά του Κορανίου και προσπαθήστε να την αποδώσετε με μια ζωγραφιά.
3. Εντοπίστε και καταγράψτε τις απόψεις των θρησκειών για το θέμα της συμβίωσης με τον «άλλο». Δημιουργήστε μία αφίσα με επιλεγμένες αναφορές και παρουσιάστε την στην ολομέλεια της τάξης.
4. Ένας χριστιανός ταξιδεύει για πρώτη φορά στις χώρες της Ανατολής. Εκεί μαθαίνει πράγματα που δεν ήξερε για τον Ινδοϊσμό και τον Βουδισμό, όπως αυτά που αναφέρονται στα κείμενα της ενότητας IV.ii. Στο ημερολόγιο του σημειώνει «εντυπώσεις» για τα θέματα αυτά. Εάν ήσασταν στη θέση του, τι θα γράφατε στο ημερολόγιό σας;

Προσπάθειες των θρησκειών για διάλογο και συνύπαρξη

i. Σεβασμός προς την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης του καθενός (Οργανισμοί, Διακηρύξεις)

«Άρθρο 18: Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών».

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

«Άρθρο 10. Ελευθερία σκέψης συνείδησης και θρησκείας: 1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται την ελευθερία μεταβολής θρησκειώματος ή πεποιθήσεων καθώς και την ελευθερία εκδήλωσης του θρησκειώματος ή των πεποιθήσεών του, ατομικά ή συλλογικά, δημόσια ή κατ' ιδίαν, με τη λατρεία, την εκπαίδευση, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τις τελετές».

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000, 2009, 2016)

«Χρειάζεται [...] μια ιδιαίτερα προσεκτική ανάγνωση του θέματος της παρουσίας των θρησκευτικών συμβόλων στον δημόσιο χώρο [...]. Ιδιαίτερα δε η παρουσία τέτοιων συμβόλων σε εκπαιδευτικούς χώρους καλείται να διαδραματίσει ρόλο ενοποιητικό, καλλιεργώντας όχι απλά μια παθητική ανοχή έναντι του άλλου, αλλά την ενεργητική αρμονική συνύπαρξη, ουσιαστική αλληλογνωριμία, αλλά και τον κριτικό διάλογο μεταξύ των διαφορετικών παραδόσεων».

Ιγνάτιος, Μητρ. Δημητριάδος, Θρησκευτικότητα και θρησκευτικά σύμβολα στον δημόσιο χώρο

ii. Από την καχυποψία στον διάλογο και στις κοινές δεσμεύσεις: Διαθρησκειακές συναντήσεις

Η Β' Βατικανή σύνοδος (1962-65), συνειδητοποιώντας την ανάγκη της διαθρησκειακής συνεργασίας για την αντιμετώπιση των σύγχρονων ιεραποστολικών και κοινωνικών προβλημάτων, αφενός συνέστησε τη Γραμματεία για τις μη χριστιανικές θρησκείες (1964), που εξελίχθηκε στη συνέχεια στο Ποντιφικό Συμβούλιο για το διαθρησκειακό διάλογο (1989), και αφετέρου εξέδωσε τη συνοδική εγκύκλιο *Nostra Aetate* (1965).

Πηγή πληροφοριών: Μαρτζέλος Γ, Ορθοδοξία και διαθρησκειακός διάλογος

Η Ορθόδοξη Εκκλησία [...] κυρίως τονίζει, ότι το ορθόδοξο δέον περί ανθρώπου υπερβαίνει τον ορίζοντα των καθιερωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ότι «μείζων πάντων» είναι η αγάπη, όπως την αποκάλυψε ο Χριστός και την βίωσαν όσοι πιστά Τον ακολούθησαν. Επιμένει ακόμη ότι θεμελιώδες δικαίωμα είναι και η προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας, δηλαδή της ελευθερίας της συνειδήσεως, της πίστεως, της λατρείας και όλων των ατομικών και συλλογικών εκφράσεων αυτής, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος κάθε πιστού και κάθε θρησκευτικής κοινότητας να τελούν ελεύθερα από κάθε κρατική παρέμβαση τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, ως και το δικαίωμα της δημόσιας διδασκαλίας της θρησκείας».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

iii. Οικουμενική κίνηση

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς από διάφορες χώρες, πρωτοστάτησε στη διοργάνωση: Α) διμερών Ακαδημαϊκών Διασκέψεων: Αφενός με τον Ιουδαϊσμό (5 Διασκέψεις, 1977-2003), που στόχο είχαν την επισήμανση κοινών στοιχείων των παραδόσεων των δύο θρησκειών και αφετέρου με το Ισλάμ (10 Διασκέψεις, 1986-2002), όπου αναδείχθηκε πως με βάση τις πηγές των δύο θρησκειών ο θρησκευτικός φανατισμός είναι ασυμβίβαστος με το πνεύμα και των δύο θρησκειών. Β) Διαθρησκειακών Συνεδρίων (2 Συνέδρια: α. το 1994, με την περίφημη *Διακήρυξη του Βοσπόρου*, η οποία καταδικάζει κάθε μορφή πολέμου και κυρίως εν ονόματι της θρησκείας, τονίζοντας την ανάγκη συνεργασίας των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών για την επικράτηση της ειρήνης, της αμοιβαίας ανοχής και συνυπάρξεως στον κόσμο και υπογραμμίζει την υποχρέωση των πολιτικών και θρησκευτικών ηγετών να προωθήσουν με κάθε μέσο τον διάλογο μεταξύ των ανθρώπων και των λαών για την οικοδόμηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, της αγάπης και του αλληλοσεβασμού και β. το 2005), και Γ) Διαθρησκειακών Συναντήσεων ηγετών και εκπροσώπων των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών, του Ιουδαϊσμού, του Χριστιανισμού και του Ισλαμισμού (4 Συναντήσεις, 2001-2015).

Πηγή πληροφοριών: Μαρτζέλος Γ, *Ορθοδοξία και διαθρησκειακός διάλογος*

Ιστορική συνάντηση των ηγετών των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Κύπρο, 2015

Σε πολλές περιπτώσεις, οι σύγχρονοι χριστιανοί διαλέγονται, είτε μεταξύ τους είτε ακόμη και με εκπροσώπους άλλων θρησκειών, παρά τις θεολογικές διαφοροποιήσεις οι οποίες μπορεί να είναι μικρές ή μεγάλες, και εργάζονται από κοινού με στόχο την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων και την προώθηση της ειρήνης και της καταλλαγής στον σύγχρονο κόσμο.

Διαθρησκειακή συνάντηση με θέμα την εξάλειψη της δουλείας, Ρώμη, 2014

Συνάντηση Οικουμενικού Πατριάρχη, Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάπα Ρώμης, Λέσβος, 2016

Συνάντηση θρησκευτικών ηγετών του κόσμου, Ασίζη, 2011

Δραστηριότητες

1. Συζητήστε στις ομάδες σας τους πιθανούς λόγους που οδήγησαν στην κατοχύρωση, με οικουμενικές διακηρύξεις και συμβάσεις, του δικαιώματος στην ελευθερία της συνείδησης και της θρησκείας.
2. Το δικαίωμα της θρησκευτικής έκφρασης είναι διαφορετικό από εκείνο της θρησκευτικής συνείδησης και υπόκειται σε κανόνες και όρια, στο πλαίσιο του κράτους δικαίου. Στην ολομέλεια της τάξης, συζητήστε και προχωρήστε στη σύνταξη μιας δικής σας σύντομης διακήρυξης, με 5-6 άρθρα, για το θέμα αυτό.
3. Επιλέξτε μια από τις φωτογραφίες της ενότητας και προσπαθήστε να απαντήσετε στα ερωτήματα: Τι μπορεί να σκέφτονται ή να νοιώθουν τα εικονιζόμενα πρόσωπα; Τι θα μπορούσε να γνωρίζουν ή να πιστεύουν; Τι είναι αυτό για το οποίο πιθανόν να νοιάζονται ή να φροντίζουν;
4. Εάν είχατε τη δυνατότητα να προτείνετε ένα θέμα προς συζήτηση σε μια συνάντηση θρησκευτικών ηγετών από όλο τον κόσμο, τι θα προτείνετε και γιατί;

Οι θρησκείες στην εκπαίδευση των Ευρωπαίων μαθητών

- i. Κοινοί στόχοι του μαθήματος των Θρησκευτικών στις χώρες της Ευρώπης
- ii. Ποικίλα μοντέλα μαθημάτων
- iii. Οι ιδέες μας για τη σχολική μας θρησκευτική εκπαίδευση

«Το μάθημα των Θρησκευτικών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι είτε *ομολογιακό* είτε *μη ομολογιακό*. Σε ορισμένες χώρες προσφέρεται μόνο ένα ομολογιακό μάθημα και σε άλλες χώρες προσφέρονται περισσότερα του ενός ομολογιακά μαθήματα, διαφόρων θρησκευτικών κοινοτήτων, στο ίδιο σχολείο. Την ευθύνη των ομολογιακών Μαθημάτων Θρησκευτικών άλλοτε την έχει μόνο η Πολιτεία, άλλοτε μόνο οι θρησκευτικές κοινότητες και άλλοτε σε συνεργασία η Πολιτεία με τις θρησκευτικές κοινότητες. Μπορεί να είναι υποχρεωτικό για όλους, με δυνατότητα απαλλαγής, προαιρετικό -επιλεγόμενο-, αλλά υποχρεωτικό από τη στιγμή που ο μαθητής θα το επιλέξει και προαιρετικό. Σε ορισμένες χώρες δεν προσφέρεται εναλλακτικό μάθημα. [...] Καθώς η ευρωπαϊκή θρησκευτική εκπαίδευση προβάλλει ως ένα αρκετά πολυεπίπεδο ζήτημα, κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ελεύθερη και υπεύθυνη να επιλέξει τον χαρακτήρα και τις κατευθύνσεις της σχολικής θρησκευτικής εκπαίδευσης που αναπτύσσει».

Γριζοπούλου Ό., *Τα Μαθήματα των Θρησκευτικών στα σχολεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*

«Το μάθημα των Θρησκευτικών είναι ενταγμένο στην παρεχόμενη από την Ελληνική Πολιτεία εκπαίδευση και υπηρετεί τους γενικούς σκοπούς της παιδείας, σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους Νόμους. Όπως όλα τα μαθήματα του ελληνικού σχολείου, έχει ως στόχο τη διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών, συμβάλλοντας με τις γνώσεις που παρέχει στην κριτική ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών, μέσα από τη γνωριμία του Χριστιανισμού, κατ' εξοχήν της Ορθοδοξίας αλλά και με την ενημέρωση και σπουδή και των άλλων ανά τον κόσμο θρησκευμάτων. Στοχεύει, ακόμη, στην καλλιέργεια του ήθους και της προσωπικότητας των μαθητών, στον σεβασμό και τη συνύπαρξη με τη θρησκευτική ετερότητα».

Γιαγκάζογλου Στ., *Το θρησκευτικό μάθημα μεταξύ παράδοσης και εκσυγχρονισμού*

Δραστηριότητες

1. Σχεδιάστε και υλοποιήστε μια σύντομη δημιουργική εργασία, με θέμα: «Η συμβολή του μαθήματος των Θρησκευτικών στη διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών».

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

[illegible]

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Σύγχρονες θρησκευτικές μορφές στην Ορθοδοξία και στον κόσμο

Περιεχόμενα

I. Μαρτυρία και προσφορά της Ορθοδοξίας στον σύγχρονο κόσμο

Άγιος Πορφύριος. Το χάρισμα της πνευματικής πατρότητας
Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ένας ορθόδοξος διανοητής στη σύγχρονη Δύση
Νίκος Νησιώτης. Ο οραματιστής της ενότητας
Μαρία Σκόμπτσοβα. Όταν η αγάπη γίνεται πράξη στο πρόσωπο του «άλλου»
Ο νεομάρτυρας Αλέξανδρος Σμόρελ και η αντιναζιστική οργάνωση «Λευκό ρόδο»
Ολιβιέ Κλεμάν. Μια ορθόδοξη φωνή στη σύγχρονη Δύση
Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης (Ζηζιούλας). Η οικουμενική μαρτυρία της
Ορθόδοξης θεολογίας

II. Άλλες σύγχρονες χριστιανικές παρουσίες

Μητέρα Τερέζα, η «αγία των φτωχών». Αγώνας για την ανακούφιση των
αναξιοπαθούντων
Ντίντριχ Μπονχέφερ. Ο μαρτυρικός αγώνας κατά του ναζισμού
Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Το όνειρο της ισότητας
Μ. Ντ. Τούτου. Ο υπερασπιστής της ισότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,
μέριμνα για τους πάσχοντες από AIDS

III. Άλλες θρησκευτικές εκφράσεις

Μ. Γκάντι. Ο κήρυκας και μάρτυρας της ειρηνικής αντίστασης

Εισαγωγικό σχόλιο

Ο ρόλος της θρησκευτικής πίστης σε κρίσιμες περιόδους, η σημασία της για την αντιμετώπιση μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων και η συμβολή της στην πανανθρώπινη προκοπή ανιχνεύεται στο πρόσωπο και τη δράση σπουδαίων προσώπων που τη βίωσαν. Για την Ορθοδοξία τέτοια πρόσωπα είναι οι άγιοι. Παράλληλα, εντοπίζουμε και άλλα αξιόλογα πρόσωπα, τα οποία εμπνεύστηκαν από την πίστη και πρόσφεραν πολλά στους ανθρώπους της εποχής τους και στον σύγχρονο κόσμο.

Σε αυτή την Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε:

- την πολυσχιδή δράση και προσφορά σύγχρονων αγίων της Ορθοδοξίας και άλλων προσωπικοτήτων από τον Χριστιανισμό
- αξιόλογες δράσεις προσώπων από άλλες θρησκευτικές παραδόσεις
- τη στάση αυτών των προσώπων σε κρίσιμες ιστορικές στιγμές και τη μαρτυρία τους στον σύγχρονο κόσμο
- εντυπώσεις ανθρώπων που γνώρισαν αυτές τις προσωπικότητες
- τον ρόλο της θρησκευτικής πίστης στη ζωή και στη δράση τους
- ιδέες και προτάσεις, οι οποίες να εμπνέονται από το έργο τους, για την αντιμετώπιση σύγχρονων προβλημάτων.

Μαρτυρία και προσφορά της Ορθοδοξίας στον σύγχρονο κόσμο

Άγιος Πορφύριος. Το χάρισμα της πνευματικής πατρότητας

Ο άγιος Πορφύριος (1906-91) γεννήθηκε από ευσεβείς και φτωχούς γονείς στο χωριό Άγιος Ιωάννης Καρυστίας Ευβοίας.

Ήταν μικρό παιδί όταν έφυγε για το Άγιο Όρος, όπου εγκαταστάθηκε στα Καυσοκαλύβια. Εκεί προόδευσε στην πνευματική ζωή και έδειξε πολλά χαρίσματα. Όμως, αρρώστησε και γύρισε στην Εύβοια, όπου εγκαταστάθηκε στο Μοναστήρι του Αγ. Χαραλάμπους. Σε ηλικία 20 ετών χειροτονήθηκε πρεσβύτερος. Το 1940 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, εφημέριος στον Άγιο Γεράσιμο, στην Πολυκλινική, κοντά στην Ομόνοια. Εκεί υπηρέτησε 33 χρόνια, ανακουφίζοντας ακαταπόνητα τον πόνο και την ασθένεια χιλιάδων ανθρώπων. Πολλοί άνθρω-

ποι μαρτυρούν την ταπεινοφροσύνη, τη διορατικότητα, και την αγάπη του, ακόμη και θαυματουργικές παρεμβάσεις. Αργότερα, έζησε μερικά χρόνια στον Άγιο Νικόλαο Καλυσίων Πεντέλης και τελικά κατέληξε στο Μήλεσι της Μαλακάσας, όπου έκτισε μοναστήρι. Λίγο πριν φύγει από τη ζωή, θέλησε να εγκατασταθεί ξανά στο Άγιο Όρος, στα Καυσοκαλύβια. Τα τελευταία λόγια που είπε ήταν η φράση του Χριστού που του άρεσε να λέει συχνά: «ίνα ὡσιν εν».

Το 2013, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, υπό τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο, προχώρησε στην αγιοκατάταξή του. Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 2 Δεκεμβρίου.

Πηγή πληροφοριών:

Γέρων Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, *Βίος και Λόγοι*

Λόγοι του αγίου Πορφυρίου

«Ο φανατισμός δεν έχει σχέση με τον Χριστό. [...] Να υπάρχει σεβασμός της ελευθερίας του άλλου».

«Η αγάπη προς τον Χριστό δεν έχει όρια, το ίδιο και η αγάπη προς τον πλησίον».

«Η αγάπη στον Χριστό είναι κι αγάπη στον πλησίον, σ' όλους, και στους εχθρούς... Μέσω της αγάπης προς τον αδελφό θα κατορθώσουμε ν' αγαπήσουμε τον Θεόν. Ενώ το επιθυμούμε, ενώ το θέλουμε, ενώ είμαστε άξιοι, η *θεία χάρις έρχεται μέσω του αδελφού*. Όταν αγαπάμε τον αδελφό, αγαπάμε την Εκκλησία, άρα τον Χριστό. Μέσα στην Εκκλησία είμαστε κι εμείς. Άρα όταν αγαπάμε την Εκκλησία, αγαπάμε και τον εαυτό μας».

«Χωρίς την αγάπη η προσευχή δεν ωφελεί, η συμβουλή πληγώνει, η υπόδειξη βλάπτει και καταστρέφει τον άλλον, που αισθάνεται αν τον αγαπάμε ή δεν τον αγαπάμε και αντιδρά αναλόγως [...]. Η αγάπη στον αδελφό μάς προετοιμάζει ν' αγαπήσουμε τον Χριστό».

«Η προσευχή γίνεται μόνο με το Άγιον Πνεύμα. Αυτό διδάσκει την ψυχή πώς να προσεύχεται [...]. Πριν απ' την προσευχή η ψυχή πρέπει να προετοιμάζεται με προσευχή. Προσευχή για την προσευχή».

«Οι ψυχές οι πεπονημένες, οι ταλαιπωρημένες, που ταλαιπωρούνται από τα πάθη τους, αυτές κερδίζουν πολύ την αγάπη και την χάρι του Θεού. Κάτι τέτοιοι γίνονται άγιοι και πολλές φορές εμείς τους κατηγορούμε».

«Οι προσευχές μας δεν εισακούονται, διότι δεν είμαστε άξιοι. Πρέπει να γίνεις άξιος, για να προσευχηθείς [...]. Δεν είμαστε άξιοι, διότι δεν αγαπάμε τον πλησίον μας ως εαυτόν».

Γέρων Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, *Βίος και Λόγοι*

Μαρτυρίες ανθρώπων για το πρόσωπό του

Κάποτε, ο άγιος Πορφύριος συμβούλευσε τον Σέρβο επίσκοπο Ειρηναίο Μπούλοβιτς, στα χρόνια που στη Σερβία γίνονταν διώξεις χριστιανών, ως εξής:

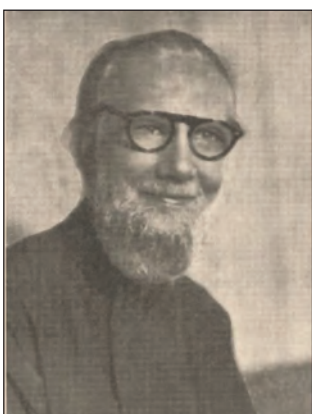
«Σε όλους να φέρεσαι με λεπτότητα, με αγάπη. [...] Όλους να τους αισθάνεσαι και να τους αποκαλείς αδελφούς, ακόμη και όσους ανήκουν σε άλλες θρησκείες. Όλοι είμεθα παιδιά του ιδίου Πατέρα. Να μην κάνης παρατηρήσεις για την θρησκεία τους σε όσους είναι αλλόθρησκοι».

Ειρηναίος, Μητροπολίτης Νεοφύτου και Μπάτσκας, *Η πνευματική σχέση του Γέροντος Πορφυρίου με τον Ορθόδοξο Σερβικό λαό*

«Είχα αποφασίσει να ζητήσω τη γνώμη του για διάφορα προβλήματα, που με απασχολούσαν. [...] Πήγα, λοιπόν, εκεί, κάθισα κοντά του και, πριν εγώ του πω οτιδήποτε, άρχισε εκείνος να μου απαριθμεί τα διάφορα ερωτήματά μου, όπως ακριβώς τα σκεφτόμουν. [...] Εγώ, βέβαια, τα έχασα. Έμεινα κατάπληκτος και δεν ήξερα τι να πω. [...] Αυτά που μου ενέπνευσε όση ώρα μου μιλούσε και παρέμειναν πάντα αμείωτα μέσα μου, είναι η αισιοδοξία, η ελπίδα κι η χαρά».

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «Άγιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης»

Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ένας ορθόδοξος διανοητής στη σύγχρονη Δύση

Ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ (1893-1980) υπήρξε κορυφαίος Ορθόδοξος θεολόγος. Γεννήθηκε στην Οδησό, όπου σπούδασε φιλολογία και φιλοσοφία, ενώ το 1919 έγινε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο. Έφυγε από τη Ρωσία το 1920, όταν επικράτησε η Οκτωβριανή Επανάσταση. Αργότερα ανέλαβε την έδρα της Πατρολογίας στο Ορθόδοξο Θεολογικό Ινστιτούτο του Αγ. Σεργίου στο Παρίσι. Μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο, έφυγε για τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου δίδαξε στη Θεολογική Σχολή του Αγίου Βλαδίμηρου, καθώς και σε άλλα μεγάλα πανεπιστήμια των Η.Π.Α., Δογματική, Πατρο-

λογία, Ιστορία της Ανατολικής Εκκλησίας, Σλαβικές Σπουδές.

Υπήρξε πολυγραφότατος συγγραφέας με πολλές θεολογικές, φιλοσοφικές και ιστορικές μελέτες. Ανέδειξε πτυχές της Ορθόδοξης πατερικής θεολογίας, με σπουδαία συνεισφορά σε ζητήματα δογματικής διδασκαλίας, εκκλησιολογίας και εκκλησιαστικής ιστορίας. Συμμετείχε ενεργά στους οικουμενικούς διαλόγους της εποχής του και έλαβε μέρος σε κορυφαίες συναντήσεις του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών. Είχε προσωπικές επαφές και ανέπτυξε διάλογο με κορυφαίους διανοητές της εποχής του. Λόγω της οικουμενικής ακτινοβολίας του έργου του, έλαβε πολλές τιμητικές διακρίσεις.

Βιογραφικά στοιχεία: Baker M.– Ασπρούλης Ν., π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ (1893-1979)

Από το έργο και τη διδασκαλία του π. Γ. Φλωρόφσκυ

«Η ενσάρκωση του Λόγου ήταν μια απόλυτη φανέρωση του Θεού. Ήταν η αποκάλυψη της ίδιας της ζωής».

«Η ανάσταση του Ιησού Χριστού είναι η νέα αρχή. Είναι η "καινή κτίση". Είναι η αποκατάσταση της φύσης, την οποία ο Θεός παρέχει αγαπητικά και ελεύθερα. [...] Η ανάσταση του Χριστού προσφέρει την αθανασία και την αφθαρσία σε όλους με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, επειδή όλοι οι άνθρωποι έχουν την ίδια φύση με τον άνθρωπο Ιησού. [...] Χωρίς το γεγονός της Ανάστασης δεν θα υπήρχε η εμπειρία της ευχαριστιακής σύναξης, ούτε όμως και χωρίς την ευχαριστιακή σύναξη θα υπήρχε η συγγραφή των βιβλίων της Καινής Διαθήκης, αφού η Καινή Διαθήκη γεννήθηκε μέσα σε αυτή».

«Η εμπειρία της Εκκλησίας καθρεπτίζεται τόσο μέσα στην Αγία Γραφή όσο και στη Ιερά Παράδοσή της».

«Η Εκκλησία είναι ενότητα. Η ενότητα αυτή εκφράζεται στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η ενότητα αυτή είναι λειτουργική και λατρευτική διότι η Εκκλησία πάνω από όλα είναι λατρεύουσα κοινότητα. Προηγείται μέσα σε αυτήν η λατρεία και ακολουθεί η διδασκαλία».

«Το τραγικό όλου του χριστιανισμού είναι ότι η αγάπη και η αλήθεια του Θεού ερμηνεύεται και κατανοείται με διαφορετικούς τρόπους. Σε αυτό το σημείο υπάρχει η δυσπιστία, δηλαδή, ότι θεωρείται ιερό, άγιο για ορισμένους, είναι για τους άλλους δεισιδαιμονία».

«Ο άνθρωπος δε δημιουργήθηκε για να πεθάνει. Είχε τη δυνατότητα να επιλέξει τη ζωή, αλλά επέλεξε τη αφύσικη αποξένωση από το Θεό που είναι ο Κύριος και δημιουργός του».

«Η βούληση του ανθρώπου μπορεί να θεραπευθεί μόνο ελεύθερα, μέσα στο "μυστήριο της ελευθερίας". Μόνο με αυτή την αυθόρμητη και ελεύθερη προσπάθεια εισέρχεται ο άνθρωπος σε εκείνη την καινή και αιώνια ζωή που αποκαλύφθηκε από τον Ιησού Χριστό».

Φλωρόφσκυ Γ., *Θέματα ορθόδοξου Θεολογίας*

«Η πίστη προς τον Ιησού Χριστό, είναι πίστη η οποία βασίζεται σε γεγονότα, όχι σε ιδέες ή απόψεις. Ακόμη και το ίδιο το "Σύμβολο της Πίστεως" είναι μια ιστορική μαρτυρία, μια μαρτυρία για τα σωτήρια και λυτρωτικά γεγονότα, τα οποία κατανοούνται. [...] ως "σημεία" της παρουσίας του Τριαδικού Θεού».

«Η αμαρτία και το κακό δεν προέρχονται από μια εξωτερική αιτία, αλλά από μια εσωτερική αποτυχία, από τη διαστροφή της θέλησης του ανθρώπου».

«Η πτώση αλλά και η συνεχιζόμενη αμαρτία του ανθρώπου, συνίσταται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος περιορίζεται στον εαυτό του. [...] Με αυτή τη συγκέντρωση στον εαυτό του ο άνθρωπος, χωρίστηκε από τον Θεό και διέκοψε την πνευματική και ελεύθερη επαφή με τον Θεό».

«Για να εισαχθεί, όμως, ο άνθρωπος στην πνευματική ζωή, πρέπει να αρχίσει με έναν αγώνα κατά των παθών. Γιατί η απαλλαγή από τα πάθη είναι μια κατάσταση ενεργούσα, μια κατάσταση πνευματικής ενεργητικότητας, η οποία κατακτάται μόνο ύστερα από αγώνες και δοκιμασίες».

Φλωρόφσκυ Γ., *Δημιουργία και Απολύτρωση*

«Ο σκοπός της Εκκλησίας δεν είναι μόνο να λυτρώσει τους έξω από αυτόν τον κόσμο ανθρώπους, αλλά και τον ίδιο τον κόσμο».

Φλωρόφσκυ Γ., *Χριστιανισμός και Πολιτισμός*

Νίκος Νησιώτης. Ο οραματιστής της ενότητας

Ο Νίκος Νησιώτης (1924-86) σπούδασε θεολογία, φιλοσοφία και ψυχολογία [...] κοντά σε κορυφαίους εκπροσώπους ποικίλων φιλοσοφικών και θεολογικών ρευμάτων. [...] Δίδαξε ψυχολογία και κοινωνιολογία της θρησκείας. Ήταν προσωπικότητα διεθνούς ακτινοβολίας, συνεργάτης πολλών πανεπιστημίων και επιστημονικών ιδρυμάτων, ηγετική φυσιογνωμία σε οικουμενικές και διορθόδοξες δραστηριότητες, σημαντικός παράγοντας του αθλητισμού και μέλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Πάνω απ' όλα ήταν ένας σπουδαίος στοχαστής και δάσκαλος [...]. Ο Νίκος Νησιώτης υπήρξε θεολόγος του διαλόγου στην πράξη και στη θεωρία. Ολόκληρο το έργο του [...] μαρτυρεί τον διαλογικό χαρακτήρα της χαρισματικής προσωπικότητας και την ευρύτητα της θεολογικής και φιλοσοφικής του σκέψης.

Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου *Νίκος Νησιώτης, Ο Θεολόγος του Διαλόγου*

Από το έργο του Νίκου Νησιώτη

«Το καθήκον του σημερινού ανθρώπου είναι να προσέξει ιδιαίτερα τη στάση του απέναντι στην υλική φύση, βασισμένος στη χριστιανική πίστη και τη θεολογική σκέψη. Η ύλη έχει μοναδική και ανεπανάληπτη αξία. Κι αυτό δεν πρέπει να λέγεται μόνο για τα [...] κοινά-τά, τα μέταλλα, τα καύσιμα ή τις τροφές, ούτε πάλι ρομαντικά για τα λουλούδια, τη γραφικότητα των τοπίων ή τα θαύματα της φύσης. Αλλά πρέπει να λέγεται για την ύλη γενικά, και γι' αυτήν ακόμη την κατώτερη μορφή της, το χώμα, τη λάσπη, την άμμο, τα βράχια. [...] Η μόλυνση του περιβάλλοντος ισοδυναμεί με αποστείρωση των πηγών πνευματικής ανάτασης.

[...] Όσον αφορά κυρίως την ορθόδοξη παράδοση της Ανατολικής Εκκλησίας το θετικό αντίκρουσμα της ύλης γίνεται κατάδηλο στην υμνολογία και στον μυστηριακό συμβολισμό. Πρέπει να εμβαθύνει κανείς μέσα από τις ευχές και τους ύμνους ορισμένων ακολουθιών, λόγου χάρη της ημέρας των Θεοφανείων, στο νόημα της καθαγιαζόμενης υλικής φύσης, για να εννοήσει την κεντρική θέση που έχει ο υλικός κόσμος και ο άνθρωπος στο έργο του Θεού για την περιποίηση και ανύψωση της σύνολης Δημιουργίας».

Νησιώτης Ν., *Η φύση ως κτίση*

Μαρία Σκόμπτσοβα. Όταν η αγάπη γίνεται πράξη στο πρόσωπο του «άλλου»

Η αγία Μαρία (1891-1945) γεννήθηκε στη Ρίγα της Λετονίας. Οι γονείς της ήταν ευσεβείς άνθρωποι. Το 1910 θα παντρευτεί τον Ντμίτρι Κούζμιν-Καράβιεφ, ο οποίος ήταν μέλος των «Μπολσεβίκων». Ο γάμος της θα διαλυθεί το 1913. Αναγκάστηκε να μεταναστεύσει με την οικογένειά της και ύστερα από περιπέτειες κατέληξε στο Παρίσι το 1923. Εκεί αφιερώθηκε στη μελέτη και την κοινωνική εργασία, ενώ αργότερα έγινε μοναχή, με τη συναίνεση του συζύγου της. Από δω και στο εξής ανέλαβε σημαντική δράση για να βοηθήσει ανήμπορους και κατατρεγμένους. Το 1940 συνελήφθη από τους ναζί, οι οποίοι την έστειλαν στο στρατόπεδο του Ravensbruck στη Γερμανία όπου έζησε 2 χρόνια. Πέθανε τη Μεγάλη Παρασκευή του 1945. Κάποιοι είπαν ότι εκτελέστηκε ή ότι πήρε εκούσια τη θέση ενός Εβραίου που επρόκειτο να εκτελεστεί.

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «Ορθόδοξος Συναξαριστής»

Από τη ζωή και τη δράση της Μαρίας Σκόμπτσοβα

Της άρεσε να βοηθά τους αναξιοπαθούντες βλέποντας σ' αυτούς το αληθινό πρόσωπο του Χριστού. Ο ανθρωπισμός και η φιλευσπλαχνία της θεμελιώνονταν όχι σε κάποια κοσμική ηθική, αλλά στα ίδια τα λόγια του Χριστού, γι' αυτό έμεινε στην διακονία αυτή στερεωμένη ως το τέλος. Από την άλλη αναρωτιόταν για το είδος της εργασίας της εντός του εκκλησιαστικού χώρου. Οραματιζόταν ένα διαφορετικό είδος κοινότητας, μοναστικής και αδελφικής συνάμα.

Έφτιαξε ένα μικρό σπίτι στο Παρίσι, που θα γίνει καταφύγιο όλων των κατατρεγμένων του Παρισιού, αλλά ταυτόχρονα και εστία συνάντησης σπουδαίων προσωπικοτήτων. Χάρη στις δωρεές που ελάμβανε από υποστηρικτές της όχι μόνο στην Γαλλία, αλλά και από χώρες του εξωτερικού, κατόρθωσαν να υλοποιήσουν ένα μεγάλο εύρος σχεδίων, όπως την δημιουργία ξενώνων, καταφυγίων, σχολείων, την παροχή βοήθειας στους ανέργους και στους ηλικιωμένους, την έκδοση βιβλίων κλπ.

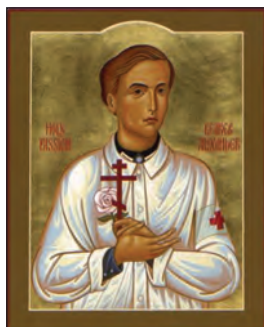
Κατάφερε να περιθάλψει δεκάδες Εβραίους στο σπίτι της και να προσφέρει βοήθεια σε πολλά παιδιά τον καιρό της κατοχής. Ο θάνατός της όμως δεν ήταν δυνατό να σβήσει τη μνή-

μη της από την Εκκλησία.

Μετά τον πόλεμο πολλοί διασωθέντες από τον πόλεμο που την γνώρισαν προκάλεσαν το ενδιαφέρον γύρω από τις ιδέες και την ανθρωπιστική συνεισφορά της.

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «Ορθόδοξος Συναξαριστής»

Ο νεομάρτυρας Αλ. Σμόρελ και η αντιναζιστική οργάνωση «Λευκό ρόδο»

Ο Αλέξανδρος Σμόρελ (1917-1943) ήταν ένας νεαρός φοιτητής της Ιατρικής στο Μόναχο της Γερμανίας, ο οποίος αντιστάθηκε εναντίον του ναζιστικού καθεστώτος και έχασε τη ζωή του από αυτό. Γεννήθηκε στο Orenburg της Ρωσίας, όπου βαφτίστηκε Ορθόδοξος στη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία. Ο πατέρας του ήταν γιατρός γερμανικής καταγωγής, ενώ η Ρωσίδα μητέρα του ήταν κόρη Ορθόδοξου ιερέα. Υπήρξε συνιδρυτής της αντιναζιστικής ομάδας «Λευκό Ρόδο». Το 1943, συνελήφθη και εκτελέστηκε από το ναζιστικό καθεστώς. Το 2012, η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία τον κατέταξε μεταξύ των νέων Ρώσων αγίων μαρτύρων και ομολογητών. Η μνήμη του τιμάται στις 13 Ιουλίου.

Πηγή: «Ορθόδοξο wiki»

Από τα κείμενα και τις θέσεις του Αλέξανδρου Σμόρελ

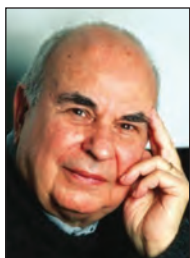
«Ο Αλέξανδρος Σμόρελ, μαζί με τα άλλα μέλη της ομάδας «Λευκό Ρόδο», προσπάθησε να παρακινήσει, κυρίως με έντυπες προκηρύξεις, τους συμπατριώτες του να αντισταθούν στον Χίτλερ και το ναζιστικό καθεστώς. Στα κείμενα των προκηρύξεων και άλλα κείμενα που έχει γράψει ανιχνεύεται η βαθιά πίστη του προς τον Χριστό, η αγάπη προς τον συνάνθρωπο, το όραμα για αντίσταση στο κακό και για ελευθερία».

Πηγή: «Ορθόδοξο wiki»

«Παντού και σε όλους τους καιρούς της μεγαλύτερης κρίσης, έχουν εμφανισθεί άνθρωποι, προφήτες και άγιοι, που αγαπάνε την ελευθερία τους, κήρυξαν τον Μοναδικό Θεό, και με τη βοήθειά Του οδήγησαν το λαό στην αντιστροφή της πτωτικής του πορείας. Ο άνθρωπος είναι, βέβαια, ελεύθερος, αλλά χωρίς τον αληθινό Θεό είναι ανυπεράσπιστος ενάντια στο κακό. Είναι σαν καράβι χωρίς πηδάλιο, στο έλεος της θύελλας, σαν μικρό παιδί χωρίς τη μητέρα του, σαν σύννεφο που διαλύεται στον αέρα. Και σε ρωτάω, σα Χριστιανό που αγωνίζεσαι για τη διαφύλαξη του πιο πολύτιμου θησαυρού σου, μήπως διστάζεις, μήπως ξεπέφτεις στη δολιότητα, τον υπολογισμό και την αναβλητικότητα, με την ελπίδα ότι κάποιος άλλος θα σηκώσει το χέρι για να σε υπερασπίσει; Δεν σου έδωσε ο Θεός τη δύναμη και τη θέληση να αγωνιστείς; Πρέπει να χτυπήσουμε το κακό εκεί που είναι πιο δυνατό, και είναι πιο δυνατό στην εξουσία του Χίτλερ».

4η Προκήρυξη του Λευκού Ρόδου, εφημ. Χριστιανική, 19-7-2012

Ολιβιέ Κλεμάν. Μια ορθόδοξη φωνή στη σύγχρονη Δύση

«Ο Olivier Clement γεννήθηκε στις 17 Νοεμβρίου 1921 στο Aniane (Languedoc) της Γαλλίας [...] σε περιβάλλον αντιχριστιανικό. [...] Μετά από μακρά αναζήτηση σε διάφορες μορφές αθεϊσμού και ασιατικής πνευματικότητας... ασπάζεται την Ορθοδοξία και βαφτίζεται σε ηλικία τριάντα ετών. Δίδαξε χριστιανική ηθική και εκκλησιαστική ιστορία στο Ινστιτούτο του Αγίου Σεργίου στο Παρίσι. [...] Έγραψε πολλές μελέτες γύρω από την ιστορία, τη σκέψη, τη ζωή και μεγάλα αναστήματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας [...], καίρια πνευματικά θέματα [...] και τη συνάντηση της Ορθοδοξίας με τον δυτικό χριστιανισμό, το νεωτερικό πνεύμα και τις μη χριστιανικές θρησκείες».

Από το εξώφυλλο του βιβλίου: Clement O., *«Η αλήθεια ελευθερώσει υμάς»*

Από το έργο και τις θέσεις του Ολιβιέ Κλεμάν

«Ζούσα σ' ένα περιβάλλον ριζικά άθεο, κατάπληκτος που υπήρχα, που ανάσαινα, που βάδιζα: όταν είσαι νέος, το βάδισμα είναι σχεδόν χορός, εκφράζει, δίχως να το σκέφτεσαι, το ξεχείλισμα της ζωής. Αλλά παράλληλα αγωνιούσα για το τίποτα, που έμοιαζε ότι θα καταβρόχθιζε τα πάντα. Ο πόλεμος, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα έρχονταν να προστεθούν στο παράλογο. Η ένταση να ζεις ήταν κάποτε τέτοια ώστε όλες αυτές οι ερωτήσεις έμοιαζαν μάταιες. Κι όμως. Περπατούσα στην άκρη μιας θάλασσας αστραφτερής, ο ήλιος που βασίλευε ζωγράφιζε έναν μακρύ ασημένιο δρόμο πάνω στα κύματα. Μια λύπη με πλημμύριζε. Αυτή η λαμπρότητα δεν ήταν άλλο από τη μάσκα που σκέπαζε το κενό. Η ομορφιά του κόσμου δεν παρηγορεί, αυτή έχει ανάγκη να παρηγορηθεί».

Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου: Κλεμάν O., *Ταιζέ, Ένα νόημα στη ζωή*

«Οι άνθρωποι αυτής της εποχής έχουν ανάγκη από ανθρώπους που να είναι δέντρα, έχουν ανάγκη από μιαν ορισμένη σιωπηλή ειρήνη: πλησιάζει κανείς σ' όποιον αισθάνεται κάτι αληθινό».

«Μονάχα ο άνθρωπος της προσευχής θα μπορεί να μαρτυρήσει μέσα σ' ένα κόσμο προφορικού πληθωρισμού, όπου οι λέξεις αλληλοσυγκρούονται χωρίς να κατανικιέται η μοναξιά. Μονάχα αυτός ο άνθρωπος θα μπορεί να μαρτυρήσει για το Λόγο που έγινε σάρκα, για το Λόγο που έγινε πρόσωπο».

Κλεμάν O., *Παρατηρήσεις ενός Λαϊκού πάνω στη Μαρτυρία της Πίστης*

Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης (Ζηζιούλας). Η οικουμενική μαρτυρία της Ορθόδοξης θεολογίας

Ο Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας είναι ένας σύγχρονος οικουμενικός θεολόγος της Ορθοδοξίας. Σπούδασε θεολογία στη Θεσσαλονίκη, την Αθήνα και το Χάρβαρντ της

Αμερικής. Δίδαξε δογματική θεολογία σε διάφορα πανεπιστήμια στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Το 1993, εξελέγη μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και το 2002 διετέλεσε Πρόεδρός της. Έχει εκπροσωπήσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε υψηλές αποστολές, αναλαμβάνοντας κορυφαίους ρόλους στον διαχριστιανικό διάλογο. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες, ενώ με την προσφορά του έχουν ασχοληθεί πολλοί σύγχρονοι θεολόγοι και ερευνητές. Μνημειώδεις είναι οι εργασίες του περί Εκκλησίας, για τη σημασία της Θείας Ευχαριστίας, για τη σχέση δόγματος, λατρείας και θεολογίας, για το ανθρώπινο πρόσωπο, για την Ορθόδοξη προσέγγιση του οικολογικού ζητήματος, για τη θέση του Επισκόπου στην Εκκλησία, για τον προσανατολισμό της χριστιανικής ζωής προς τα έσχατα, για την ιστορική συνάντηση Χριστιανισμού και Ελληνισμού κ.ά.

Από το έργο του Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη

«Τα δόγματα της Εκκλησίας δεν είναι, δεν πρέπει να θεωρούνται λογικές διατυπώσεις, που τις δέχεται κανείς χωρίς να αναζητεί το βαθύτερο υπαρξιακό τους νόημα. Τα δόγματα στην Ορθόδοξη Εκκλησία είναι ζωή, και συνεπώς πρέπει να έχουν άμεσες και αποφασιστικές επιπτώσεις στην ύπαρξή μας, να είναι αποκάλυψη της Αλήθειας».

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, *Χριστολογία και ύπαρξη*

«Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει σε μεγάλο βαθμό απωλέσει τη συνείδηση της κοινότητας [...]. Παραμένει όμως αληθινή κιβωτός σωτηρίας, γιατί διατηρεί ανόθευτη όχι μόνο την πίστη στον προσωπικό Τριαδικό Θεό και τον Χριστό της καθολικής αγάπης, του Σταυρού και της Αναστάσεως, αλλά και γιατί παραμένει η γνήσια ευχαριστιακή κοινότητα, στην οποία προσφέρονται οι αγαπητικές εκείνες σχέσεις, που μπορούν να θεραπεύσουν τον άνθρωπο μεταβάλλοντάς τον από άτομο σε πρόσωπο».

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, *Νόσος και θεραπεία στην Ορθόδοξη Θεολογία*

«Η Θεία Ευχαριστία είναι εικόνα της Βασιλείας του Θεού, εικόνα των εσχάτων. Τίποτα δεν είναι τόσο φανερό στην Ορθόδοξη Λειτουργία όσο αυτό. Η Λειτουργία μας αρχίζει με την επίκληση της Βασιλείας, προχωρεί με την αναπαράστασή της, και καταλήγει με την μετοχή μας στο Δείπνο της, την ένωση και κοινωνία μας με τη ζωή του Τριαδικού Θεού».

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, *Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού*

«Ο κόσμος σήμερα δεν χρειάζεται ηθική, αλλά ήθος. Όχι ένα προγραμματισμό, αλλά μια στάση και μια νοοτροπία. Όχι μια νομοθεσία, αλλά ένα πολιτισμό».

«Φαίνεται ότι η οικολογική κρίση είναι κρίση πολιτισμού. Είναι μια κρίση, η οποία έχει να κάνει με την απώλεια της ιερότητας της φύσεως στον πολιτισμό μας».

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, *Η κτίση ως ευχαριστία*

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Ο άγιος Πορφύριος επιδίωξε να εργαστεί ως κληρικός σε ένα δύσκολο χώρο, όπως είναι ο ναός ενός νοσοκομείου. Ποια εντύπωση σας προκαλεί αυτή η επιλογή του; Συζητήστε στην ομάδα σας και καταλήξτε σε μια κοινή θέση.
2. Επιλέξτε φράσεις που σας αρέσουν από τα κείμενα του αγίου Πορφυρίου και σημειώστε τις σε μικρές κάρτες. Βρείτε εικόνες που κατά τη γνώμη σας συνδέονται με αυτές τις φράσεις. Φτιάξτε ένα κολάζ με τις κάρτες και τις εικόνες.
3. Ο άγιος Πορφύριος και η αγία Μαρία Σκόμπτσοβα έζησαν σε διαφορετικά περιβάλλοντα και αντιμετώπισαν διαφορετικά προβλήματα. Ωστόσο και οι δύο είχαν αφετηρία την ίδια πίστη και το ίδιο όραμα. Σε ένα πίνακα με δύο στήλες προσπαθήστε να περιγράψετε πώς ανταποκρίθηκε ο καθένας στα διαφορετικά προβλήματα της εποχής του.
4. Όταν ακούτε τη φράση «η αγάπη προς τον Χριστό δεν έχει όρια, το ίδιο και η αγάπη προς τον πλησίον» τι σκέφτεστε; Σημειώστε αυθόρμητα 10 πράγματα. Συζητήστε στην ομάδα σας τυχόν διαφορετικές προσεγγίσεις και καταλήξτε σε 10 κοινές εντυπώσεις/ιδέες σχετικά με τη φράση.
5. Αφού συμβουλευτείτε τα κείμενα που π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, δημιουργήστε στην ομάδα σας ένα εννοιολογικό χάρτη σε πόστερ, με ένα από τα θέματα: α) Ανάσταση, β) Εκκλησία, γ) Ελευθερία, δ) Αμαρτία.
6. Αφού διαβάσετε το κείμενο του Νίκου Νησιώτη («Το καθήκον...»), συζητήστε στην ομάδα σας και στη συνέχεια ζωγραφίστε/δημιουργήστε ένα εικαστικό έργο, με έμπνευση από το κείμενο. Παρουσιάστε στην τάξη και εξηγήστε.
7. Η Μαρία Σκόμπτσοβα προσπάθησε να ανακουφίσει πονεμένους ανθρώπους της εποχής της. Εάν έπρεπε να κάνουμε κάτι ανάλογο σήμερα, ποια προβλήματα κατά την κρίση σας πρέπει να αντιμετωπιστούν; Ποιες προτάσεις έχετε γι' αυτό; Εάν δουλέψετε ομαδικά, η κάθε ομάδα θα δουλέψει γύρω από ένα ζήτημα μόνο.
8. Με αφετηρία τη δράση και τις θέσεις του Αλέξανδρου Σμόρελ, προετοιμάστε τα επιχειρήματά σας και στη συνέχεια συζητήστε στην ολομέλεια της τάξης (ίσως με ένα debate) γύρω από το θέμα: «Ο χριστιανός πρέπει να πολεμά το κακό και να αγωνίζεται για ελευθερία;».
9. Διαβάστε το πρώτο από τα κείμενα του Ολιβιέ Κλεμάν («Ζούσα σ' ένα περιβάλλον...»). Στην ομάδα σας, συζητήστε, προετοιμάστε και παρουσιάστε στην τάξη μια δυναμική εικόνα με έμπνευση από το κείμενο. Εκφραστικά εργαλεία που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε είναι: λόγος, κίνηση, στάση του σώματος, έκφραση του προσώπου.
10. Εντοπίστε βασικές θεολογικές έννοιες που προβάλλονται στα κείμενα του Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη. Επιλέξτε μία από αυτές τις έννοιες και δημιουργήστε ένα δικό σας κείμενο, εκφράζοντας δικές σας κρίσεις πάνω σε αυτή.

Άλλες σύγχρονες χριστιανικές παρουσίες

Μητέρα Τερέζα, η «αγία των φτωχών». Αγώνας για την ανακούφιση των αναξιοπαθούντων

Η Μητέρα Τερέζα (1910-1997) γεννήθηκε στην πόλη Ισκίμπ (νυν Σκόπια της ΠΓΔΜ), από γονείς αλβανικής καταγωγής. Ορφανή από πατέρα αποφάσισε από τα 12 χρόνια της να αφιερωθεί στον Χριστό και να γίνει μοναχή. Η ευκαιρία της δόθηκε το 1928, όταν πήγε στην Ιρλανδία και εντάχθηκε στο Ίδρυμα της Παναγίας. Στη συνέχεια, αναχώρησε ατμοπλοϊκά για την Ινδία για να διδάξει γράμματα σε άπορα παιδιά, όπως ήταν ο κύριος σκοπός του Ιδρύματος. Ζήτησε την άδεια να εργαστεί για τους πτωχούς της Καλκούτας. Το 1948 ίδρυσε μοναστικό τάγμα με την ονομασία «Ιεραπόστολοι της Φιλανθρωπίας». Κοντά της έσπευσαν προς βοήθειά της άτομα που συμπάθησαν την προσπάθειά της.

Οργανώθηκαν ιατρεία και σχολεία... Στην πορεία του χρόνου, το τάγμα υπό την καθοδήγηση της Μητέρας Τερέζας, ίδρυσε πολλά κέντρα βοήθειας για τυφλούς, ηλικιωμένους, λεπρούς, αναπήρους, πάσχοντες από AIDS και ετοιμοθάνατους.

Το 1979 τιμήθηκε με το Νόμπελ Ειρήνης «για τη συμβολή της στην καταπολέμηση της φτώχειας και της δυστυχίας, που αποτελεί απειλή για την ειρήνη». Το ποσό των 192.000 δολαρίων που συνόδευε το έπαθλο, το διέθεσε στους φτωχούς της Ινδίας.

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «Σαν σήμερα»

Ντίτριχ Μπονχέφερ. Ο μαρτυρικός αγώνας κατά του ναζισμού

Ο Ντίτριχ Μπονχέφερ (1906-1945) ήταν Γερμανός Λουθηρανός ποιμένας και θεολόγος. Συμμετείχε στο γερμανικό κίνημα αντίστασης κατά του Ναζισμού. Η ανάμειξή του σε σχέδια για τη δολοφονία του Αδόλφου Χίτλερ, είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψη και την εκτέλεσή του. Οι απόψεις του για το ρόλο του Χριστιανισμού στον κόσμο έχουν ασκήσει σημαντική επιρροή στη θεολογική σκέψη. Η μνήμη του Ντίτριχ Μπονχέφερ, ως θεολόγου και μάρτυρα, τιμάται από τις Λουθηρανικές και τις Αγγλικανικές Εκκλησίες στις 9 Απριλίου.

Πηγή: Από τον δικτυακό τόπο «Η Θεολογία Μεσοπέλαγα»

Ντίντριχ Μπονχέφερ, Ποιος είμ' εγώ; (απόσπασμα)

[..] Ποιος είμ' εγώ; Αυτός ή εκείνος;
Δηλαδή, σήμερα είμαι αυτός και ένας άλλος αύριο;
Είμαι συνάμα και τα δυο;
Μπροστά στους ανθρώπους υποκριτής
και μπροστά στον ίδιο μου τον εαυτό
ένα ταπεινό, μεμψίμοιρο συντρίμμι;
Ή μήπως αυτό που μέσα μου υπάρχει ακόμη μοιάζει
με ηττημένο στρατό,
που υποχωρεί άτακτα
μπροστά σε μια νίκη ήδη κερδισμένη;
Ποιος είμ' εγώ; Μοναχική ερώτηση που χλευάζει την ερημιά μου,
Όποιος κι αν είμαι, εσύ με ξέρεις.
Θεέ, δικός σου είμαι!

Από το περιοδικό *Σύναξη*, τχ. 106 (2008)

Πίνακας: René Magritte

Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Το όνειρο της ισότητας

Ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ (1929-1968), ήταν ιερέας των Βαπτιστών, ειρηνιστής, οπαδός της παθητικής αντίστασης και ηγέτης του Αφροαμερικανικού Κινήματος για τα πολιτικά δικαιώματα των μαύρων. Από το 1955 μέχρι τον θάνατό του οργάνωσε πολλές εκστρατείες, ειρηνικές πορείες και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για τις φυλετικές διακρίσεις. Το 1957, ίδρυσε μαζί με άλλους, τη *Διάσκεψη της Χριστιανικής ηγεσίας του Νότου*. Το 1963 ηγήθηκε της «Πορείας στην Ουάσινγκτον», όπου εκφώνησε την ιστορική ομιλία του «Έχω ένα όνειρο...». Για τους αγώνες του βραβεύτηκε με το βραβείο Νόμπελ. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του μίλησε εναντίον του πολέμου στο Βιετνάμ, κριτικάροντας σφοδρά την αμερικανική κυβέρνηση. Το 1968, ενώ σχεδίαζε μια ακόμα πορεία προς την Ουάσινγκτον, την «πορεία των φτωχών», δολοφονήθηκε στο Μέμφις του Τενεσσή.

Πηγή: «Μάρτιν Λούθερ Κινγκ», *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*

Μ. Ντ. Τούτου. Ο υπερασπιστής της ισότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέριμνα για τους πάσχοντες από AIDS

Νοτιοαφρικανός, Αγγλικανός κληρικός, ο οποίος βραβεύθηκε με το Νόμπελ Ειρήνης για τον αγώνα του εναντίον των φυλετικών διακρίσεων στη Νότια Αφρική. Ήταν ο πρώτος μαύρος που έγινε πρωθιερέας και αργότερα Αρχιεπίσκοπος της Αγγλικανικής Εκκλησίας στο Γιοχάνεσμπουργκ. Διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο στον αγώνα για τα δικαιώματα των μαύρων της Νότιας Αφρικής, υποστηρίζοντας ειρηνικούς τρόπους διαμαρτυρίας. Ανέπτυξε σπουδαία κοινωνική δράση σε πολλούς τομείς, μεταξύ των οποίων ο αγώνας για την καταπολέμηση του AIDS.

Πηγή: «Τούτου, Ντέσμοντ», *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*

Από τις θέσεις του Ντέσμοντ Τούτου

«Πώς μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι ένα μωρό με AIDS, που μολύνθηκε από τη μητέρα του, τιμωρείται για κάποια αμαρτία; Αν ο Θεός τιμωρεί αυτό το μωρό, τότε είναι ένας Θεός στον οποίο εγώ δεν πιστεύω. Αυτά που σκοτώνουν είναι το στίγμα και η σιωπή. Δεν θέλουμε να αντιμετωπίσουμε αυτούς που ζουν με AIDS ως τη σύγχρονη εκδοχή του λεπρού της Βίβλου, που κουβαλούσε μια ταμπέλα με την επιγραφή «Μολυσμένος». Δεν είναι μολυσμένοι. Πρέπει να τους αγκαλιάσουμε ψυχικά και σωματικά ως μέλη της κοινότητάς μας. [...] Η Εκκλησία οφείλει να αγκαλιάζει τους πάντες».

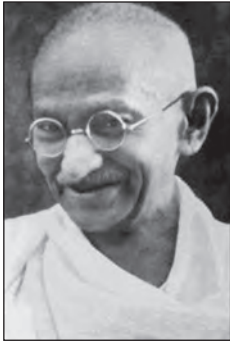
Από συνέντευξη του Ντ. Τούτου, εφημ. *Το Βήμα*, 19-06-2005

Δραστηριότητες

1. Με εφαρμογή ψηφιακής αφήγησης της προτίμησής σας, δημιουργήστε μια ψηφιακή παρουσίαση για το έργο και την προσφορά της Μητέρας Τερέζας.
2. Με αφετηρία τα στοιχεία γύρω από τον Μ. Λούθερ Κινγκ, γράψτε ένα κείμενο για ένα κοινωνικό ζήτημα της εποχής μας. Ξεκινήστε με τη φράση «Έχω ένα όραμα...».
3. Στην ομάδα σας ή ατομικά, ζωγραφίστε/δημιουργήστε ένα εικαστικό έργο, με έμπνευση από το ποίημα του Ντ. Μπονχέφερ. Παρουσιάστε στην τάξη και εξηγήστε.
4. Σε ανοικτό χώρο της τάξης, σχηματίστε μια γραμμή ο ένας πίσω από τον άλλο. Μετακινηθείτε δεξιά ή αριστερά, ανάλογα με το πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις θέσεις του Ντ. Τούτου: «Το AIDS δεν είναι η τιμωρία του Θεού για μια αμαρτία», «Αυτά που σκοτώνουν είναι το στίγμα και η σιωπή», «Η Εκκλησία οφείλει να αγκαλιάζει τους πάντες». Εξηγήστε τη θέση σας. Εναλλακτικά, συζητήστε γύρω από τις θέσεις αυτές.

Άλλες θρησκευτικές εκφράσεις

Μ. Γκάντι. Ο κήρυκας και μάρτυρας της ειρηνικής αντίστασης

Ο Μαχάτμα Γκάντι (1869-1948) υπήρξε πνευματικός και πολιτικός ηγέτης της Ινδίας. Σε νεαρή ηλικία πήγε στην Αγγλία για σπουδές, ενώ αργότερα, αναζητώντας εργασία, βρέθηκε στη Νότια Αφρική, όπου επηρεασμένος από το ρατσιστικό καθεστώς αποφάσισε να μη συμβιβάζεται πλέον με την αδικία. Αγωνίστηκε για τα δικαιώματα των Ινδών μεταναστών και εμπνεύστηκε την πολιτική της μη βίας ως μέσο αντίστασης. Το 1915, επέστρεψε στην Ινδία και έγινε κήρυκας της ειρηνικής άρνησης συνεργασίας με τους βρετανούς αποικιοκράτες, αναπτύσσοντας μεγάλη δράση. Το 1948 δολοφονήθηκε από ένα φανατικό ινδοϊστή, αφού προηγουμένως γνώρισε την ανεξαρτησία της χώρας του, αν και αυτό δεν υλοποιήθηκε σύμφωνα με το ενωτικό όραμά του. Ο Γκάντι με την πολιτική και πνευματική στάση του πυροδότησε τρεις από τις μεγαλύτερες επαναστάσεις του 20ου αιώνα: την επανάσταση κατά της αποικιοκρατίας, των φυλετικών διακρίσεων και της βίας.

Πηγή: «Μαχάτμα Γκάντι», Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα

Από τις θέσεις του Μαχάτμα Γκάντι

«Επιθυμώ να ζήσω αρμονικά με τους φίλους και τους εχθρούς. Ακόμη κι αν ένας Μουσουλμάνος, ή ένας Χριστιανός, ή ένας Ινδός με περιφρονεί, επιθυμώ να τον αγαπώ και να τον εξυπηρετώ όπως θ' αγαπούσα τη γυναίκα μου και το παιδί μου, κι αν ακόμη με μισούσαν. Συνεπώς ο πατριωτισμός μου δεν είναι παρά ένας σταθμός του ταξιδιού μου προς τη γη της ειρήνης και της αιώνιας ελευθερίας. Θεωρώ λοιπόν πως η πολιτική σχετίζεται με τη θρησκεία, εξαρτάται από τη θρησκεία και χωρίς αυτήν αποβαίνει μοιραία για την ψυχή».

Πηγή: Γκάντι Μαχάτμα, Αυτοβιογραφία

Δραστηριότητες

1. Με αφετηρία τη θέση του Γκάντι για τη «μη βία» συζητήστε ομαδικά σε αντιλογία (debate): «Για την αντιμετώπιση της αδικίας, ο σκοπός αγιάζει τα μέσα;»
2. Από την ταινία «Γκάντι» δείτε κάποιο απόσπασμα που αναφέρεται στις ειρηνικές διαμαρτυρίες του Γκάντι. Εντοπίστε θρησκευτικές ιδέες που επηρέασαν τον μεγάλο πολιτικό και συζητήστε γύρω από αυτές.
3. Σε ρόλο δημοσιογράφου σε ομάδες, προετοιμάστε (τεκμηριωμένες) ερωτήσεις για μια συνέντευξη που πρόκειται να υλοποιήσετε με ένα από τα πρόσωπα της Ενότητας.

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

This image shows a full page of a handwriting practice worksheet. It features approximately 20 horizontal rows. Each row is defined by two parallel dashed lines, creating a series of uniform gaps for letter height. The background is a light cream or off-white color, and there are no margins, text, or other markings on the page.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4

«Πού είναι ο Θεός;» Η οδύνη του σύγχρονου κόσμου
και το αίτημα της σωτηρίας από το κακό

Περιεχόμενα

I. Το πρόβλημα του κακού στον σημερινό κόσμο

- i. Πόνος, αρρώστια, θάνατος
- ii. Αδικία, φτώχεια, ανεργία, προσφυγιά, ρατσισμός, διακρίσεις και ανισότητα
- iii. Βία και πόλεμος στο όνομα του Θεού
- iv. Καταστροφή του περιβάλλοντος

II. Η έκφραση της οδύνης στην τέχνη

- i. Πεζογραφία και ποίηση, ii. Μουσική, iii. Ζωγραφική, iv. Κινηματογράφος

III. Ποιος ευθύνεται για το κακό; Ποιος μπορεί να μας σώσει από το κακό;

- i. Απαντήσεις από τη βιβλική παράδοση
 - Η Πτώση των πρωτοπλάστων ως άρνηση της σχέσης με τον Δημιουργό της ζωής
 - Η υπόσχεση της σωτηρίας: Πρωτευαγγέλιο
 - «Η αμαρτία συγχωρείται δεν τιμωρείται»
 - «Πάντας ανθρώπους θέλει σωθήναι»
- ii. Απαντήσεις των θρησκειών του κόσμου
 - Ισλάμ, Ινδοϊσμός, Βουδισμός

Εισαγωγικό σχόλιο

Το πρόβλημα του πόνου και γενικότερα του κακού είναι διαχρονικό, καθώς αντίστοιχα και το αίτημα για λύτρωση από αυτό. Μερικά από τα οδυνηρά προβλήματα που σηματοδεύουν την εποχή μας είναι η φτώχεια, η ανεργία, η προσφυγιά, ο ρατσισμός, οι διακρίσεις, η βία, ο πόλεμος, η καταστροφή του περιβάλλοντος κ.ά. Ο Χριστιανισμός, όπως και άλλες θρησκευτικές διδασκαλίες, έχει τις δικές του προτάσεις για την υπέρβαση του προβλήματος. Αναμφίβολα, για πολλούς ανθρώπους, η θρησκευτική πίστη αποτελεί πηγή παρηγοριάς και ελπίδας.

Σε αυτή τη Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε:

- να διερευνήσουμε όψεις του κακού στη σύγχρονη καθημερινότητα
- να μελετήσουμε προσεγγίσεις του κακού στην τέχνη
- να εξετάσουμε τη χριστιανική ερμηνεία του κακού και της αμαρτίας μέσα από βιβλικά κείμενα
- να γνωρίσουμε θεωρήσεις του κακού σε άλλες θρησκείες
- να συνειδητοποιήσουμε τον πανανθρώπινο χαρακτήρα του αιτήματος για λύτρωση από το κακό.

Το πρόβλημα του κακού στον σημερινό κόσμο

- i. Πόνος, αρρώστια, θάνατος
- ii. Αδικία, φτώχεια, ανεργία, προσφυγιά, ρατσισμός, διακρίσεις και ανισότητα
- iii. Βία και πόλεμος στο όνομα του Θεού
- iv. Καταστροφή του περιβάλλοντος

«Εκατοντάδες άνθρωποι σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν σε μία έξαρση βίαιων επιθέσεων στην Ευρώπη τα τελευταία δύο χρόνια. Αυτά τα σκληρά εγκλήματα δεν είχαν ως στόχο τους μόνο άτομα, αλλά ήταν επιθέσεις ενάντια σε ολόκληρες κοινωνίες, στις ελευθερίες και στον τρόπο ζωής τους. Η ανάγκη να προστατευθούν οι άνθρωποι από αυτήν την απρόκλητη βία είναι ξεκάθαρη, αλλά αυτό δεν είναι κάτι που μπορεί να επιτευχθεί με οποιοδήποτε τρόπο. Ακόμα περισσότερο, δεν είναι κάτι που πρέπει ή μπορεί να επιτευχθεί καταπατώντας τα ίδια τα δικαιώματα τα οποία οι κυβερνήσεις υποστηρίζουν ότι υπερασπίζονται».

John Dalhuisen, Διευθυντής της Διεθνούς Αμνηστίας για την Ευρώπη

«Η αδικία είναι μεγάλη αμαρτία. Όλες οι αμαρτίες έχουν ελαφρυντικά, η αδικία δεν έχει μαζεύει οργή Θεού. [...] Πώς να κάνουν προκοπή οι άνθρωποι με τόσες αδικίες; [...]

Τι κατόρθωσαν σήμερα οι άνθρωποι του 20ού αιώνα με τον πολιτισμό! Παλάβωσαν τον κόσμο, μόλυναν την ατμόσφαιρα, τα πάντα. Η ρόδα, αν ξεφύγει από τον άξονα, γυρίζει συνέχεια χωρίς σκοπό. Έτσι και οι άνθρωποι, άμα ξεφύγουν από την αρμονία του Θεού, βασανίζονται! Παλιά υπέφεραν οι άνθρωποι από τον πόλεμο· σήμερα υποφέρουν από τον πολιτισμό. [...] Τότε ο πόλεμος έφερνε θάνατο. Τώρα ο πολιτισμός φέρνει αρρώστια».

Παϊσίου Αγιορείτου, *Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*

Δραστηριότητες

Εργαστείτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Με αφετηρία το κείμενο με τις θέσεις του John Dalhuisen, αναζητήστε παραδείγματα με όψεις του κακού στην εποχή μας. Δουλέψτε πρώτα ατομικά και στη συνέχεια ομαδικά.
2. Πώς κρίνετε τη διαπίστωση του αγίου Παϊσίου «Όλες οι αμαρτίες έχουν ελαφρυντικά, η αδικία δεν έχει». Με ποια παραδείγματα θα τεκμηριώνατε τη θέση σας;
3. Οι εικόνες στο κολάζ παραπέμπουν σε εμπειρίες οδύνης στον σύγχρονο κόσμο. Βρείτε (ή σκεφτείτε) εικόνες με τις οποίες θα τις αντικαθιστούσατε, εάν το θέμα της σύνθεσης ήταν η «ελπίδα».
4. Δυναμικές εικόνες: Δοκιμάστε να αναπαραστήσετε ή να εκφράσετε σε ομάδες κάποιο στιγμιότυπο από τα παραπάνω κείμενα ή εικόνες, φτιάχνοντας ένα σιωπηλό ακίνητο «ομαδικό γλυπτό». Τα παιδιά-θεατές διορθώστε το «ομαδικό γλυπτό» αντιπροτείνοντας νέες τοποθετήσεις με αισιόδοξες ιδέες.

ι. Πεζογραφία και ποίηση, ii. Μουσική, iii. Ζωγραφική, iv. Κινηματογράφος

Αρχαία ελληνική τραγωδία: Σπουδή στα ανθρώπινα πάθη

«Η λειτουργία της [τραγωδίας] είναι ανθρωπογνωστική και ο ρόλος της παιδευτικός: η αναπαράσταση ανθρώπινων καταστάσεων και αντιδράσεων (αγάπη, πόνος, μίσος, εκδίκηση κ.ά.) διευρύνει τις γνώσεις του θεατή για την ανθρώπινη φύση και συμπληρώνει την εμπειρία του. Η συναισθηματική συμμετοχή των θεατών στα διαδραματιζόμενα γεγονότα, με τη δικαίωση του τραγικού ήρωα ή την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και της ηθικής τάξης, οδηγεί στη λύτρωση, στον εξαγνισμό τους· οι θεατές "καθαίρονται", γίνονται πνευματικά και ηθικά καλύτεροι, έχοντας κατανοήσει βαθύτερα τα ανθρώπινα. Διαπιστώνουν, μέσω του οίκτου και του φόβου που νιώθουν για τον πάσχοντα ήρωα, ότι ο αγώνας και ο ηρωισμός (αν και η έκβαση είναι συχνά τραγική) συνδέονται αναπόσπαστα με την ανθρώπινη κατάσταση».

Στέφος Α., Στεργιούλης Ε., Χαριτίδου Γ., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*

Σοφοκλής, *Αντιγόνη* (απόσπασμα)

Το χρήμα, είναι το χειρότερο κακό στους ανθρώπους.

Αυτό γκρεμίζει πολιτείες και κάνει άντρες να ξεπορτίζουν απ' τα σπίτια τους,
στρέφει το μυαλό των ανθρώπων στο κακό,
τους μαθαίνει της πανουργίας τους δρόμους
και να κάνουν κάθε ασέβεια [...]

Πολλά γεννούν το δέος· το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά [...]

Τέχνες μαστορικές σοφίστηκε που δεν τις βάζει ο νους,
κι όμως μια στο καλό, μια στο κακό κυλάει.

Σοφοκλής, *Αντιγόνη*, Α' στάσιμο

Βιτζέντζος Κορνάρος, *Ερωτόκριτος* (απόσπασμα)

Του Κύκλου τα γυρίσματα, που ανεβοκατεβαίνουν,
και του Τροχού, που ώρες ψηλά κι ώρες στα βάθη πηαίνουν·
και του Καιρού τα πράματα, που αναπαημό δεν έχουν,
μα στο Καλό κ' εις το Κακό περιπατούν και τρέχουν·
και των Αρμάτων' οι ταραχές, όχθηρες, και τα βάρη [...]

Κορνάρος Βιτσέντζος, *Ερωτόκριτος*

Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, *Ο μέγας Ιεροεξεταστής*

«Ποιος άλλος μπορεί να κυριαρχήσει πάνω στους ανθρώπους, αν όχι εκείνος που κυριαρχεί την συνείδησή τους και που κρατάει στα χέρια του το ψωμί τους;».

Ντοστογιέφσκι Φ., *Αδελφοί Καραμαζόφ*

Φραντς Κάφκα, Μικρός μύθος

«"Αχ" είπε ο ποντικός, "μέρα τη μέρα ο κόσμος γίνεται και πιο στενός. Στην αρχή ήταν τόσο μεγάλος, που με φόβιζε, έτρεχα κι έτρεχα και ήμουν πανευτυχής που επιτέλους, μακριά πολύ μακριά δεξιά κι αριστερά μου, έβλεπα τοίχους, αλλά αυτοί οι ατέλειωτοι τοίχοι πλησιάζουν με τέτοια ταχύτητα ο ένας τον άλλο, που βρίσκομαι ήδη στο τελευταίο δωμάτιο, κι εκεί στη γωνία υπάρχει η παγίδα, όπου τρέχω να χωθώ".

"Γιατί δεν άλλαζες διαδρομή;" είπε η γάτα και τον καταβρόχθισε».

Κάφκα Φ., *Διηγήματα και μικρά Πεζά*

Οδυσσέας Ελύτης, Πολλά δε θέλει ο άνθρωπος

Πολλά δε θέλει ο άνθρωπος
να 'ν' ήμερος να 'ναι άκακος
λίγο φαΐ λίγο κρασί
Χριστούγεννα κι Ανάσταση κι όπου φωλιάσει και σταθεί
κανείς να μην του φτάνει εκεί

Μα ήρθαν αλλιώς τα πράγματα
τονε ξυπνάν χαράματα τον παν τον φέρνουν πίσω μπρος
του τρώνε και το λίγο βιος κι από το στόμα τη μπουκιά
πάνω στην ώρα τη γλυκιά του την παίρνουνε κι αυτή
χαρά στους που 'ναι οι δυνατοί!

Χαρά στους που 'ναι οι Δυνατοί
γι' αυτούς δεν έχει χόρταση.

Ελύτης Οδ., *Ο Ήλιος Ο Ηλιάτορας*

Μπέρτολτ Μπρεχτ, Σε σκοτεινούς καιρούς

Δε θα λένε: Τον καιρό που η βελανιδιά τα κλαδιά της ανεμοσάλευε.
Θα λένε: Τον καιρό που ο μπογιατζής τσάκιζε τους εργάτες.
Δε θα λένε: Τον καιρό που το παιδί πετούσε βότσαλα πλατιά στο ποταμού το ρέμα.
Θα λένε: Τον καιρό που ετοιμάζονταν οι μεγάλοι πόλεμοι.
Δε θα λένε: Τον καιρό που μπήκε στην κάμαρα η γυναίκα.
Θα λένε: Τον καιρό που οι μεγάλες δυνάμεις συμμαχούσαν ενάντια στους εργάτες.
Μα δε θα λένε: Ήτανε σκοτεινοί καιροί.
Θα λένε: Γιατί σωπαίνουν οι ποιητές τους;

Μπρεχτ Μπ., *Τα ποιήματα*

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Αμαρτίας φάντασμα

«Φευ! διατί από όλην αυτήν την λόχμην, την ποικίλην και πολύχρωμον και ανθοφορούσαν να εξέρχωνται άκανθαι, συρίζουσai γλώσσai, έχιδναι; Και πώς ηλλοιώθη το κάλλος της φύσεως, και το μιaron πνεύμα εισέβαλεν εις τα έργα του Θεού, τα οποία ο ίδιος επεθεώρησε "και ιδού καλά λίαν;" [...] Πόθεν το κράτος της αμαρτίας;».

Παπαδιαμάντης Αλ., Άπαντα, τόμ. 3ος

Η λευκή σταύρωση, Marc Chagall, 1938.

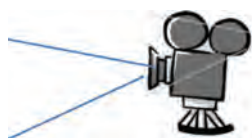
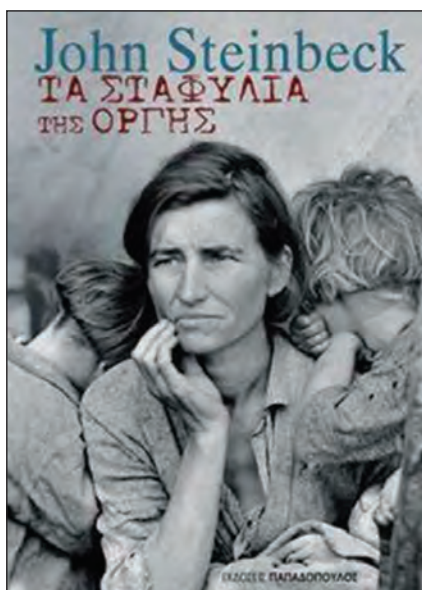
Ο Marc Chagall ζωγράφισε την εικόνα της Λευκής Σταύρωσης, το 1938, λίγο πριν την έναρξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, για να μιλήσει για τον πόνο και την οδύνη που είχαν βιώσει και επρόκειτο να βιώσουν οι άνθρωποι λόγω της βίας του πολέμου.

Η Πιετά του Μιχαήλ Αγγέλου (1498-1499) απεικονίζει το νεκρό σώμα του Ιησού Χριστού, το οποίο κρατεί η Θεοτόκος, μετά τη Σταύρωση και την Αποκαθήλωση. Η μετρίασμένη θλίψη στο πρόσωπο της Θεοτόκου υπαινίσσεται την Ανάσταση.

Η καταστροφή, Α. Τάσσος. Ο πόλεμος είναι από τα πλέον ηχηρά παραδείγματα φανέρωσης του κακού στον κόσμο, επειδή είναι συνυφασμένος με τη βία και την καταστροφή. Συνήθως οφείλεται στην ανθρώπινη απληστία, ενώ σε όλες τις περιπτώσεις δημιουργεί απώλειες, πόνο και δυστυχία.

Κινηματογράφος

Λίγα λόγια για την ταινία

Μεταφορά στον κινηματογράφο του λογοτεχνικού αριστουργήματος του Τζον Στάινμπεκ «Τα σταφύλια της οργής», από τον σκηνοθέτη Τζον Φορντ (1940). Στην ταινία παρουσιάζεται η ιστορία ταπεινών και καταφρονεμένων ανθρώπων στα χρόνια της μεγάλης οικονομικής κρίσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1930 στην Αμερική, αμέσως μετά την οικονομική καταστροφή του 1929.

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Πώς σχολιάζετε τη φράση από την Αντιγόνη ότι ο άνθρωπος «μια στο καλό, μια στο κακό κυλάει»; Διαπιστώνετε κάποια αντίστοιχη θέση στο κείμενο του Ερωτόκριτου;
2. Πώς συσχετίζετε τη θέση για την αξία του χρήματος στο κείμενο της Αντιγόνης με τη θέση για την εξουσία στη φράση του Ντοστογιέφσκι;
3. Άραγε ο Παπαδιαμάντης γιατί χρησιμοποιεί τη λέξη «αμαρτία» όταν μιλάει για την αγριότητα στο φυσικό περιβάλλον; Αναζητήστε τη σημασία της.
4. Αφού διαβάσετε τα κείμενα των Κάφκα, Ελύτη και Μπρεχτ, συγκεντρώστε φράσεις σε δύο πίνακες που θα φτιάξετε, με θέμα: α) «οδύνη», και β) «ελπίδα».
5. Μελετήστε τον πίνακα «Λευκή Σταύρωση» του Marc Chagall. Τι βλέπετε; Ποια ερμηνεία δίνετε σε αυτά που βλέπετε; Τι θέλετε να διερευνήσετε ακόμη;
6. Δείτε την «Πιετά» του Μιχαήλ Αγγέλου. Σημειώστε αυθόρμητα πέντε λέξεις σχετικά με το έργο. Μελετήστε το έργο προσεκτικότερα. Σημειώστε ξανά πέντε λέξεις σχετικά με αυτό. Εξηγήστε την τυχόν μετακίνησή σας από την αρχική ματιά.
7. Μελετήστε την εικόνα του Α. Τάσσου και στην ομάδα σας γράψτε ένα σύντομο σενάριο, το οποίο να τελειώνει με τη σκηνή που βλέπετε. Εκφράστε το με δραματοποίηση.
8. Αναζητήστε μια βυζαντινή εικόνα με θέμα τον Επιτάφιο Θρήνο ή την Αποκαθήλωση και συγκρίνετέ την με την «Πιετά» του Μιχαήλ Αγγέλου. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε; Ποια ερμηνεία δίνετε σε αυτές;
9. Μπορείτε να δείτε την ταινία «Τα σταφύλια της οργής». Σημειώστε γεγονότα οδύνης. Συζητήστε: α) τα αίτιά τους, β) από τι έπαιρναν κουράγιο οι άνθρωποι που τα βίωναν.

Ποιος ευθύνεται για το κακό; Ποιος μπορεί να μας σώσει από το κακό;

ι. Απαντήσεις από τη βιβλική παράδοση

Η πτώση των πρωτοπλάστων ως άρνηση της σχέσης με τον Δημιουργό της ζωής

«Απ' όλα τα ζώα του αγρού, που είχε δημιουργήσει ο Κύριος ο Θεός, το φίδι ήταν το πιο πανούργο. Είπε λοιπόν το φίδι στη γυναίκα: "Αλήθεια είπε ο Θεός να μη φάτε από κανένα δέντρο του κήπου;" Η γυναίκα τού απάντησε: "Μπορούμε να φάμε καρπούς απ' όλα τα δέντρα, εκτός από κείνο που βρίσκεται στη μέση του κήπου. Ο Θεός είπε να μη φάμε τον καρπό του, ούτε καν να τον αγγίξουμε, για να μην πεθάνουμε". Τότε το φίδι είπε στη γυναίκα: "Όχι βέβαια! Δε θα πεθάνετε· ξέρει όμως ο Θεός ότι την ημέρα που θα φάτε απ' αυτό, θα ανοιχτούν τα μάτια σας και θα γίνετε σαν θεοί, και θα γνωρίζετε το καλό και το κακό".

Η γυναίκα είδε ότι οι καρποί του δέντρου ήταν εύγευστοι, ελκυστικοί και ξεσήκωναν την επιθυμία για την απόκτηση γνώσης. Πήρε, λοιπόν, από τους καρπούς του κι έφαγε· έδωσε και στον άντρα της που ήταν μαζί της, και έφαγε κι αυτός. Τότε άνοιξαν τα μάτια και των δύο και κατάλαβαν ότι ήταν γυμνοί. Έραψαν, λοιπόν, φύλλα συκιάς και έφτιαξαν καλύμματα για να σκεπάσουν τη γύμνια τους.

Τότε άκουσαν το θόρυβο που έκανε ο Κύριος ο Θεός, καθώς περπατούσε στον κήπο το δειλινό, και κρύφτηκαν απ' αυτόν ο Αδάμ και η γυναίκα του ανάμεσα στα δέντρα του κήπου. Αλλά ο Κύριος ο Θεός φώναξε τον Αδάμ και του είπε: "Πού είσαι;"

Εκείνος απάντησε: "Σε άκουσα στον κήπο, φοβήθηκα και κρύφτηκα, γιατί είμαι γυμνός".

"Ποιος σου είπε πως είσαι γυμνός;" ρώτησε ο Θεός. "Μήπως έφαγες από το δέντρο που σου είχα απαγορεύσει να φας;"

Ο Αδάμ αποκρίθηκε: "Η γυναίκα που μου έδωσες, εκείνη μου πρόσφερε έναν καρπό και έφαγα".

Ο Κύριος ο Θεός ρώτησε τη γυναίκα: "Γιατί το έκανες αυτό;" Εκείνη απάντησε: "Το φίδι με εξαπάτησε και έφαγα".

Τότε είπε ο Κύριος ο Θεός στο φίδι: "Γι' αυτό που έκανες, καταραμένο να 'σαι μόνο εσύ απ' όλα τα ζώα της γης! Με την κοιλιά θα σέρνεσαι, και χώμα θα τρως σ' όλη σου τη ζωή. Έχθρα θα βάλω ανάμεσα σ' εσένα και στη γυναίκα, κι ανάμεσα στο σπέρμα σου και στο σπέρμα της. Εκείνος θα σου συντρίψει το κεφάλι κι εσύ θα του πληγώσεις τη φτέρνα".

Και στη γυναίκα είπε: "Θ' αυξήσω κατά πολύ τη θλίψη και τους πόνους της κυοφορίας σου, και με πόνους θα γεννάς τα παιδιά σου. Η επιθυμία σου θα στρέφεται προς τον άντρα σου, αλλά αυτός θα σε εξουσιάζει". Μετά είπε στον Αδάμ: "Επειδή άκουσες τη γυναίκα σου κι έφαγες από το δέντρο, απ' το οποίο σε είχα διατάξει να μη φας, καταραμένη θα είναι η γη

εξαιτίας σου. Με μόχθο θα την καλλιεργείς σ' όλη σου τη ζωή. Αγκάθια και τριβόλια θα σου βλασταίνουν και θα τρως το χορτάρι του αγρού. Με τον ιδρώτα του προσώπου σου θα τρως το ψωμί σου, ώσπου να ξαναγυρίσεις στη γη από την οποία προήλθες, γιατί χώμα είσαι, και στο χώμα θα επιστρέψεις".

Ο Αδάμ ονόμασε τότε τη γυναίκα του "Εύα" γιατί αυτή έγινε μητέρα όλης της ανθρωπότητας. Ο Κύριος ο Θεός έφτιαξε για τον Αδάμ και τη γυναίκα του δερμάτινους χιτώνες και τους έντυσε. Και σκέφτηκε: "Τώρα πια ο άνθρωπος έγινε σαν ένας από μας στο να γνωρίζει το καλό και το κακό. Υπάρχει, λοιπόν, κίνδυνος ν' απλώσει το χέρι του και να φάει από το δέντρο της ζωής και να ζήσει αιώνια". Έτσι, ο Κύριος ο Θεός έδιωξε τον άνθρωπο από τον κήπο της Εδέμ, για να καλλιεργεί τη γη απ' την οποία είχε προέλθει.

Αφού, λοιπόν, έδιωξε τον άνθρωπο, έβαλε στα ανατολικά του κήπου τα χερουβίμ και το πύρινο περιστρεφόμενο ξίφος, για να φυλάνε το δρόμο που οδηγούσε στο δέντρο της ζωής».

Γεν 3, 1-24

* * *

«Για να καταλάβουμε την παραπάνω ιστορία θα πρέπει να τη φανταστούμε σαν ένα δράμα που παίχτηκε στην καρδιά του ανθρώπου... Για να μας το δείξει αυτό ο συγγραφέας της Γενέσεως χρησιμοποίησε ιδιαίτερα εκφραστικές εικόνες. Κατ' αρχήν το απαγορευμένο δέντρο και την εντολή. Μ' αυτές τις εικόνες καταλαβαίνουμε ότι ο άνθρωπος δημιουργείται ελεύθερος. Ο ίδιος θα αποφασίσει αν θα συνεχίσει να εμπιστεύεται το δημιουργό του και να έχει σχέση μαζί του ή όχι.

Στη συνέχεια υπάρχει το φίδι. Είναι μια εικόνα που περιγράφει τον πειρασμό, ο οποίος φωλιάζει ύπουλα στην ψυχή του ανθρώπου σπέρνοντας αμφιβολία και δυσπιστία προς τον δημιουργό Θεό. Φτάνει μάλιστα μέχρι το σημείο να αντιστρέφει την αλήθεια, παρουσιάζοντας τον άνθρωπο να κινδυνεύει από τον Θεό. Ο διάλογος του φιδιού με τη γυναίκα μας θυμίζει το διάλογο που ο καθένας ανοίγει με τον εαυτό του πριν πάρει μια μεγάλη απόφαση. Και ο απαγορευμένος καρπός που τελικά γεύονται οι άνθρωποι είναι η απόφαση που πήραν ελεύθερα. Αποφασίζουν δηλαδή να ζήσουν στηριγμένοι αποκλειστικά στις δικές τους δυνάμεις, μακριά από την προστατευτική αγάπη του Θεού που χαρίζει τη ζωή.

Στη θεολογική γλώσσα, όταν αναφερόμαστε σ' αυτή τη διήγηση, μιλάμε για πτώση. Πράγματι ο άνθρωπος απέτυχε, ξέπεσε, αμάρτησε. Διέκοψε τη σχέση του με τον Θεό. Όμως μια τέτοια άρνηση της θεϊκής αγάπης επηρεάζει και όλες τις άλλες σχέσεις του. Κι αυτές ξεπέφτουν. Έτσι, όλες οι χαρές της ανθρώπινης ζωής, η γέννηση, η συζυγική σχέση, η εργασία γίνονται πόνος, καταπίεση και βάσανα»

Όλγα Γριζοπούλου, Πηγή Καζλάρη, *Θρησκευτικά Α' Γυμνασίου*

Η υπόσχεση της σωτηρίας από τον Θεό: Πρωτευαγγέλιο

«Έχθρα θα βάλω ανάμεσα σ' εσένα και στη γυναίκα, κι ανάμεσα στο σπέρμα σου και στο σπέρμα της. Εκείνος θα σου συντρίψει το κεφάλι κι εσύ θα του πληγώσεις τη φτέρνα».

Γεν 3, 14

«Η αμαρτία συγχωρείται δεν τιμωρείται»

«Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί με εγκατέλειψες; γιατί στέκεις μακριά και δε με σώζεις; γιατί τα λόγια της κραυγής μου δεν ακούς;

Θεέ μου, σου κράζω όλη τη μέρα, μα εσύ δεν αποκρίνεσαι· φωνάζω και τη νύχτα, μα να ησυχάσω δεν μπορώ.

Αλλά εσύ 'σαι ο Άγιος κι είσαι πάντα εκείνος που ο Ισραήλ δοξολογεί.

Σ' εσένα ελπίσανε οι πρόγονοί μας· ελπίσαν και τους ελευθέρωσες.

Σ' εσένα φώναξαν με δύναμη και σώθηκαν· σ' εσένα ελπίσανε και δεν ντροπιάστηκαν.

Αλλά εγώ είμαι σκουλήκι κι όχι άνθρωπος· ανθρώπου παρωδία και λαού απόδιωγμα [...].

Σκύλοι με κύκλωσαν, κακοποιών φατρία μ' έβαλε στη μέση· ξεσκίσανε τα χέρια και τα πόδια μου.

Μπορούν να μετρηθούν όλα τα κόκαλά μου· κι εκείνοι με κοιτάζουνε.

Τα ρούχα μου μοιράζουν μεταξύ τους και ρίχνουν κλήρο για τη φορεσιά μου.

Εσύ όμως, Κύριε, μη μένεις μακριά μου· έλα γοργά να με βοηθήσεις, δύναμή μου!».

Ψλ 22, 2-7. 17-20

«Σταματήστε τις παραβάσεις σας εναντίον μου κι ανανεώστε την καρδιά σας και το φρόνημά σας. Γιατί θέλετε να πεθάνετε, Ισραηλίτες; Ξέρετε ότι εγώ δε χαίρομαι όταν ένας άνθρωπος πρέπει να πεθάνει. Αυτό το λέω εγώ, ο Κύριος ο Θεός. Μετανοήστε, λοιπόν, για να ζήσετε!».

Ιεζ 18, 31-32

«Ύστερα από μερικές μέρες μπήκε πάλι ο Ιησούς στην Καπερναούμ και διαδόθηκε ότι βρίσκεται σε κάποιο σπίτι. Αμέσως συγκεντρώθηκαν πολλοί, ώστε δεν υπήρχε χώρος ούτε κι έξω από την πόρτα· και τους κήρυττε το μήνυμά του. Έρχονται τότε μερικοί προς αυτόν, φέρνοντας έναν παράλυτο, που τον βάσταζαν τέσσερα άτομα. Κι επειδή δεν μπορούσαν να τον φέρουν κοντά στον Ιησού εξαιτίας του πλήθους, έβγαλαν τη στέγη πάνω από 'κει που ήταν ο Ιησούς, έκαναν ένα άνοιγμα και κατέβασαν το κρεβάτι, πάνω στο οποίο ήταν ξαπλωμένος ο παράλυτος. Όταν είδε ο Ιησούς την πίστη τους, είπε στον παράλυτο: "Παιδί μου, σου συγχωρούνται οι αμαρτίες". Κάθονταν όμως εκεί μερικοί γραμματείς και συλλογίζονταν μέσα τους: "Μα πώς μιλάει αυτός έτσι, προσβάλλοντας το Θεό; Ποιος μπορεί να συγχωρεί αμαρτίες;

Μόνον ένας, ο Θεός". Αμέσως κατάλαβε ο Ιησούς ότι αυτά σκέφτονται και τους λέει: "Γιατί κάνετε αυτές τις σκέψεις στο μυαλό σας; Τι είναι ευκολότερο να πω στον παράλυτο: "σου συγχωρούνται οι αμαρτίες" ή να του πω, "σήκω, πάρε το κρεβάτι σου και περπάτα"; "Για να μάθετε λοιπόν ότι ο Υιός του Ανθρώπου έχει την εξουσία να συγχωρεί πάνω στη γη αμαρτίες" –λέει στον παράλυτο: "Σ' εσένα το λέω, σήκω, πάρε το κρεβάτι σου και πήγαινε στο σπίτι σου". Εκείνος σηκώθηκε αμέσως, πήρε το κρεβάτι του και μπροστά σ' όλους βγήκε έξω, έτσι που όλοι θαύμαζαν και δόξαζαν το Θεό: "Τέτοια πράγματα", έλεγαν, "ποτέ μέχρι τώρα δεν έχουμε δει"».

Μκ 2, 1-12

Η θεραπεία του τυφλού, Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1570 κ.ε.

«Σας παρακαλώ πρώτα απ' όλα να κάνετε δεήσεις, προσευχές, παρακλήσεις, ευχαριστίες για όλους τους ανθρώπους, για τους κυβερνήτες και για όλους εκείνους που ασκούν την εξουσία, ώστε να ζούμε ήρεμα και ειρηνικά με ευσέβεια κι ευπρέπεια από κάθε άποψη. Αυτό είναι καλό κι ευπρόσδεκτο από το σωτήρα μας Θεό, ο οποίος θέλει να σωθούν όλοι οι άνθρωποι και να γνωρίσουν σε βάθος την αλήθεια».

Α Τιμ 2, 1-4

Μερικά συμπεράσματα:

«Ακολουθώντας τις βασικές γραμμές της βιβλικής σκέψης θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε όλα τα παραπάνω με την παρατήρηση ότι η αμαρτία νοείται ως διατάραξη της ισορροπίας των σχέσεων του ανθρώπου με τον εαυτό του, το περιβάλλον του, και τον Θεό, η οποία επεκτάθηκε στη συνέχεια στο σύνολο της Δημιουργίας. Εκδήλωση της δυσαρμονίας αυτής στον ανθρώπινο βίο είναι η φθορά και η ασθένεια με αποκορύφωμα τον θάνατο. Με τον θάνατο και την ανάσταση του Χριστού καταργείται η δύναμη της αμαρτίας και αποκαθίστανται οι οντολογικές της συνέπειες για τον άνθρωπο. Εμφανής εκδήλωση της αποκατάστασής της είναι η σωματική ίαση, που προσφέρεται από τον ίδιο τον Κύριο προ της αναστάσεώς του και από τους αποστόλους μετά από αυτήν.

Χώρος της νέας αυτής πραγματικότητας είναι η Εκκλησία και μέσο η λειτουργική πράξη. Δι' αυτής η βιβλική διδασκαλία αποκτά "σάρκα και οστά" και καθίσταται μέρος της πραγματικότητας, που βιώνει ο άνθρωπος κάθε εποχής. Συγχρόνως, διά της προβολής της βιβλικής διδασκαλίας, η εκκλησιαστική λειτουργική πράξη προστατεύεται από την παρερμηνεία της ως μαγικής πραγματικότητας ή δικανικής πράξης. Διατηρεί έτσι τον πραγματικό της χαρακτήρα ως σημείον επαφής του ανθρώπου με τη ζωογόνο και αναστάσιμη χάρη του Θεού».

Παπαρνάκης Α., *Αμαρτία και θάνατος στη βιβλική θεολογία*

* * *

«Η ίαση επομένως άμεσα συνδέεται με την αποκατάσταση της ελευθερίας των ανθρώπων, της ειρήνης, της δικαιοσύνης και της κατάργησης των άδικων δομών, οικονομικών, πολιτικών κλπ. της κοινωνίας. Δεν έχει με άλλα λόγια μόνον ατομικό, αλλά και συλλογικό, εκκλησιολογικό, και κατ' επέκταση κοινωνικό χαρακτήρα. Ως θεράπων ιατρός, ως εκ τούτου, ο Ιησούς Χριστός επιτελεί το γενικότερο έργο της ολιστικής σωτηρίας, που στην Π.Δ. επιτελούσε ο Θεός.

Κατ' επέκταση, λοιπόν, η βαθύτερη σημασία των μυστηρίων της Εκκλησίας, με τα οποία συμβολικά συνεχίζεται το έργο της ίασεως και θεραπείας, της σωτηρίας δηλαδή του κόσμου, δεν είναι η ατομική ίαση και σωτηρία μεμονωμένων ατόμων (η όποια ατομική ίαση και σωτηρία επιτελείται στα εκκλησιολογικά αυτά πλαίσια, αλλά και φιλανθρωπώς εκτός των κανονικών της ορίων, αφού το Πνεύμα όπου θέλει πνει), αλλά η φανέρωση –ταυτόχρονα όμως και υπενθύμιση– της νέας μεσσιανικής/εσχατολογικής εποχής της Βασιλείας του Θεού. Σ' αυτήν κατατείνουν τα μυστήρια της Εκκλησίας, και αυτός οφείλει να είναι ο στόχος της μαρτυρίας της στον κόσμο».

Βασιλειάδης Π., *Ο Ιησούς Χριστός ιατρός των ψυχών και των σωμάτων*

Σύγχρονες προεκτάσεις της βιβλικής διδασκαλίας

Η Εκκλησία δεν μπορεί παρά να ενδιαφέρεται για κάθε άνθρωπο που έχει ανάγκη. Άλλοτε προσφέροντας υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης, όπως είναι η διανομή φαγητού, η περίθαλψη ασθενών κ.ά. και άλλοτε οργανώνοντας μονιμότερες δομές για την αντιμετώπιση χρόνιων προβλημάτων και την επανένταξη των αναξιοπαθούντων.

 ECCLESIA.GR			
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	ΔΩΡΕΑΝ ΦΑΓΗΤΟ	ΔΩΡΕΑΝ ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΡΟΥΧΑ	ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ
ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΗΣΗ	ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΑΜΗ ΜΗΤΕΡΑ	ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΑΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ	ΙΑΤΡΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ
ΑΙΜΟΔΟΣΙΑ	ΞΕΝΩΝΕΣ	ΟΥΣΙΟΞΕΑΡΤΗΜΕΝΟΙ	ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΗΛΙΚΩΜΕΝΩΝ
ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΑ	ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΣΤΕΓΕΣ	ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ
ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΑ ΧΡΟΝΙΩΣ ΠΑΣΧΟΝΤΩΝ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ	Α.Μ.Ε.Α.	

Ανοικτή πληροφόρηση στον δικτυακό κόμβο της Εκκλησίας της Ελλάδος

Κοινή Διακήρυξη Πάπα, Οικουμενικού Πατριάρχου και Αρχιεπισκόπου Αθηνών για την προσφυγική κρίση (Λέσβος, 16 Απριλίου 2016)

«Εμείς, ο Πάπας Φραγκίσκος, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμος, συναντηθήκαμε στο ελληνικό νησί της Λέσβου για να αποδείξουμε τη βαθειά ανησυχία μας για την τραγική κατάσταση των πολυάριθμων προσφύγων, των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο, που έχουν έλθει στην Ευρώπη, προσπαθώντας να ξεφύγουν από καταστάσεις συγκρούσεων και, σε πολλές περιπτώσεις, καθημερινών απειλών για την επιβίωσή τους. Η παγκόσμια κοινή γνώμη δεν μπορεί να αγνοήσει την τεράστια ανθρωπιστική κρίση που δημιουργήθηκε από την εξάπλωση της βίας και των ένοπλων συγκρούσεων, τις διώξεις και τον εκτοπισμό των θρησκευτικών και εθνικών μειονοτήτων και τον ξεριζωμό των οικογενειών από τα σπίτια τους, κατά παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών τους».

Πηγή: Δικτυακός τόπος Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών (γλωσσική απλούστευση)

Ο άγιος Νικόλαος σώζει ναυαγούς

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ατομικά ή/και σε ομάδες:

1. Ποια σημεία από τη διήγηση για την πτώση των πρωτοπλάστων δείχνουν ότι το ανθρώπινο λάθος ήταν μια «πτώση»; Σημείωσε το επιχείρημά σου ατομικά και στη συνέχεια συζήτησε στην ομάδα σου.
2. Προσπαθήστε να ξαναγράψετε ένα τμήμα του κειμένου για την πτώση των πρωτοπλάστων, αντικαθιστώντας τις συμβολικές εικόνες της διήγησης με πρόσωπα και γεγονότα που παραπέμπουν στη σύγχρονη εποχή.
3. Στο τετράδιό σας, δημιουργήστε ένα σύντομο γλωσσάρι με τις βασικές έννοιες αυτής της υποενότητας.
4. Δυναμικές εικόνες: Στην ομάδα σας σκεφτείτε και στη συνέχεια εκφράστε, με ένα ακίνητο σιωπηλό «ομαδικό γλυπτό», τα συναισθήματα του συγγραφέα του Ψαλμού 27.
5. Φανταστείτε τον προφήτη Ιεζεκιήλ να μιλάει δημόσια στους ανθρώπους της εποχής του ή της εποχής μας, με τα λόγια του παραπάνω κειμένου (Ιεζ 18, 31-32). Ποια νομίζετε ότι θα ήταν τα συναισθήματα των ακροατών του; Τι σκέφτεστε εσείς γι' αυτούς;
6. Μελετήστε τον πίνακα του Θεοτοκόπουλου. Λαμβάνοντας υπόψη και τη διήγηση του ευαγγελιστή Μάρκου (Μκ 2, 1-12) επιλέξτε ένα νέο τίτλο της επιλογής σας για το έργο. Δουλέψτε πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά. Δικαιολογήστε την άποψή σας.
7. Αναζητήστε στο κείμενο του Α. Παπαρνάκη τις χριστιανικές απαντήσεις στα ερωτήματα που διατυπώνει ο Αλ. Παπαδιαμάντης στο απόσπασμα από το διήγημα «Αμαρτίας Φάντασμα» (βλ. ενότητα II).
8. Στο κείμενο Α Τιμ 2, 1-4 και στο κείμενο του Π. Βασιλειάδη, πώς αναλύεται η θέση ότι το μήνυμα της λύτρωσης απευθύνεται προς «όλους τους ανθρώπους»;
9. Σε ρόλο δημοσιογράφου, ομαδοσυνεργατικά ή ατομικά, ετοιμάστε ένα σύντομο άρθρο γύρω από το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας, όπως παρουσιάζεται στην ιστοσελίδα «ecclesia.gr», με αποκλειστικό στόχο την ενημέρωση ανθρώπων που έχουν ανάγκη. Να λάβετε υπόψη ότι η Εκκλησία δεν ενδιαφέρεται για άσκοπη διαφήμιση.
10. Γνωρίστε εμπειρίες προσφύγων παρακολουθώντας ένα σχετικό διαδραστικό βίντεο, στον δικτυακό τόπο «Two Billion Miles». Μπορείτε να επιλέξετε αφετηρία από έξι διαφορετικούς τόπους. Ανταλλάξτε σκέψεις σχετικά.
11. Σε ποια προβλήματα αναφέρεται η κοινή Διακήρυξη Πάπα, Οικουμενικού Πατριάρχη και Αρχιεπισκόπου Αθηνών; Στο πλαίσιο της ομάδας σας, δημιουργήστε μια παρόμοια δική σας διακήρυξη ή ανακοίνωση, η οποία να αναφέρεται σε κάποιο σοβαρό πρόβλημα της εποχής μας.

ii. Απαντήσεις των θρησκειών του κόσμου

Ισλάμ

Το κακό ως άγνοια του Θεού που τιμωρείται

«Κοίτα! Όταν είπαμε στους αγγέλους: "Σκύψτε τον εαυτό σας κάτω στον Αδάμ", (όλοι τους) έσκυψαν και υποκλίθηκαν εκτός απ' τον Ιμπλίσ, (τον Σατανά) που αρνήθηκε. Και είπαμε: "Ω! Αδάμ! (προειδοποιούμε), Αυτός (εδώ) είναι εχθρός σε σένα και στη σύζυγό σου. Μην τον αφήσετε και σας εκδιώξει από τον Κήπο, ώστε να αποβιβαστείτε στην αθλιότητα. Υπάρχουν για σένα (αρκετές προμήθειες) για να μη πεινάσεις -εκεί μέσα- κι ούτε να ξεγυμνωθείς, κι ούτε θα υποφέρεις από δίψα -εκεί μέσα - κι ούτε απ' τη ζέστη του ήλιου". Ο Σατανάς όμως ψιθύρισε σ' αυτόν (και) είπε: "Ω! Αδάμ! Θέλεις μήπως να σε οδηγήσω στο Δένδρο της Αιωνιότητας και σε βασιλεία που δεν παρακμάζει;" (Αποτέλεσμα): Έφαγαν κι οι δύο απ' αυτό, και φάνηκε σ' αυτούς η γύμνια τους. Κι άρχισαν να ράβουν πάνω τους για να σκεπαστούν - φύλλα - από τον κήπο. Έτσι ο Αδάμ παράκουσε τον Κύριο του, κι άφησε τον εαυτό του να εξαπατηθεί. Έπειτα ο Κύριος του (απ' την Φιλανθρωπία Του) τον διάλεξε, δέχθηκε την μετάνοια του και τον καθοδήγησε (σωστά)».

Κοράνιο, Σούρα 20, 116-122

«Τότε ο Σατανάς κατάφερε να τους κάνει να αμαρτήσουν και τους έβγαλε απ' την κατάσταση της ευτυχίας που ζούσαν. Και τότε είπαμε: "Κατεβείτε όλοι απ' εδώ, αφού είστε εχθροί ο ένας με τον άλλο. Η γη θα είναι για σας (προσωρινή) εγκατάσταση και απόλαυση για ένα διάστημα».

Σούρα 2, 36

«Μερικοί από τους ανθρώπους λένε: "Πιστεύουμε στον ΑΛΛΑΧ και στην Έσχατη Ημέρα", αλλά δεν πιστεύουν (πραγματικά). Προσπαθούν να εξαπατήσουν τον ΑΛΛΑΧ κι όσους πιστεύουν, χωρίς όμως να το καταλαβαίνουν, ξεγελούν μόνο τον εαυτό τους. Στις καρδιές τους φώλιασε αρρώστια. Κι ο ΑΛΛΑΧ την έχει μεγαλώσει. [...] Κι άμα συναντούν όσους πιστεύουν, λένε: "Κι εμείς πιστεύουμε". Αλλ' άμα βρεθούν μόνοι ανάμεσα σε πονηρούς, τους λένε: "Πραγματικά, είμαστε μαζί σας, με τους άλλους απλώς αστειευόμασταν". Ο ΑΛΛΑΧ, θα τους ανταποδώσει την κοροϊδία τους μέσα στα αδικήματά τους, και τους αφήνει να περιφέρονται σαν τυφλοί. Αυτοί είναι εκείνοι που έχουν αγοράσει την πλάνη αντί του ορθού προσανατολισμού».

Σούρα 2, 8-16

Το κακό ως πεπρωμένο (καντάρ, κισμέτ)

«Καμιά συμφορά δεν είναι δυνατό να συμβεί στη γη ή στις ψυχές σας, αν δεν είναι γνωστή για μας και -γραμμένη από πριν- σ' ένα Βιβλίο. Τούτο είναι πολύ εύκολο για τον Αλλάχ».

Σούρα 57, 22

«Και -στ’ αλήθεια- Εμείς είμαστε που δίνουμε ζωή, κι επιφέρουμε το θάνατο. Κι εμείς είμαστε που παραμένουμε Κληρονόμοι (όταν κάθε άλλο πεθάνει). Σε Μας είναι γνωστοί όσοι πέρασαν πριν από σας και όσοι θα ’ρθουν μετά. –(Βέβαια) είναι ο Κύριός σου που θα τους συγκεντρώσει όλους μαζί ένα σωρό. Γιατί είναι Πάνσοφος (και) Παντογνώστης».

Σούρα 15, 23-25

«Καμιά ψυχή δεν είναι δυνατόν να πεθάνει χωρίς την άδεια του ΑΛΛΑΧ, γιατί το τέρμα της έχει γραπτώς ορισθεί. Κι αν κανείς επιθυμήσει την αμοιβή του κόσμου αυτού θα του δώσουμε απ’ αυτήν, κι αν επιθυμήσει την αμοιβή του μελλοντικού κόσμου θα του δώσουμε απ’ αυτήν. Θα ανταμείψουμε γρήγορα όσους Μας ευχαριστούν με ευγνωμοσύνη».

Σούρα 3, 145

«Και πλάσαμε τον άνθρωπο από το καθαρό στοιχείο της λάσπης... Έπειτα απ’ όλα αυτά στο τέλος θα πεθάνετε. Έπειτα – κατά την Ημέρα της ανάστασης, θα επανέλθετε (απ’ το θάνατο), θα αναστηθείτε. Και πλάσαμε πάνω σας επτά δρόμους. Και ποτέ, τίποτε δεν παραμελήσαμε απ’ τη δημιουργία (Μας)».

Σούρα 23, 12 και 23, 15-17

«Μα δεν σκέπτονται ότι θα κληθούν (γι’ Ανάσταση) (ν’ αποδώσουν) λογαριασμό; τη Μεγάλη και τρομερή (εκείνη) Ημέρα, Μία Ημέρα που (όλη) η ανθρωπίνη γενιά θα σταθεί μπροστά στον Κύριο του Σύμπαντος Κόσμου; Όχι βέβαια! Κι όμως το Βιβλίο (των πράξεων) των Κακοηθών είναι (φυλαγμένο) στο Σιτζίν (άβυσσο καταχθόνια)».

Σούρα 83, 4-7

Οι πέντε στύλοι του Ισλάμ αφορούν βασικές υποχρεώσεις όλων των μουσουλμάνων σύμφωνα με την πίστη του Ισλάμ

Η σωτηρία ως αναγνώριση της κυριότητας του Θεού

«Η Δόξα ανήκει στον ΑΛΛΑΧ, τον Άρχοντα όλων των κόσμων. Τον Παντελεήμονα, τον Πολυεύσπλαχνο. Τον Ηγεμόνα της Ημέρας της Κρίσης. Εσένα μόνο λατρεύουμε και Εσένα μόνο ικετεύουμε για να μας παρέχεις τη βοήθεια Σου. Καθοδήγησέ μας στον ορθό δρόμο. Τον δρόμο εκείνων, που τους χάρισες την Ευλογία Σου, όχι εκείνων που περιέπεσαν στην Οργή Σου και που παραστράτησαν».

Σούρα 1, 2-7

«Για τον ΑΛΛΑΧ υποτάσσονται όλα όσα βρίσκονται στους ουρανούς και στη γη, από ζωντανά και αγγέλους, κι αυτοί (οι άγγελοι) δεν υπερηφανεύονται. Σέβονται τον Κύριό τους (που είναι Μέγας) πάνω απ' αυτούς, και υπακούουν σε όσα έχουν διαταχθεί. Και είπε ο ΑΛΛΑΧ: «Μη παίρνετε (για λατρεία) δύο θεούς, γιατί είμαι ένας Μοναδικός Θεός. [...] Πώς λοιπόν - φοβάστε άλλον, εκτός τον ΑΛΛΑΧ; Κι όσα αγαθά έχετε, απ' τον ΑΛΛΑΧ μόνο προέρχονται κι όταν ακόμα σας συμβεί ένα δυστύχημα, σ' Αυτόν, προστρέχετε με προσευχές».

Σούρα 16, 49-53

«Ω! Άνθρωποι! Σας ήλθε ο Απόστολος απ' τον Κύριό σας φέρνοντας την Αλήθεια. Πιστέψτε σ' αυτόν. Είναι για το καλό σας. Αν όμως δεν πιστέψετε, όλα που βρίσκονται στους ουρανούς και στη γη ανήκουν στον ΑΛΛΑΧ και ο ΑΛΛΑΧ είναι Παντογνώστης (και) Πάνσοφος».

Σούρα 4, 170

«Θέλετε τα (πρόσκαιρα) αγαθά αυτού του κόσμου, ενώ ο ΑΛΛΑΧ αποβλέπει (τ' αγαθά) της Μέλλουσας Ζωής».

Σούρα 8,67

«(Μακάριοι επίσης) είναι κι εκείνοι που προσέχουν ό,τι τους έχει δοθεί εμπιστευτικά και ειλικρινά, τηρούν τις συμφωνίες τους. Αυτοί θα είναι οι κληρονόμοι, που θα κληρονομήσουν τον Παράδεισο, και που (για πάντα) εκεί θα κατοικήσουν».

Σούρα 23, 8-11

«Ευσέβεια δεν είναι μόνο να στρέφετε ανατολικά και δυτικά τα πρόσωπά σας, αλλά η ευσέβεια είναι εκείνου που πιστεύει στον ΑΛΛΑΧ και στην Έσχατη Μέρα, στους Αγγέλους και στο Βιβλίο και στους προφήτες· να δίνει από την περιουσία του, ενώ την αγαπάει για τους συγγενείς του, και για τα ορφανά, και για τους απόρους, και για τους οδοιπόρους, και τους ζητιάνους και για την απελευθέρωση των σκλάβων».

Σούρα 2, 177

Η φιλανθρωπία και η ελεημοσύνη, η οποία συχνά έχει τη μορφή υποχρεωτικής εισφοράς, είναι για τους μουσουλμάνους προέκταση της πίστης

Ινδοϊσμός

Ανακύκληση των υπάρξεων (σαμσάρα), ανταπόδοση των έργων και του κακού

Στον Ινδοϊσμό, όπως και σε άλλες ανατολικές θρησκείες, είναι διαδεδομένη η πίστη στην **ανακύκληση των υπάρξεων** και τη **μετενσάρκωση** (σαμσάρα). Σύμφωνα με αυτή, τα έμβια όντα δεν ζουν μόνο μια φορά. Κάθε φορά που ολοκληρώνεται ένας κύκλος ζωής τους μεταβαίνουν σε μια διαφορετική μορφή ύπαρξης. Επομένως, η ζωή είναι μια συνεχής και ατέρμονη ανακύκληση. Οι νέες μορφές ζωής των όντων μπορεί να είναι καλύτερες ή χειρότερες από τις προηγούμενες. Μια νέα μορφή ζωής, εκτός από ανθρώπινη μπορεί να είναι ζωική, δαιμονική ή ακόμη και θεϊκή. Σύμφωνα με αυτή τη διδασκαλία, ένας άνθρωπος μπορεί να μετενσαρκωθεί σε άνθρωπο, σε ζώο ή ακόμη και σε φυτό. Ο στόχος κάθε πιστού είναι η μετενσάρκωση σε μια ανώτερη ή θεϊκή μορφή ύπαρξης.

Παράλληλα, ο Ινδοϊσμός πιστεύει στις πολλές διαφορετικές ενσαρκώσεις ή εμφανίσεις των θεών. Οι θείες ενσαρκώσεις (αβατάρα) γίνονται με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης ή την καταπολέμηση του κακού.

Οι δέκα ενσαρκώσεις (αβατάρα)
του θεού Βισνού του Ινδοϊσμού

Ο θεός Κρίσνα θεωρείται ενσάρκωση
(αβατάρα) του θεού Βισνού

Οι δρόμοι για τη λύτρωση (κάρμα, γιόγκα, μόξα)

Με τη μετενσάρκωση κάθε ον μπορεί σε μεταβεί σε κάποια κόλαση ή σε κάποιο ουρανό. Το εάν ένα ον θα μεταβεί σε ανώτερη ή κατώτερη μορφή ύπαρξης προσδιορίζεται από τις πράξεις που έκανε στην προγενέστερη ζωή του. Την επιρροή που ασκούν οι πράξεις στην πορεία της ύπαρξης οι Ινδοϊστές ονομάζουν **«κάρμα»** (πράξη).

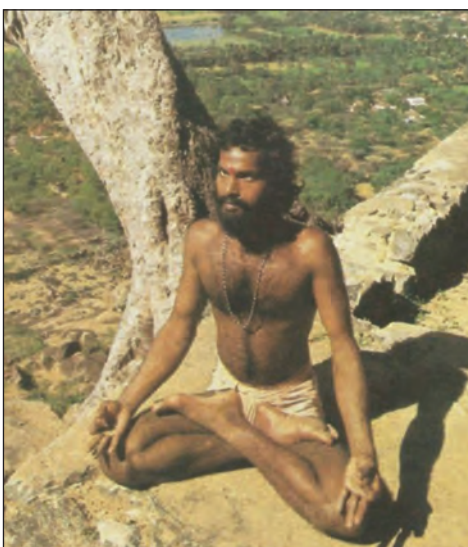
Αν οι άνθρωποι δεν ζήσουν σωστά στη ζωή τους, τότε το κάρμα που έχουν συσσωρεύσει τους εξαναγκάζει να παγιδεύονται στον κύκλο της γέννησης και του θανάτου, το οποίο είναι

οδυνηρό. Ένα ιερό βιβλίο του Ινδοϊσμού αναφέρει ότι «όποιος πεθαίνει κάτω από την επίδραση της άγνοιας, ξαναγεννιέται στο βασίλειο των ζώων» (Μπαγκαβατ-Γκιτά, 14,15).

Οι πιστοί του Ινδοϊσμού θεωρούν ως λύτρωση (**μόξα**) την ανάβαση σε μια ανώτερη μορφή ύπαρξης, μέσα από τη μετενσάρκωση. Για να το πετύχουν ακολουθούν διάφορες λατρευτικές πρακτικές, κάνουν αγαθοεργίες, προσκυνήματα και επιδιώκουν να «ενωθούν» με ένα Θεό. Μέσα από αυτές τις πράξεις πιστεύουν ότι θα συσσωρεύσουν θετικό «κάρμα» ώστε όταν πεθάνουν να μεταβούν σε μια ανώτερη μορφή ύπαρξης και να λυτρωθούν από την οδύνη και τα προβλήματα της ύπαρξης.

Μαζική προσέλευση χιλιάδων Ινδοϊστών για τη
Θρησκευτική γιορτή Kumbh Mela στον ποταμό Shipra

Οι Ινδοϊστές πιστεύουν ότι ότι η ένωση του νου, και κατ' επέκταση όλης της ύπαρξης με το θεϊκό στοιχείο, μπορεί να γίνει μέσα από τον διανοητισμό, με την τεχνική της «γιόγκα» (ένωση).

Ο σκοπός της γιόγκα

«Όπως ένα πουλί φυλακισμένο σ' ένα δίχτυ θα πετάξει προς τον ουρανό μόλις αυτό κοπεί έτσι και η ψυχή του ασκούμενου απελευθερωμένη απ' τα δεσμά της επιθυμίας με το μαχαίρι της γιόγκα, ξεφεύγει για πάντα από τη φυλακή της σαρσάρα».

Κσούρικα Ουπανισάντ

Βουδισμός

Η επιθυμία ως η πηγή του κακού και η ζωή ως πόνος

Ο **Σιντάρτα Γκαουτάμα** (πιθανή χρονολογία 560-480 π.Χ.) υπήρξε ο ιδρυτής του Βουδισμού. Ήταν γιος ενός ηγεμόνα σε μια περιοχή κοντά στα σημερινά σύνορα της Ινδίας με το Νεπάλ.

Λέγεται ότι σε ηλικία τριάντα χρονών ξεκίνησε ένα ταξίδι, όπου είδε διαδοχικά ένα γέρο, έναν άρρωστο, ένα νεκρό και έναν ασκητή. Η εμπειρία αυτή τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η ζωή είναι **πόνος**. Η οδύνη αρχίζει με τη γέννηση, συνεχίζεται με τη φθορά, την αρρώστια, τα γηρατειά και τον θάνατο και διαιωνίζεται με τη μετενσάρκωση. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η λύτρωση μπορεί να προκύψει μόνο εάν ο άνθρωπος απελευθερωθεί από τον πόνο, καταπολεμώντας την αιτία του, που είναι η **επιθυμία**.

Στη διάρκεια μιας ολονύκτιας περισυλλογής κάτω από ένα δέντρο στην περιοχή Μπούντα-γκάγια, βίωσε την πνευματική εμπειρία που ο ίδιος θεώρησε ως φωτισμό. Έτσι έγινε **Βούδας** (φωτισμένος). Στον Βουδισμό, ο φωτισμός θεωρείται κορυφαίο στάδιο της πνευματικής ζωής και σκοπός της ύπαρξης.

Η διδασκαλία γύρω από τον πόνο, την επιθυμία και την υπέρβασή τους αποτελεί τις «**τέσσερις ευγενικές αλήθειες**» του Βουδισμού:

Ο πόνος:	Η ζωή είναι οδύνη και πόνος
Η αιτία του πόνου:	Ο πόνος οφείλεται στην ύπαρξη της επιθυμίας
Η εξάλειψη του πόνου:	Ο πόνος εξαλείφεται με την κατάσβεση της άγνοιας και της επιθυμίας
Το οκταπλό μονοπάτι:	Το «οκταπλό μονοπάτι» οδηγεί στην υπέρβαση του πόνου

Γύρω από αυτές τις «τέσσερις ευγενικές αλήθειες» κινείται όλη η πίστη, η λατρεία και η ζωή των πιστών στον Βουδισμό.

Η Πρώτη Ευγενική Αλήθεια

«Τώρα, αδελφοί, αυτή είναι η Ευγενική Αλήθεια για τον Πόνο: Η γέννηση είναι πόνος, η φθορά είναι πόνος, η αρρώστια είναι πόνος, ο θάνατος είναι πόνος. Το ίδιο είναι η θλίψη και το πένθος, η συμφορά, ο θρήνος, η απελπισία. Το να συνυπάρχουμε με πράγματα που μας δυσσαρεστούν, το να είμαστε χωρισμένοι από πράγματα που μας ευχαριστούν, αυτό είναι επίσης πόνος. Το να μην αποκτάμε ό,τι θέλουμε, αυτό επίσης είναι πόνος. Με ένα λόγο, αυτό το σώμα, αυτή η μάζα που αποτελείται από πέντε στοιχεία και που βασίζεται στην απληστία, είναι πόνος».

Σαμιούττα Νικάγια

Γλυπτό όρθιου Βούδα, 1ος αι.

Ο ναός της Μεγάλης Φώτισης στην Μπούντα-Γκάγια

Απελευθέρωση από την επιθυμία:

«Ο γιος του Μαλούνκουα ήταν γέρος, και ανυπομονούσε να μάθει τη διδασκαλία του Βούδα με συντομία. Πήγε λοιπόν στον Δάσκαλο, κι εκείνος τον ρώτησε:

- Αισθάνεσαι καμιά επιθυμία, γιέ του Μαλούνκουα, για πράγματα τα οποία ποτέ δεν είδες, δε βλέπεις και δε θέλεις να δεις στο μέλλον;

- Όχι, Κύριε.

- Αισθάνεσαι καμιά επιθυμία για πράγματα που ποτέ δεν άκουσες, δεν ακούς και δε θέλεις ν' ακούσεις;

- Όχι, Κύριε.

- Λοιπόν, έτσι όπως ακριβώς δεν έχεις καμιά επιθυμία για πράγματα που δεν είναι στις σκέψεις ή στις αισθήσεις σου, να μην έχεις καμιά επιθυμία για τα πράγματα που είναι στις αισθήσεις και στις σκέψεις σου. Αυτό είναι το μονοπάτι που οδηγεί στο τέλος του πόνου».

Σαμιούττα Νικάγια

Η δίνη της ανακύκλησης των υπάρξεων και η ανταπόδοση των έργων και του κακού

Η αιτία και η παύση των αναγεννήσεων

«Τότε ο Εξυψωμένος έτσι μίλησε στους αδελφούς:

Επειδή δεν καταλάβαμε τις Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες, επειδή δεν διεισδύσαμε σ' αυτές, αδελφοί, τρέξαμε και περιπλανηθήκαμε σ' αυτό το μακρύ, μακρύ ταξίδι (των αναγεννήσεων), τόσο εσείς όσο κι εγώ. Ποιες είναι αυτές οι τέσσερις:

- Η Ευγενική Αλήθεια του Πόνου,
- η Ευγενική Αλήθεια της Παραγωγής του Πόνου,
- η Ευγενική Αλήθεια της Κατάπαυσης του Πόνου,
- η Ευγενική Αλήθεια του Δρόμου που οδηγεί στην Κατάπαυση του Πόνου.

Αλλά, αδελφοί, όταν καταλάβουμε αυτές τις Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες και διεισδύσουμε σ' αυτές, τότε ξεριζώνεται η επιθυμία για ύπαρξη, κόβεται η κλωστή που οδηγεί στην αναγέννηση, τότε δεν υπάρχει πια συνέχιση της ύπαρξης».

Ντίγκα Νικάγια

Οκτώ δρόμοι για τη λύτρωση («οκταπλό μονοπάτι» για την επίτευξη της νιρβάνα)

Το «οκταπλό μονοπάτι» είναι ο δρόμος για τη λύτρωση από τον πόνο και τη σωτηρία. Πρόκειται για οκτώ στάδια από τα οποία περνά ο άνθρωπος για να φτάσει από την άγνοια στον φωτισμό. Τα πρώτα από τα οκτώ στάδια αφορούν στη συμπεριφορά και στον έλεγχο της μέσα από την τήρηση κανόνων και την καλλιέργεια αρετών, όπως είναι η αποφυγή βλάβης κάθε ζωντανού πλάσματος, η ακτημοσύνη, η εγκράτεια, η μελέτη κτλ. Τα τελευταία στάδια αφορούν στον διαλογισμό και την απάθεια (**νιρβάνα**), όπου βιώνεται η πλήρης αποδέσμευση από την επιθυμία και τον πόνο.

Ο τροχός είναι σύμβολο του Βουδισμού, που παραπέμπει στο «οκταπλό μονοπάτι»

Οι παραπάνω θέσεις οδήγησαν στην καλλιέργεια της ασκητικής ζωής και την ανάπτυξη του **μοναχισμού** στον Βουδισμό.

Θιβετιανοί μοναχοί μελετούν ιερές γραφές

Δραστηριότητες

Δουλέψτε ομαδικά ή/και σε ομάδες:

1. Ποια είναι η αιτία της ανθρώπινης πτώσης και του κακού σύμφωνα με τη διδασκαλία του Ισλάμ; Απαντήστε στην ερώτηση με τη βοήθεια των σχετικών κειμένων, εργαζόμενοι πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά.
2. Κατασκευάστε ένα εννοιολογικό χάρτη με θέμα τη διδασκαλία του Ισλάμ για το κακό. Μην παραλείψετε να συμπεριλάβετε τις έννοιες: κακό, τιμωρία, ανταπόδοση, κισμέτ, σωτηρία, ανάσταση, παντοδύναμος Θεός.
3. Από τα κείμενα που αναφέρονται στη διδασκαλία του Ισλάμ, σημειώστε ποιες «καλές πράξεις» και «αρετές» μπορούν να έχουν πανανθρώπινη παραδοχή.
4. Δες την εικόνα με θέμα την ελεημοσύνη. Σημείωσε αυθόρμητα πέντε λέξεις ή φράσεις που σου έρχονται στο μυαλό σχετικά με την εικόνα. Διάβασε προσεκτικά το κείμενο από τη Σούρα του Κορανίου 2, 177. Τώρα, γράψε ξανά πέντε λέξεις ή φράσεις που σου έρχονται στο μυαλό σχετικά με την εικόνα. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις δύο καταγραφές σου; Πώς τις αιτιολογείς;
5. Δημιουργήστε ένα γλωσσάρι με βασικές έννοιες και τη σημασία τους από τα κείμενα του Ινδοϊσμού.
6. Η συνέχιση της ζωής με τη μετενσάρκωση θεωρείται καλή ή κακή από τους Ινδοϊστές; Σημείωσε ατομικά το επιχείρημά σου και στη συνέχεια συζήτησε στην ομάδα σου.
7. Σημείωσε αυθόρμητα δέκα λέξεις που σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούσεις τη λέξη «μετενσάρκωση». Από την ενότητα για τον Βουδισμό, διάβασε προσεκτικά το κείμενο: «Η αιτία και η παύση των αναγεννήσεων». Μετά τη διερεύνησή σου, γράψε ξανά δέκα λέξεις ή φράσεις που σκέφτεσαι. Ποιο είναι το συμπέρασμά σου;
8. Από την ταινία του Μπερτολούτσι «Ο μικρός Βούδας» δείτε το απόσπασμα το οποίο αναφέρεται στο ταξίδι του Γκαουτάμα μετά την έξοδό του από το βασιλικό παλάτι και τις οδυνηρές εμπειρίες που βίωσε σε αυτό. Σημειώστε ποια γεγονότα, κατά τη γνώμη σας, τον οδήγησαν στη διατύπωση της διδασκαλίας για τις «τέσσερις ευγενικές αλήθειες».
9. Κατά τη γνώμη σας, ποιοι λόγοι οδήγησαν στην ανάπτυξη του μοναχισμού στον Βουδισμό; Συσχετίστε τα επιχειρήματά σας με εικόνες μοναχών από το διαδίκτυο.
10. Από τα κείμενα ολόκληρης της ενότητας διαλέξτε (ατομικά) σύντομες φράσεις. Σημειώστε καθεμιά σε ένα μικρό σημείωμα. Ανταλλάξτε μεταξύ σας τα σημειώματα. Προσπαθήστε να αναγνωρίσετε ποια θρησκευτική πίστη εκφράζει η φράση στο σημείωμα που παραλάβατε. Ποιο είναι το επιχείρημά σας;

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

[illegible]

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Ελπίδα και αγώνας για τη
μεταμόρφωση της ζωής του κόσμου

Περιεχόμενα

I. Η μεταμόρφωση του κόσμου ως πανανθρώπινο αίτημα

- i. Η ελπίδα των ανθρώπων για μια ιδανική κοινωνία
- ii. Η σιωπηλή επανάσταση της τέχνης
- iii. Ελπίδα και Αλλαγή: Έγνοια και ανάγκη όλων των ανθρώπων

II. Η ελπίδα των χριστιανών

- i. Το μήνυμα της Ανάστασης ως κέντρο της σωτηρίας
- ii. Ενσωμάτωση με τον Χριστό και απελευθέρωση από το κακό
- iii. Η συνεχής προσπάθεια για μεταμόρφωση ολόκληρης της ζωής σε μια ζωή ευχαριστίας
- iv. Ο βιβλικός λόγος: Ελπίδα για όλο τον κόσμο
- v. «Καινούς ουρανούς και γην καινήν προσδοκώμεν»

III. Δράση και αγώνας για τη μεταμόρφωση της ζωής και του κόσμου

- i. Προσωπική ευθύνη και κοινή επιδίωξη
- ii. Η ανατροπή των κριτηρίων της ζωής: Οι Μακαρισμοί
- iii. Από τον άκρατο καταναλωτισμό στον σεβασμό της ζωής
- iv. Από την αδιαφορία και τη σκληρότητα στο αδαπάνητο έλεος και στη συγχώρηση
- v. Από την αδικία στον αγώνα για την επικράτηση της δικαιοσύνης και της ισότητας
- vi. Από την εχθρότητα και τη βία στην ειρήνη και την χωρίς όρια αγάπη
- vii. Από το τοπικό χρέος στο παγκόσμιο
- viii. Από τον εφιάλτη της καταστροφής στη διάσωση της ζωής

Εισαγωγικό σχόλιο

Το αίτημα για μεταμόρφωση του κόσμου είναι πανανθρώπινο. Αυτή η ελπίδα θα μπορέσει να σαρκωθεί ή αποτελεί ουτοπία; Η πρόταση του Χριστιανισμού έχει ως αφετηρία την Ανάσταση του Χριστού και θεμελιώνεται στη Θεία Ευχαριστία. Για την υλοποίηση του οράματος η ευθύνη είναι κοινή. Απαιτείται συστράτευση και αγώνας.

Σε αυτή τη Θεματική ενότητα θα επιδιώξουμε να:

- ανιχνεύσουμε την ελπίδα για μεταμόρφωση του κόσμου στην πολιτική και την τέχνη
- διερευνήσουμε το όραμα του Χριστιανισμού για μεταμόρφωση στην Αγία Γραφή και σε λατρευτικές πράξεις της Εκκλησίας
- προβληματιστούμε για την κοινή ευθύνη απέναντι στο αίτημα για τη μεταμόρφωση και ανακαίνιση του κόσμου.

Η μεταμόρφωση του κόσμου ως πανανθρώπινο αίτημα

i. Η ελπίδα των ανθρώπων για μια ιδανική κοινωνία

«Η ιδέα της τέλει και αρμονικής κατάστασης στη ζωή των ανθρώπων, έξω από τα πολιτικοκοινωνικά προβλήματα, είναι πρώτα απ' όλα πρόβλημα ηθικό και πνευματικό και ως τέτοιο έχει σχέση με το ανθρώπινο πρόσωπο. Χωρίς πνευματικές μεταλλαγές του ανθρώπου, η αναμόρφωση των κοινωνιών παραμένει ουτοπική γι' αυτό και απαιτείται μία νέα προσέγγιση της ανθρώπινης αξίας».

Ζορμπάς Κ., *Η ανθρώπινη αξία στις κοινωνικές ουτοπίες*

Το τραγικό αίτημα για μεταμόρφωση

«Είναι τραγική μορφή ο καρνάβαλος. Ζητεί να λυτρωθή από την υποκρισίαν υποκρινόμενος. Ζητεί να καταλύση όλες τις ποικίλες προσωπίδες, που φορεί κάθε μέρα με μία νέα, την πιο απίθανη. Ζητεί μία νέα, την πιο απίθανη. Ζητεί να εκκενώση ό,τι υπάρχει απωθημένο μέσα στο υποσυνείδητό του και να ελευθερωθή, αλλά ελευθερία δεν υπάρχει, η τραγωδία του καρναβαλου παραμένει άλυτη. Το βαθύτατο αίτημά του είναι να μεταμορφωθεί».

Μελίτων, Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, *Ομιλία στην Κυριακή της Τυροφάγου*

ii. Η σιωπηλή επανάσταση της τέχνης

Ελύτης Οδυσσέας, *Ρήμα το Σκοτεινόν*

[...] Φίλε συ που ακούς, ακούς της ευωδιάς των κίτρων
Τις μακρινές καμπάνες; Ξέρεις τις γωνιές του κήπου όπου
Εναποθέτει τα νεογνά του δειλινός ο αέρας; Ονειρεύτηκες
Ποτέ σου ένα καλοκαίρι απέραντο που να το τρέχεις
Μη γνωρίζοντας πια Ερινύες; Όχι. Να γιατί καταρκυθμεύω
Που οι βαριές υποχωρούν αμπάρες τρίζοντας κι οι μεγάλες θύρες
ανοίγονται
Στο φως του Ήλιου του Κρυπτού μια στιγμούλα, η φύση μας η
τρίτη να φανερωθεί
Έχει συνέχεια. Δε θα την πω. Κανείς δεν παίρνει τα δωρεάν
Στον κακόν αγέρα ή που χάνεσαι ή που επακολουθεί γαλήνη
Αυτά στη γλώσσα τη δική μου. Κι άλλοι άλλα σ' άλλες. Αλλ'
Η αλήθεια μόνον έναντι θανάτου δίδεται.

Ελύτης Οδ., *Τα Ελεγεία της Οξώπετρας*

Έναστρο η νύχτα, Βαν Γκογκ

Ουρανέ, όχι δε θα πω το ναι
ουρανέ, φίλε μακρινέ
πώς να δεχτώ άλλης αγκαλιάς τη στοργή
πώς να δεχτώ, μάνα μου είναι η γη
πώς ν' αρνηθώ της ζωής το φως το ξανθό
αχ ουρανέ πόνε μακρινέ.

Γκάτσος Ν.- Χατζιδάκις Μ., *Η μπαλάντα του Ούρι*

Τη νύχτα αυτή τη λέτε εσείς
φωτιά
Μα εγώ τη λέω δέντρο
Οι μέρες που λαχτάρησα θα
έρθουν
Εγώ τη λέω δέντρο.

Σαββόπουλος Δ., *Το δέντρο*

Ράντγιαρντ Κίπλινγκ, ΑΝ

[...] Αν να ονειρεύεσαι μπορείς δίχως το όνειρο να κάνεις δάσκαλό σου,
Αν να στοχάζεσαι μπορείς δίχως να κάνεις το στοχασμό σκοπό σου,
Αν το μπορείς το Θρίαμβο και την Καταστροφή να αντικρίσεις
και σε αυτούς τους δυο αγύρτες όμοια να φερθείς,
Αν να ακούς αντέχεις την αλήθεια που εσύ είχες ειπωμένη
από πανούργους νοθευμένη ώστε παγίδα για τους άμυαλους να γίνει,
ή να θεωρείς όλα αυτά οπού 'χεις της ζωή σου αφιερώσει, τσακισμένα,
και πάλι ν' αρχινάς να τα στυλώνεις με εργαλεία φαγωμένα, [...]

Άντρας σωστός τότε θε να 'σαι, γιε μου!

Κίπλινγκ Ράντγιαρντ, ΑΝ

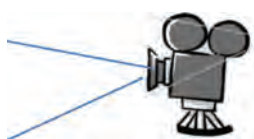
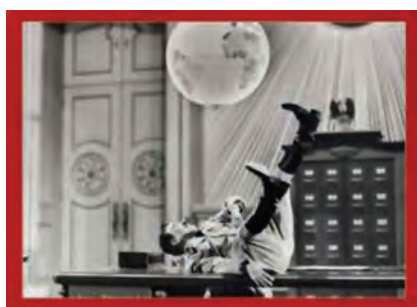
Θεολογική ματιά μέσα από την τέχνη

«Κάποτε, κάποιος φίλος [...] μου είπε με αγανάκτηση, πως θεολογία δεν γίνεται με τα τραγούδια· τον κοίταξα απορημένος, δεν απάντησα, πικράθηκα και έφυγα [...].

Θα 'ταν αρχές του 1992, όταν ο καθηγητής Ματσούκας μου χάρισε ένα μικρό βιβλιαράκι του, με τίτλο *Γλυκόπικρες ρίζες* και υπότιτλο *Μυθιστορηματική αυτοβιογραφία*. [...] Εκεί βρίσκεται και η απάντηση στο ερώτημα του φίλου μου. Η πραγματική, η σαρκωμένη θεολογία, πέρα από ηθικισμούς, αντικειμενοποιήσεις και οποιεσδήποτε φοβίες, κινείται στα όρια της δοξολογικής αβεβαιότητας, της μετατροπής της καθημερινότητας σε αμεσότητα, της πραγματικής, ασκητικής κοινωνίας με τα πράγματα: "*Φρόντιζα οι σκέψεις μου*", σημειώνει ο Ματσούκας, "*να βγαίνουν από τα ίδια τα πράγματα κι από τα βιώματά μου - και να μην είμαι ονειροπαρμένος*. [...] *Πίστευα πως και οι στοχασμοί μπορούν - και μάλλον επιβάλλεται - να υποβληθούν σε ένα είδος πειραματικής επαλήθευσης, δοκιμαζόμενοι στο πλούσιο υλικό της ζωής. Ηθική, πολιτική, τέχνη και γνώση κρίνονται απ' αυτό το υλικό*".

Σταμούλης Χρ., Τα τραγούδια στη θεολογία του Νίκου Ματσούκα

* * *

Κινηματογράφος

ΤΣΑΡΛΥ ΤΣΑΠΛΙΝ
ο Μεγάλος Δικτότωρ

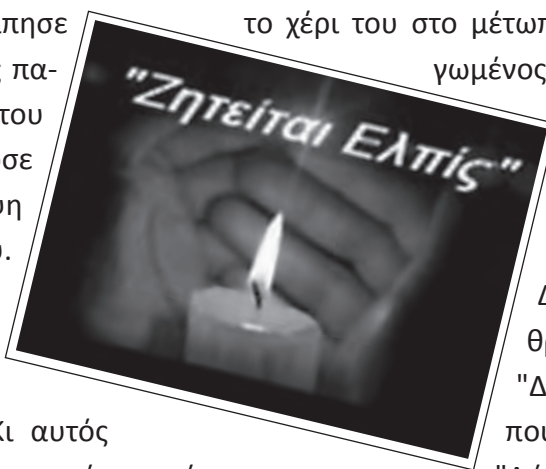
iii. Ελπίδα για αλλαγή: Έγνοια και ανάγκη όλων των ανθρώπων

Πιστεύω κι' αγαπώντας Θεό κι' ανθρώπους ελπίζω με βεβαιότητα και αταλάντευτα, στην τελική νίκη του αγαθού παντού και στην άξια δικαίωση του κάθε φιλότιμου αγωνιστή ανθρώπου! π. Πυρουνάκης Γεώργιος, <i>Δίπτυχο</i>	Μες στην ερημιά του κόσμου ένα χέρι γράφει εντός μου: κάπου υπάρχει Θεός. Φίλοι σκύλοι μου μην κλαίτε μες στη συμφορά να λέτε: κάπου υπάρχει Θεός. Γκάτσος Ν.- Χατζιδάκις Μ., <i>Ο χορός των σκύλων</i>
--	---

«Κάπου υπάρχει Θεός»

«Ήθελα να σου μιλήσω», είπε, κι έσκυψε πάνω στο κατακίτρινο πρόσωπο. Να, τώρα θα του έλεγε για το Θεό, για την αιωνιότητα. Όμως, ο άνθρωπος έκλεισε ξανά τα μάτια του. Το γραμμόφωνο στο διπλανό δωμάτιο έπαιζε πάντα. Το παιδί στεκότανε σαν απολιθωμένο, στο βάθος. Ακούμπησε το χέρι του στο μέτωπο του ανθρώπου. Ήτανε γωμένος. Πήρε το δισκοπότηρο παιδιού, που ήρθε κολλίγο. Άνοιξε τα μάτια στη λαβίδα. "Έλα", είπε. Πήγε να πει αυτός: "Εις Δεν πρόλαβε να μιλήσει. Θρωπος, προτού καταπιεί "Δώσ' μου!". Το στόμα του, που ήταν έτοιμος να πει για "Δώσ' μου!". Κάτι ξέσπασε

το χέρι του στο μέτωπο του ανθρώπου. Ήτανε γωμένος. Πήρε το δισκοπότηρο παιδιού, που ήρθε κολλίγο. Άνοιξε τα μάτια στη λαβίδα. "Έλα", είπε. Πήγε να πει αυτός: "Εις Δεν πρόλαβε να μιλήσει. Θρωπος, προτού καταπιεί "Δώσ' μου!". Το στόμα του, που ήταν έτοιμος να πει για "Δώσ' μου!". Κάτι ξέσπασε

Αντώνης Σαμαράκης, *Η σαρξ*, από τη συλλογή διηγημάτων *Ζητείται Ελπίς*

* * *

«Πρέπει, λοιπόν, να μιλήσουμε, να πούμε αυτό που μας πνίγει, να μιλήσουμε για το φως. Το φως μπορεί να έλθει σε κάθε δύσκολη στιγμή της ζωής μας, σε κάθε πένθιμη στιγμή, σε κάθε ασθένεια και πόνο, στη μοναξιά και στη θλίψη, γιατί μπορείς να έχεις ελπίδα και με την ελπίδα να βγεις από το αδιέξοδο. Κι αυτό γιατί ο κάθε άνθρωπος, άνδρας ή γυναίκα, νέος ή γέρος έχει αναμμένη μία αόρατη δάδα η οποία είναι βαθιά μέσα στην καρδιά του. [...] Τούτος ο ουρανός είναι επτά φορές γαλάζιος. Να μπορούσαμε να δούμε τι κρύβει μέσα του... Ας γίνουμε ποιητές της δικής μας ζωής. Ας προσπαθήσουμε να βάζουμε κάθε ημέρα γαλάζιο στο βλέμμα μας, να χαμογελάμε με μια ανανεωμένη τρυφερότητα στις πράξεις μας».

Ζορμπάς Κ., *Πόνος, Αγάπη, Ελπίδα*

Δραστηριότητες

1. Μελετήστε το κείμενο «Η ιδέα της τέλει...». Άραγε ποια «πολιτικοκοινωνικά προβλήματα» εννοεί ο συγγραφέας; Συγκεντρώστε στον πίνακα επιγραμματικά τις ιδέες σας. Συζητήστε σε ομάδες ποια από αυτά τα προβλήματα απαιτούν «πνευματικές μεταλλαγές» για να λυθούν.
2. Μπορούμε να ελπίζουμε σε μια «ιδανική κοινωνία»; Σκεφτείτε την απάντηση και το επιχειρήμά σας. Εάν ορίσουμε στην αίθουσα μια νοητή γραμμή που αρχίζει από το «θετικό» και τελειώνει στο «αρνητικό», τοποθετηθείτε πάνω στη γραμμή ανάλογα με τη θέση σας. Συζητήστε τις διαφορετικές προσεγγίσεις.
3. Δείτε τις εικόνες στην ενότητα I.i. Σημειώστε 10 λέξεις σχετικά με αυτές. Συζητήστε στην ομάδα σας ποιες από τις λέξεις ταιριάζουν στη μία ή στην άλλη εικόνα και γιατί.
4. Ο Μητροπολίτης Μελίων υπαινίσσεται ότι ο άνθρωπος συχνά επιδιώκει να λύσει τα προβλήματά του με λάθος τρόπους. Έτσι, υποκρίνεται ότι τα λύνει. Εάν συμφωνείτε με αυτή τη θέση, σκεφτείτε ένα παράδειγμα που να τεκμηριώνει την άποψή σας και εκφράστε με μια δυναμική εικόνα.
5. Πώς καταλαβαίνετε τη φράση του Οδ. Ελύτη «Η αλήθεια μόνον έναντι θανάτου δίδεται»; Σκεφτείτε πρώτα ατομικά και έπειτα συζητήστε στην ομάδα σας.
6. Μελετήστε τον πίνακα του Βαν Γκογκ και τα δύο τραγούδια που ακολουθούν. Ποια κοινά σημεία αναγνωρίζετε; Σκεφτείτε ένα νέο τίτλο για τον πίνακα, που να είναι πιο κοντά στη σκέψη σας.
7. Πριν την τελευταία γραμμή του ποιήματος «Αν», προσθέστε μια δική σας φράση, που να ταιριάζει με το υπόλοιπο ποίημα, η οποία να αρχίζει με τη λέξη «Αν...».
8. Δείτε τον μονόλογο από την ταινία του Τσάρλι Τσάπλιν «Ο μεγάλος Δικτάτωρ». Ποια είναι τα προβλήματα στα οποία αναφέρεται ο πρωταγωνιστής και ποιες οι λύσεις τους;
9. Με έμπνευση από το κείμενο «Πρέπει, λοιπόν, να μιλήσουμε...», σκεφτείτε στην ομάδα σας μια δύσκολη στιγμή της ζωής και εκφράστε την με μια δυναμική εικόνα. Τα παιδιά θεατές αποφασίστε πώς να τοποθετηθείτε μέσα στην εικόνα ώστε να συμβάλετε με κάποια λύση.
10. Ποια είναι η ανησυχία και η ελπίδα των ανθρώπων στο κείμενο του Αντ. Σαμαράκη και στα ποιήματα που προηγούνται; Σκεφτείτε πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά.

Η ελπίδα των χριστιανών

ι. «Από το μνήμα το κενό στους δρόμους του κόσμου»: Το μήνυμα της Ανάστασης ως κέντρο της σωτηρίας

«Όταν πέρασε το Σάββατο, η Μαρία η Μαγδαληνή και η Μαρία η μητέρα του Ιακώβου, και η Σαλώμη, αγόρασαν αρώματα, για να πάνε ν' αλείψουν το σώμα του Ιησού. Ήρθαν στο μνήμα πολύ πρωί την επομένη του Σαββάτου, μόλις ανέτειλε ο ήλιος.

Κι έλεγαν μεταξύ τους: "Ποιος θα μας κυλήσει την πέτρα από την είσοδο του μνήματος;" Γιατί ήταν πάρα πολύ μεγάλη. Μόλις όμως κοίταξαν προς τα 'κει, παρατήρησαν ότι η πέτρα είχε κυλήσει από τον τόπο της. Μόλις μπήκαν στο μνήμα, είδαν ένα νεαρό με λευκή στολή να κάθεται στα δεξιά, και τρόμαξαν.

Αυτός όμως τους είπε: "Μην τρομάζετε. Ψάχνετε για τον Ιησού από τη Ναζαρέτ, το σταυρωμένο. Αναστήθηκε. Δεν είναι εδώ. Να και το μέρος όπου τον είχαν βάλει. Πηγαίνετε τώρα και πείτε στους μαθητές του και στον Πέτρο: "πηγαίνει πριν από σας στην Γαλιλαία και σας περιμένει· εκεί θα τον δείτε, όπως σας το είπε". Οι γυναίκες βγήκαν κι έφυγαν από το μνήμα γεμάτες τρόμο και δέος· δεν είπαν όμως τίποτα σε κανέναν, γιατί ήταν φοβισμένες».

Μκ 16, 1-8

Η Ανάσταση, τοιχογραφία στη Μονή της Χώρας

«Ο Χριστός αναστήθηκε από τους νεκρούς και όλος ο κόσμος γέμισε από αγαλλίαση. Κατάργησε με το ζωοποιό του θάνατο το θάνατο και όλοι όσοι βρίσκονταν στον Άδη ελευθερώθηκαν απ' τα δεσμά του. Άνοιξε τον Παράδεισο και τον έκανε προσιτό σε όλους. Πόσο, αλήθεια, μεγάλο βάθος, που δεν μπορεί να κατανοηθεί! Πόσο μεγάλο ύψος, που δεν μπορεί να μετρηθεί! Πόσο φρικτό μυστήριο, που υπερβαίνει τη δύναμη του νου! Υμνούν οι άγγελοι, επειδή ευφραίνονται για τη σωτηρία μας. Χαίρονται οι προφήτες βλέποντας να εκπληρώνονται οι προφητείες τους. Όλη η κτίση εορτάζει μαζί μας γιατί ξημέρωσε γι' αυτήν ημέρα σωτηρία, έλαμψε πάλι ο ήλιος της δικαιοσύνης».

Θεόδωρος Στουδίτης

«Ελάτε να πάρετε φως από το φως που δεν δύει ποτέ»

«Άξαφνα, ο θάνατος παύει να αποτελεί μια "φυσιολογική" κατάσταση, και φαντάζει σαν κάτι αλλότριο, αφύσικο, διεστραμμένο κι αποτρόπαιο. Αναγνωρίζεται ως εχθρός: "Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος"».

Σμέμαν Αλ., Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος

ii. Το τραπέζι της Ευχαριστίας: Ενσωμάτωση με τον Χριστό και απελευθέρωση από το κακό

«Όποιος είναι ευσεβής και φιλόθεος, ας απολαύσει την ωραία και λαμπρή αυτή εορτή. [...] Η τράπεζα είναι γεμάτη, απολαύστε την όλοι. Ο μόσχος είναι άφθονος και ανεξάντλητος. Δεν επιτρέπεται λοιπόν να φύγει κάποιος πεινασμένος. Όλοι απολαύστε το συμπόσιο που παρατίθεται για τους πιστούς. Όλοι απολαύστε τα θεία δώρα που προσφέρει η Θεία αγαθοσύνη. Κανένας πια να μη θρηνεί τη φτώχεια του, γιατί τώρα έγινε φανερή η Βασιλεία του Θεού, εκείνη που προσφέρεται σ' όλους εξίσου. Κανένας να μην κλαίει πια τα πταίσματά του, γιατί συγχώρεσή μας είναι ο Αναστημένος. Κανένας ας μη φοβάται πια το θάνατο, γιατί ο θάνατος του Σωτήρα μας, μας ελευθέρωσε από το θάνατο και τη φθορά. Γιατί αν κι ο Σωτήρας

μας κρατήθηκε από το θάνατο, τελικά τον εξαφάνισε. [...] Αναστήθηκε ο Χριστός και χαίρονται οι Άγγελοι. Αναστήθηκε ο Χριστός και η ζωή παντού βασιλεύει. Αναστήθηκε ο Χριστός και δεν θα μείνει πια κανένας νεκρός στο μνήμα. Γιατί με την Ανάστασή Του ο Χριστός έγινε η αρχή της αναστάσεως όλων όσων έχουν κοιμηθεί».

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Κατηχητικός Λόγος εις το Άγιον Πάσχα Α΄*

«Κοινωνοί του ερχόμενου κόσμου»

«Η λειτουργία της Εκκλησίας είναι πάντα μια αναφορά, μια μεταρσίωση, ένα ανέβασμα. Η Εκκλησία βρίσκει την ουρανική αυτοπλήρωσή της στον καινό αιώνα που ο Χριστός εγκαινίασε με το θάνατο, την ανάσταση και την ανάληψη Του και που δόθηκε στην Εκκλησία την ημέρα της Πεντηκοστής, ως η ζωή της, ως το «τέλος» προς το οποίο βαδίζει. Στον κόσμο τούτο ο Χριστός είναι σταυρωμένος, το σώμα του κομματιασμένο, το αίμα του χυμένο καταγής. Και πρέπει να βγούμε από τον κόσμο τούτο, πρέπει με το Χριστό να ανεβούμε στον ουρανό και να γίνουμε κοινωνοί του ερχόμενου κόσμου»

Σμέμαν Αλ., *Για να ζήσει ο κόσμος*

«Όλοι μαζί»

Η Θεία Ευχαριστία προσφέρεται για όλη την κτίση. Οι μετέχοντες σε αυτή συγκροτούν ένα σώμα με τον Χριστό, τη Θεοτόκο, τους αγίους και όλους τους πιστούς, ζωντανούς και κεκοιμημένους. Στη Θεία Ευχαριστία φανερώνεται η Εκκλησία.

iii. «Λειτουργία μετά τη Θεία Λειτουργία»: Η συνεχής προσπάθεια για μεταμόρφωση ολόκληρης της ζωής σε μια ζωή ευχαριστίας

«Χωρεί λοιπόν ένα είδος παραιτήσεως και επιβάλλεται να πεις, το εγώ μου είν' ένας άλλος. Άλλος ο Χριστός και η Αγία αυτού Εκκλησία, όπου συνεχίζει υπάρχων. Άλλος ο πλησίον μας άνθρωπος που εν Χριστώ, μέσα στην Εκκλησία, παντρευόμαστε. Άλλος! Εκείνη γυναίκα και αυτός άνδρας. Και όμως τον αγαπώ ως εαυτόν μου. Άλλος υπήρξε ο ανάδοχός μου που μ' έντυσε τη στολή της πίστεως, όταν βαπτίστηκα εν Χριστώ μωρό παιδί και δεν καταλάβαινα. Τόσοι άλλοι είμαι εγώ. Η Εκκλησία είναι το σώμα μου».

Πεντζίκης Ν. Γ., *Προς Εκκλησιασμόν*

«Ο όρος "λειτουργία μετά τη Λειτουργία", που χρησιμοποιείται πολύ συχνά στις διαχριστιανικές σχέσεις, είναι νέος. [...] Αποτελεί συνειδητή εκλογή, για να υπογραμμιστεί η σχέση που υπάρχει μεταξύ της ευχαριστιακής κοινωνίας και του κόσμου, ή αλλιώς για να τονιστεί η δυναμική εμπλοκή της ευχαριστιακής κοινωνίας στον κόσμο».

Τσομπανίδης Στ., *Λειτουργία μετά τη Λειτουργία*

«"Εν ειρήνη προέλθωμεν", λέει ο ιεουργός αφήνοντας το θυσιαστήριο, και αυτή είναι η τελευταία εντολή της λειτουργίας. Δεν πρέπει να απομείνουμε στο Όρος Θαβώρ, και ας ξέρουμε πώς είναι καλό για μας να βρισκόμαστε εκεί. Μας στέλνουνε πίσω. Τώρα όμως — "είδομεν το φως το αληθινόν, ελάβομεν πνεύμα επουράνιον". Και πρέπει να «ξεκινήσουμε» και να αρχίσουμε την ατέρμονη αποστολή της Εκκλησίας, ως μάρτυρες αυτού του Φωτός, ως μάρτυρες αυτού του Πνεύματος».

π. Αλεξάνδρου Σμέμαν, *Για να ζήσει ο κόσμος*

Ο Ανανεωτής, Μ. Βαρλάμης

κκλησίας και του χριστιανού από τα κοινωνικά προβλήματα και μάλιστα των σημερινών κοινωνικών προκλήσεων».

«Στην πορεία της χριστιανικής ιστορίας υπάρχουν δύο διαφορετικές τάσεις για τη σχέση του χριστιανού με τον κόσμο. Η μία αναφέρεται σε εκείνη την ομάδα, η οποία ταυτίζει τον Χριστιανισμό με την επουράνια βασιλεία. Αυτή η αντίληψη δεν επιτρέπει να ασχολείται ο πιστός με τα γήινα, την πολιτική, την οικονομία, τα κοινωνικά προβλήματα. Είναι μία θέση πολλών χριστιανών, οι οποίοι αισθάνονται αδύνατοι να ασχοληθούν με καθετί το κοινό, δηλαδή το ανθρώπινο. Η δεύτερη ομάδα προσπαθεί να πράξει το ακριβώς αντίθετο. Μετατρέπει την Εκκλησία σε χώρο έντονου κοινωνικού προβληματισμού. [...]

Σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε να δεχθούμε την απομόνωση της Εκ-

Ζορμπάς Κ., *Η ανθρώπινη αξία στις κοινωνικές ουτοπίες*

iv. Ο βιβλικός λόγος: Ελπίδα για όλο τον κόσμο

«Αλλά, όπως λέει η Γραφή, μάτι δεν τα είδε κι ούτε τ' άκουσε αυτί κι ούτε που τα 'βαλε ο λογισμός του ανθρώπου, όσα ετοίμασε ο Θεός για κείνους που τον αγαπούν».

Α Κορ 2, 9

«Αυτά που τώρα υποφέρουμε, δεν ισοσταθμίζουν τη δόξα που μας επιφυλάσσει ο Θεός στο μέλλον. Γιατί όλη η κτίση προσμένει με λαχτάρα πότε θα φανερωθεί η δόξα των παιδιών του Θεού. Ξέρετε, βέβαια, πως η κτίση υποτάχθηκε κι αυτή στη φθορά, όχι γιατί το ήθελε αλλά γιατί έτσι θέλησε αυτός που την υπέταξε. Έχει όμως πάντοτε την ελπίδα, κι αυτή ακόμα η κτίση, πως θ' απελευθερωθεί από την υποδούλωσή της στη φθορά, και θα μετάσχει στην ελευθερία που θ' απολαμβάνουν τα δοξασμένα παιδιά του Θεού».

Ρωμ 8, 18-21

– Οι δικές μας καρδιές μπορούν να γίνουν ψωμί και νερό και φωλιές για περιστέρια; ρώτησαν [τα παιδιά] μ' ένα στόμα.

– Μπορούν! Πώς δεν μπορούν! Αρκεί να το θελήσετε! είπε ο αρχάγγελος και χαμογέλασε. Και πάλι έσταξαν μέλι και ζάχαρη κι αγγελολούλουδα τα χείλη του.

– Θέλουμε! [...] φώναξαν όλα μαζί τα παιδιά. Αλλά πώς;

– Οι καρδιές σας θα βρούνε τον τρόπο, είπε πάλι ο αρχάγγελος.

Και τότε, ένας μαγικός αέρας φύσηξε. Πήρε τη λύπη απ' τις καρδιές μας. Τις γέμισε ελπίδα και χαρά. Κι απλώσαμε τα χέρια τα παιδιά. Κι απλώσανε τις φτερούγες τους οι άγγελοι και τ' αγγελάκια. Κι απλώσαν τα φτερά τους τα πουλιά. Κι αγκαλιαστήκαμε. Κι έτσι αγκαλιασμένοι, αρχίσαμε να χορεύουμε. Χορεύαμε και τραγουδούσαμε. Και λέγαμε ξανά και ξανά το τραγούδι της καρδιάς. Το τραγούδι της δικής μας καρδιάς! "Την καρδιά μου σπέρνω στο λιβάδι..."

Σορδαλά-Κακατσάκη Ε., *Με λένε Ελπίδα*

v. «Καινούς ουρανούς και γην καινήν προσδοκώμεν»

«Εμείς όμως, σύμφωνα με την υπόσχεση του Θεού, προσμένουμε καινούριους ουρανούς και καινούρια γη, όπου θα βασιλεύει η δικαιοσύνη».

Β Πέ 3, 13

«Αν λοιπόν η Εκκλησία... είναι Σώμα Χριστού ή ο Χριστός παρατεινόμενος στους αιώνες, τούτο σημαίνει ότι ο Χριστός είναι παρών στην Ιστορία, έχει σάρκα. [...] Η Αλήθεια και Ζωή, ο Χριστός, η Εκκλησία Του, πρέπει να ενδύονται κάθε στιγμή την πολιτιστική σάρκα του κόσμου, τα ουσιώδη του κάθε λαού. Η φλόγα της Πεντηκοστής, που καταργεί γλωσσικά, εθνικά και πολιτιστικά σύνορα, συνεχίζει να καίει. Κάθε στιγμή, κάθε λεπτό είναι μια Πεντηκοστή. Είναι μια νέα παρουσία του Αγίου Πνεύματος, που δεν ανήκει αποκλειστικά και προνομιακά

σ' ένα πολιτισμό, σ' ένα λαό και στους εκφραστές του. [...] Το ότι το Ευαγγέλιο ενδύεται τη σάρκα του κόσμου σημαίνει ότι όχι μόνο δεν απορρίπτει κανένα πολιτισμό εκ προοιμίου, αλλά μπολιάζεται στον υπάρχοντα με σκοπό τη μεταμόρφωση, τη χριστοποίηση, την εκκλησιαστικοποίησή του. Γιατί ό,τι δεν προσλαμβάνεται, ό,τι δεν θεραπεύεται, δεν σώζεται. Ναι υπάρχουν στοιχεία που δεν μπορούν να κρατηθούν, να αντέξουν το φώς του ευαγγελίου, γιατί περικλείουν θάνατο και εμείς μιλάμε για Ανάσταση, για Ζωή».

Αλέξανδρος, Μητροπολίτης Νιγηρίας, *Ιεραποστολή και Πολιτισμός*

Δραστηριότητες

1. Μελετήστε το κείμενο Μκ 16, 1-8 για την Ανάσταση. Σκεφτείτε τα συναισθήματα των μαθητών που είδαν το κενό μνημείο και τον άγγελο. Μπείτε στη θέση τους για μια στιγμή και κάντε μια σκέψη (σε πρώτο πρόσωπο), όπως ενδεχομένως θα σκεφτόντουσαν. Σχηματίστε ένα κύκλο και πείτε (ένας ένας ή και όλοι μαζί) τη σκέψη σας, σε πρώτο πρόσωπο, ακριβώς όπως τη διατυπώσατε. Συζητήστε σχετικά.
2. Μελετήστε την εικόνα της Ανάστασης. Προσπαθήστε να ανακαλύψετε μέσα σε αυτή όσα αναφέρει στο κείμενο που ακολουθεί του Θεόδωρου Στουδίτη.
3. Με αφετηρία την εικόνα της αφής του αγίου φωτός και το κείμενο που ακολουθεί, σκεφτείτε, πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά, για ποιους λόγους η Ανάσταση είναι αιτία χαράς για τους Χριστιανούς;
4. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος ονομάζει τη Θεία Ευχαριστία «τραπέζι». Ας σκεφτούμε ότι για να γίνει οποιοδήποτε «τραπέζι» υπάρχουν ή χρειάζονται: Οικοδεσπότης, αιτία και σκοπός της πρόσκλησης, προσκεκλημένοι, παρέα, φαγητό, χαρά κλπ. Τηρουμένων των αναλογιών, σκεφτείτε τα ανάλογα στοιχεία για το «τραπέζι» της Θείας Ευχαριστίας.
5. Πώς καταλαβαίνετε τις φράσεις του Νίκου-Γαβριήλ Πεντζίκη «τόσοι άλλοι είμαι εγώ» και «η Εκκλησία είναι το σώμα μου»;
6. Μετά τη Λειτουργία οι χριστιανοί είναι «μάρτυρες του Φωτός» (Σμέμαν). Με αφετηρία όσα έχουμε μάθει μέχρι τώρα, σημειώστε σε ένα πόστερ επιγραμματικές φράσεις που εκφράζουν τέτοιες «μαρτυρίες» ή προεκτάσεις αυτού του γεγονότος.
7. Χωριστείτε σε δυο ομάδες και προετοιμάστε αντίστοιχα επιχειρήματα υπέρ της μίας ή της άλλης τάσης που αναφέρει το κείμενο «Στην πορεία...». Συζητήστε μεταξύ σας, εκθέτοντας διαδοχικά τα επιχειρήματά σας (debate).
8. Ακούστε το τραγούδι «*Ρίχνω την καρδιά μου στο πηγάδι*» του Ι. Καμπανέλλη. Αναζητήστε κοινά στοιχεία με το απόσπασμα του διηγήματος «*Με λένε Ελπίδα*».
9. Σύμφωνα με το τελευταίο κείμενο, η Εκκλησία οφείλει να «προσλαμβάνει» τον κόσμο. Στην ομάδα σας, εκφράστε αυτήν την ιδέα με ένα εικαστικό έργο.

Δράση και αγώνας για τη μεταμόρφωση της ζωής και του κόσμου

ι. «Υπέρ της του κόσμου ζωής» ή αλλιώς «Για να ζήσει ο κόσμος»: Προσωπική ευθύνη και κοινή επιδίωξη

«Η επανάσταση των συνειδήσεων»

«Εποχές και καταστάσεις, που χαρακτηρίζονται σαν κρίση και αδιέξοδο πολιτισμού, δεν θεραπεύονται μόνο με οικονομικές και κοινωνικές επαναστάσεις πρόσκαιρες και εφήμερες, τυραννικές και αντιφατικές, αλλά υπερνικούνται με μεγάλες αναγεννητικές δημιουργίες που ξεκινούν από τα βάθη του ανθρώπου, από τη Συνείδησή του, συλλογικοποιούνται σε ομαδική παγκόσμια συνείδηση και οδηγούν σε νέους καλύτερους ανασχηματισμούς, πάνω στις σχέσεις του ανθρώπου με το συνάνθρωπό του, πάνω σε κοινωνικές δομές, ανωτέρου επιπέδου. Αυτό ονομάζομε ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΝ κι αυτοκηρύσσομε σήμερα στην εορτή της Πεντηκοστής, που 'ναι ημέρα πνευματικής ανακαίνισης και αναδημιουργίας του ανθρώπου και του κόσμου. Αυτό ονομάζομε ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΝ και καλούμε άτομα και λαούς σε μια πνευματική αφύπνιση, σε μια διαρκή εγρήγορση και δραστική αντίσταση στις παντοειδείς αλλοτριώσεις του ανθρώπινου προσώπου που επιβάλλουν οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές δομές των καιρών μας. [...] Μετρούμε την αγωνία του κόσμου και την ευθύνη μας για το μέλλον της ανθρωπότητας κι αποφασίζομε να καταγγείλομε τις παράλογες δαιμονικές δυνάμεις, που κυβερνούν τη ζωή της, να αντιδράσωμε στο σφαλερό προσανατολισμό που ακολουθούμε και να χαράξωμε νέους ίσιους δρόμους στη ζωή του κόσμου. Μετρούμε την αγωνία του κόσμου και την ευθύνη μας για το μέλλον και αποφασίζομε την έκρηξη της ατομικής βόμβας στον ηθικό κόσμο: Κηρύσσομε την ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΝ [...].»

Ποιητής και Μούσα, Ν. Εγγονόπουλος, 1938

Γαλανάκης Ειρηναίος, Μητροπολίτης Κισάμου, *Η επανάσταση των συνειδήσεων*

«Η αγάπη του Θεού είναι το θεμέλιο του κόσμου. Στο Χριστό εμείς *θυμόμαστε*. Γινόμαστε και πάλι όντα ανοιχτά στην αγάπη και *θυμόμαστε*. Η Εκκλησία στο χωρισμό της από τον "κόσμο τούτον", στο ταξίδι της στον Ουρανό, θυμάται τον κόσμο, θυμάται όλους τους ανθρώπους, θυμάται σύνολη την πλάση και την προσκομίζει με αγάπη στο Θεό. Η Ευχαριστία είναι το μυστήριο της κοσμικής ανάμνησης: είναι αληθινά μια αποκατάσταση της αγάπης ως της ίδιας της ζωής του κόσμου».

Σμέμαν Αλ., *Για να ζήσει ο κόσμος*

* * *

Αλλά κάτεχε ότι
μονάχα κείνος που παλεύει το σκοτάδι μέσα του
θα 'χει μεθαύριο μερτικό δικό του στον ήλιο.

Ελύτης Οδ., *Άξιον Εστί*

* * *

Μα εγώ μ' ένα άγριο περήφανο χορό,
σαν αετός πάνω απ' τις λύπες θα πετάξω.
Σιγά μην κλάψω, σιγά μη φοβηθώ.

Θα πάω να χτίσω μια φωλιά στον ουρανό,
θα κατεβαίνω μόνο αν θέλω να γελάσω.
Σιγά μην κλάψω, σιγά μη φοβηθώ.

Αγγελάκας Γιάννης, *Σιγά μην κλάψω*

ii. Η ανατροπή των κριτηρίων της ζωής: Οι Μακαρισμοί (Μτ 5, 3-12)

«Μακάριοι όσοι νιώθουν τον εαυτό τους φτωχό μπροστά στον Θεό,
γιατί δική τους είναι η βασιλεία του Θεού.

Μακάριοι όσοι θλίβονται για τις αμαρτίες τους και το κακό που κυριαρχεί
στον κόσμο, γιατί αυτοί θα παρηγορηθούν από τον Θεό.

Μακάριοι όσοι φέρονται με πραότητα στους άλλους,
γιατί αυτοί θα κληρονομήσουν τη γη της επαγγελίας.

Μακάριοι όσοι πεινούν και διψούν για την επικράτηση του θελήματος του Θεού,
γιατί ο Θεός θα ικανοποιήσει την επιθυμία τους.

Μακάριοι όσοι δείχνουν έλεος στους άλλους,
γιατί σ' αυτούς θα δείξει ο Θεός το έλεός του.

Μακάριοι όσοι έχουν καθαρή καρδιά,

γιατί αυτοί θα δουν το πρόσωπο του Θεού.

Μακάριοι όσοι φέρνουν την ειρήνη στους ανθρώπους,

γιατί αυτοί θα ονομαστούν παιδιά του Θεού.

Μακάριοι όσοι διώκονται για την επικράτηση του θελήματος του Θεού,

γιατί σ' αυτούς ανήκει η βασιλεία του Θεού.

Μακάριοι είστε όταν σας χλευάσουν και σας καταδιώξουν και σας κακολογήσουν με κάθε ψεύτικη κατηγορία εξαιτίας μου.

Να αισθάνεστε χαρά και αγαλλίαση, γιατί θ' ανταμειφθείτε με το παραπάνω στους ουρανοί. Έτσι καταδίωξαν και τους προφήτες πριν από σας».

Μτ 5, 3-12

* * *

«Στρατευόμενη Εκκλησία, δηλ. μια Εκκλησία, που στρατεύεται και αγωνίζεται. Μια Εκκλησία που ξεκινά από το Σταυρό, περνά από τις Κατακόμβες, ζορίζεται, φυλακίζεται, ρίχνεται στα θηρία και τα γιουχαΐσματα των αμφιθεάτρων και τα Συναξάρια της, σε κάθε εποχή, είναι γεμάτα από Μάρτυρες και Ομολογητές. [...] Στρατευόμενη Εκκλησία: Μια Εκκλησία που μάχεται μέσα στον κόσμο και πληγώνεται μέσα στον Κόσμο και λερώνεται μέσα στον Κόσμο κι όμως φωτίζει τον Κόσμο και τον αγιάζει και τον παρηγορεί και μένει στον αιώνα ελπίδα και σωτηρία του Κόσμου».

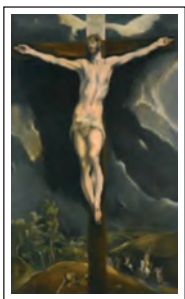
Γαλανάκης Ειρηναίος, Μητροπολίτης Κισάμου, *Στρατευόμενη Εκκλησία*

«Η ιστορία καλεί ήδη τον Χριστιανισμό στο τιμόνι του κόσμου. Τον καλεί στις δύο επαναστάσεις της αδικίας και του μίσους, να δώσει τη δική του επανάσταση: Την επανάσταση της Αγάπης. Την επανάσταση που θα δώσει την κοινωνική δικαιοσύνη χωρίς να καταστρέψει τον άνθρωπο».

Ψαρουδάκης Ν., *Η επανάσταση της αγάπης. Η χριστιανική λύση του κοινωνικού προβλήματος*

Ο καθολικός επίσκοπος Όσκαρ Ρομέρο αγωνίστηκε και θυσιάστηκε υπερασπιζόμενος τους κοινωνικά αδικημένους και ανήμπορους

Με τόσα φύλλα σου γνέφει ο ήλιος καλημέρα
με τόσα φλάμπουρα λάμπει, λάμπει ο ουρανός
και τούτοι μέσ' τα σίδερα και κείνοι μεσ' το χώμα.
Σώπα όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες.
Αυτό το χώμα είναι δικό τους και δικό μας.

Ρίτσος Γ. - Θεοδωράκης Μ., *Θα Σημάνουν Οι Καμπάνες*

iii. «Μη μεριμνάτε»: Από τον άκρατο καταναλωτισμό στον σεβασμό της ζωής

«Γι' αυτό, λοιπόν, σας λέω: Μη μεριμνάτε για τη ζωή σας, τι θα φάτε και τι θα πιείτε ούτε για το σώμα σας, τι θα ντυθείτε. Η ζωή δεν είναι σπουδαιότερη από την τροφή; Και το σώμα δεν είναι σπουδαιότερο από το ντύσιμο; Κοιτάξτε τα πουλιά που δε σπέρνουν ούτε θερίζουν ούτε συνάζουν αγαθά σε αποθήκες, κι όμως ο ουράνιος Πατέρας σας τα τρέφει· εσείς δεν αξίζετε πολύ περισσότερο απ' αυτά; Κι έπειτα, ποιος από σας μπορεί με το άγχος του να προσθέσει έναν πήχυ στο ανάστημά του; Και γιατί τόσο άγχος για το ντύσιμό σας; Ας σας διδάξουν τα αγριόκρινα πώς μεγαλώνουν· δεν κοπιάζουν ούτε γνέθουν· κι όμως σας βεβαιώνω πως ούτε ο Σολομών σ' όλη του τη μεγαλοπρέπεια δεν ντυνόταν όπως ένα από αυτά. Αν όμως ο Θεός ντύνει έτσι το αγριόχορτο, που σήμερα υπάρχει κι αύριο θα το ρίξουν στη φωτιά, δε θα φροντίσει πολύ περισσότερο για σας, ολιγόπιστοι; Μην έχετε, λοιπόν, άγχος και μην αρχίσετε να λέτε: "τι θα φάμε;" ή "τι θα πιούμε;" ή "τι θα ντυθούμε;" γιατί για όλα αυτά αγωνιούν όσοι δεν εμπιστεύονται το Θεό· ο ουράνιος όμως Πατέρας σας ξέρει καλά ότι έχετε ανάγκη απ' όλα αυτά. Γι' αυτό πρώτα απ' όλα να επιζητείτε τη βασιλεία του Θεού και την επικράτηση του θελήματός του, κι όλα αυτά θα ακολουθήσουν. Μην αγωνιάτε, λοιπόν, για το αύριο, γιατί η αυριανή μέρα θα έχει τις δικές της φροντίδες. Φτάνουν οι έγνοιες της κάθε μέρας».

Μτ 6, 25-34

Πολλά δε θέλει ο άνθρωπος
να 'ν' ήμερος να 'ναι άκακος
λίγο φαΐ λίγο κρασί
Χριστούγεννα κι Ανάσταση

Ελύτης Οδ., *Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας*

iv. Από την αδιαφορία και τη σκληρότητα στο αδαπάνητο έλεος και στη συγχώρηση

«Τότε πήγε ο Πέτρος και του είπε: «Κύριε, πόσες φορές θα σφάλει σ' εμένα ο αδερφός μου και θα τον συγχωρήσω; Ως εφτά φορές;» Του λέει ο Ιησούς: «Δε σου λέω ως εφτά, αλλά ως εβδομήντα φορές εφτά»».

Μτ 18, 21-22

«Η μεγαλύτερη αίρεση, η μητέρα των αιρέσεων, ο εγωκεντρισμός. Προσωπικός, ομαδικός, φυλετικός, τοπικιστικός, εκκλησιαστικός κ.λ.π., που δηλητηριάζει τις ανθρώπινες σχέσεις και κάθε μορφή αρμονικής και δημιουργικής συνύπαρξης. Και σε άλλες ευκαιρίες και Συνέδρια για την παγκόσμια ειρήνη, έχουμε διατυπώσει την πεποίθηση ότι "το αντίθετο της ειρήνης δεν είναι ο πόλεμος αλλά ο εγωκεντρισμός· ατόμων, κρατών, διαφόρων συνόλων". Και σε αυτή τη διχαστική νόσο το μόνο αντίδοτο παραμένει η ανιδιοτελής αγάπη, όπως την έχει καθορίσει και την έχει σαρκώσει ο Χριστός και όσοι πιστά τον ακολουθούν. Για αυτό και η συμβολή της Εκκλησίας παραμένει διαχρονικά πολύτιμη και αναντικατάστατη».

Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Εναρκτήρια Συνεδρίαση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου

«Για να γίνει κανείς χριστιανός, πρέπει να έχει ποιητική ψυχή, πρέπει να γίνει ποιητής. "Χοντρές" ψυχές κοντά Του ο Χριστός δεν θέλει. Ο χριστιανός, έστω και μόνο όταν αγαπάει, είναι ποιητής, είναι μες στην ποίηση. Την αγάπη ποιητικές καρδιές την ενστερνίζονται, τη βάζουν μέσα στην καρδιά τους, την αγκαλιάζουν τη νιώθουν βαθιά».

Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*

Συγχώρηση, Γ. Κόρδης

ν. «Να υπάρχει σε όλους ισότητα»: Από την αδικία στον αγώνα για την επικράτηση της δικαιοσύνης και της ισότητας (Ησ 26, 9 και Β Κορ 8,

«Τη νύχτα η ψυχή μου σε ποθεί· από τα βάθη μου σ' αποζητάω. Όταν οι κρίσεις σου εφαρμόζονται στη γη μαθαίνει τη δικαιοσύνη η οικουμένη».

Ησ 26, 9

«Σκοπός βέβαια δεν είναι να στερηθείτε εσείς για να ανακουφίσετε τους άλλους, αλλά να υπάρχει σε όλους ισότητα».

Β Κορ 8, 13

«Οι εκρήξεις φονταμενταλισμού που παρατηρούνται στους κόλπους διαφόρων θρησκειών αποτελούν έκφραση νοσηρής θρησκευτικότητας. Ο νηφάλιος διαθρησκευτικός διάλογος συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, της ειρήνης και της καταλλαγής. Το λάδι του θρησκευτικού βιώματος πρέπει να χρησιμοποιείται για να επουλώνει πληγές και όχι για να αναζωπυρώνει τη φωτιά των πολεμικών συρράξεων. Η Ορθόδοξος Εκκλησία καταδικάζει απεριφράστως την επέκταση της πολεμικής βίας, τους διωγμούς, την εκδίωξη και δολοφονία μελών θρησκευτικών κοινοτήτων, τον εξαναγκασμό για την αλλαγή της θρησκευτικής πίστεως, την εμπορία προσφύγων, τις απαγωγές, τα βασανιστήρια, τις ειδικές εκτελέσεις. Καταγγέλλει την καταστροφή ναών, θρησκευτικών συμβόλων και μνημείων πολιτισμού... Όλως ιδιαιτέρως απευθύνουμε έκκληση στους ισχυρούς της γης για την επικράτηση της ειρήνης και της δικαιοσύνης στις χώρες προελεύσεως των προσφύγων. Προτρέπουμε τις πολιτικές αρχές, τούς πολίτες και τους Ορθοδόξους Χριστιανούς στις χώρες που καταφεύγουν οι εξουθενωμένοι πρόσφυγες, να συνεχίσουν να προσφέρουν από το περίσσειμα και από το υστέρημα των δυνατοτήτων τους».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

Ο Ιωάννης Χρυσόστομος για την κοινωνική αδικία

«Δε φρίττεις, άνθρωπε, δεν κοκκινίζεις από ντροπή, όταν χαρακτηρίζεις επιτιθέμενο αυτόν που παλεύει για το ψωμί του; Αυτός, αν και φέρεται επιθετικά, ωστόσο δικαιούται τη συμπάθειά μας, γιατί τόσο πολύ πιέζεται από την πείνα, ώστε αναγκάζεται να φορέσει το προσωπίδιο της επιθετικότητας. [...] Και πρέπει να σου πω ακόμα πως αυτός που επιτίθεται στην πραγματικότητα είσαι συ, γιατί αν και έρχεσαι τακτικά στην Εκκλησία και ακούς τα κηρύγματά μου, στην αγορά εν τούτοις προτιμάς και το χρυσάφι και τις επιθυμίες και τις ανθρωπινες φιλίες σου, παρά τις δικές μου προτροπές».

Ιωάννης Χρυσόστομος, Ερμηνεία στην προς Ρωμαίους Επιστολή

νι. «Εάν ταις γλώσσαις των ανθρώπων λαλώ»: Από την εχθρότητα και τη βία στην ειρήνη και την χωρίς όρια αγάπη

Ο Ύμνος της Αγάπης

«Αν μπορώ να λαλώ όλες τις γλώσσες των ανθρώπων, ακόμα και των αγγέλων, αλλά δεν έχω αγάπη για τους άλλους, οι λόγοι μου ακούγονται σαν ήχος χάλκινης καμπάνας ή σαν κυμβάλου αλαλαγμός.

Κι αν έχω της προφητείας το χάρισμα κι όλα κατέχω τα μυστήρια κι όλη τη γνώση, κι αν έχω ακόμα όλη την πίστη, έτσι που να μετακινώ βουνά, αλλά δεν έχω αγάπη, είμαι ένα τίποτα.

Κι αν ακόμα μοιράσω στους φτωχούς όλα μου τα υπάρχοντα, κι αν παραδώσω στη φωτιά το σώμα μου για να καεί, αλλά δεν έχω αγάπη, σε τίποτα δε μ' ωφελεί. Εκείνος που αγαπάει έχει μακροθυμία, έχει και καλοσύνη· εκείνος που αγαπάει δε ζηλοφθονεί· εκείνος που αγαπάει δεν κομπάζει ούτε περηφανεύεται· είναι ευπρεπής, δεν είναι εγωιστής ούτε ευερέθιστος· ξεχνάει το κακό που του έχουν κάνει. Δε χαίρεται για το στραβό που γίνεται, αλλά μετέχει στη χαρά για το σωστό.

Εκείνος που αγαπάει, όλα τα ανέχεται· σε όλα εμπιστεύεται, για όλα ελπίζει, όλα τα υπομένει.

Ποτέ η αγάπη δε θα πάψει να υπάρχει».

Α Κορ 13, 1-8

Ο σπλαχνικός πατέρας, Μπαρτολομέ Εστέμπαν Μουρίγιο, 1667-70

Αγάπη προς όλους

«Σ' εσάς όμως που μ' ακούτε λέω: Αγαπάτε τους εχθρούς σας, ευεργετείτε όσους σας μισούν· δίνετε ευχές σ' όσους σας δίνουν κατάρες, προσεύχεστε γι' αυτούς που σας κακομεταχειρίζονται.

Σ' όποιον σε χαστουκίζει στο ένα μάγουλο, γύριζε και το άλλο· κι αν κάποιος σου πάρει το πανωφόρι, μην τον εμποδίσεις να πάρει και το πουκάμισο. Σ' όποιον σου ζητάει κάτι δίνε το, κι αν κάποιος σου πάρει αυτό που σου ανήκει, μη ζητάς να σου το επιστρέψει. Όπως θέλετε να σας συμπεριφέρονται οι άνθρωποι, έτσι ακριβώς να συμπεριφέρεστε κι εσείς σ' αυτούς. Γιατί, αν αγαπάτε αυτούς που σας αγαπούν, ποια εύνοια περιμένετε από το Θεό; Αφού και οι αμαρτωλοί αγαπούν αυτούς που τους αγαπούν. Κι αν κάνετε καλό σ' αυτούς που σας κάνουν καλό, ποια εύνοια περιμένετε από το Θεό; Και οι αμαρτωλοί το ίδιο κάνουν. Αν δανείτε σ' όσους ελπίζετε να σας τα επιστρέψουν, ποια εύνοια περιμένετε από το Θεό; Και οι αμαρτωλοί δανείζουν στους ομοίους τους για να τα πάρουν πίσω.

Αντίθετα, εσείς ν' αγαπάτε τους εχθρούς σας, να κάνετε το καλό και να δανείτε, χωρίς να περιμένετε να πάρετε πίσω τίποτα. Έτσι, ο Θεός, που είναι καλός ακόμα και με τους αχάριστους και τους κακούς, θα σας ανταμείψει με το παραπάνω και θα σας κάνει παιδιά του. Να είστε λοιπόν σπλαχνικοί, όπως σπλαχνικός είναι κι ο Θεός Πατέρας σας».

Λκ 6, 27-40

* * *

«Τί είναι η αγάπη, αδερφοί μου; μας έλεγε κι ανοιγοκλειούσε τα χέρια του σα να 'θελε να μας αγκαλιάσει· τί 'ναι η αγάπη, αδερφοί μου; δεν είναι μονάχα συμπόνια μήτε καλοσύνη· στη συμπόνια είναι δυό, αυτός που πονάει κι αυτός που συμπονάει· στην καλοσύνη είναι δυό, αυτός που δίνει κι αυτός που δέχεται· μα στην αγάπη είναι ένας, σμίγουν οι δυό και γίνονται ένα, δεν ξεχωρίζουν· το εγώ κι εσύ αφανίζονται· αγαπώ θα πει χάνουμαι».

Καζαντζάκης Ν., *Ο Φτωχούλης του Θεού*

Η σύλληψη του Ιησού, Δ. Θεοτοκόπουλος

vii. «Να έχουμε μόνο αυτή τη σκέψη: να σωθούν οι πάντες»: Από το τοπικό χρέος στο παγκόσμιο

«Κύριε, σκόρπισε τη χάρη Σου στη γη»

«Το Πνεύμα του Χριστού, που μου έδωσε ο Κύριος, θέλει να σωθούν όλοι, να γνωρίσουν όλοι τον Θεό. Ο Κύριος έδωσε στον ληστή τον παράδεισο· έτσι θα δώσει τον παράδεισο και σε κάθε αμαρτωλό. [...] Κύριε, όλοι οι λαοί είναι έργο των χειρών Σου. Απομάκρυνε τους από την έχθρα και το μίσος και δώσε τους μετάνοια, για να γνωρίσουν όλοι την αγάπη Σου. [...] Κύριε, σκόρπισε τη χάρη Σου στη γη. Δώσε σ' όλους τους λαούς της γης να γευθούν την αγάπη Σου, να μάθουν πως Σου μας αγαπάς σαν μητέρα κι ακόμη περισσότερο. Γιατί μπορεί κι η μητέρα να ξεχάσει το παιδί της, αλλά Σου ποτέ, γιατί αγαπάς απείρως το πλάσμα Σου και η αγάπη δεν μπορεί να λησμονήσει [...]».

Αρχιμανδρίτης Σωφρόνιος, *Ο Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*

«Στην παγκοσμιότητα δεν αντιτίθεται ο τόπος· αντιστρόφως, αποτελεί το ζωτικό έδαφός της. Η παγκοσμιότητα δεν σχετίζεται με την αδιαφορία, η οποία δεν αμφισβητεί το τοπικό διότι απλούστατα δεν την ενδιαφέρει. Κριτήριο είναι κατά πόσον η «τοπικότητα» εκφράζει αυθεντικά την κοινή ανθρώπινη φύση. Ένας χριστιανός ασκητής μπορεί να είναι περισσότερο παγκόσμιος από έναν ανέστιο ταξιδιώτη της εποχής μας, ο οποίος ταξιδεύει για να δραπετεύσει από τις συγκεκριμένες συνθήκες της ζωής του και ο οποίος αισθάνεται παντού ξένος. Ο πρώτος, όταν είναι γεμάτος αγάπη για τον κόσμο, είναι πράγματι παγκόσμιος, βρίσκεται οργανικά τοποθετημένος μέσα στην παγκόσμια κοινωνία. Ανυψώνει σιωπηρά το κοινό ανθρώπινο φύραμα με την αδιάκοπη υπέρβαση του εγώ του, με την προσευχή, με την υπαρξιακή μετοχή στην ενυπόστατη Αγάπη... Οι χριστιανοί, και μάλιστα οι Ορθόδοξοι, δεν αισθανόμαστε αμηχανία ούτε αιφνιδιαζόμαστε από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Η οικουμενικότητα υπήρξε ο αυτονόητος πνευματικός μας χώρος. Η διάσταση της παγκοσμιότητας αποτελεί βασικό συστατικό της Ορθοδοξίας».

Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*

«Κανείς δεν πρέπει να θέλει να σωθεί μόνος του, χωρίς να σωθούν και οι άλλοι. Είναι λάθος να προσεύχεται κανείς για τον εαυτό του, για να σωθεί ο ίδιος. Τους άλλους πρέπει ν' αγαπάμε και να προσευχόμαστε να μη χαθεί κανείς· να μπουν όλοι στην Εκκλησία. Αυτό έχει αξία».

Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*

viii. «Πάσα η κτίσις συστενάζει και συνωδίνει άχρι του νυν»: Από τον εφιάλτη της καταστροφής στη διάσωση της ζωής

«Αυτά που τώρα υποφέρουμε, δεν ισοσταθμίζουν τη δόξα που μας επιφυλάσσει ο Θεός στο μέλλον. Γιατί όλη η κτίση προσμένει με λαχτάρα πότε θα φανερωθεί η δόξα των παιδιών του Θεού. Ξέρετε, βέβαια, πως η κτίση υποτάχθηκε κι αυτή στη φθορά, όχι γιατί το ήθελε αλλά γιατί έτσι θέλησε αυτός που την υπέταξε. Έχει όμως πάντοτε την ελπίδα, κι αυτή ακόμα η κτίση, πως θ' απελευθερωθεί από την υποδούλωσή της στη φθορά, και θα μετάσχει στην ελευθερία που θ' απολαμβάνουν τα δοξασμένα παιδιά του Θεού. Ξέρουμε καλά ότι ως τώρα όλη η κτίση στενάζει και κραυγάζει από πόνο, σαν την ετοιμόγεννη γυναίκα. Κι όχι μόνο η κτίση. Το ίδιο κάνουμε κι εμείς: Έχουμε ως αρραβώνα του νέου κόσμου το Άγιο Πνεύμα, εσωτερικά όμως στενάζουμε κι εμείς, γιατί λαχταρούμε να γίνουμε για πάντα παιδιά του Θεού και να γλιτώσει το σώμα μας από τη φθορά».

Ρωμ 8, 18-23

* * *

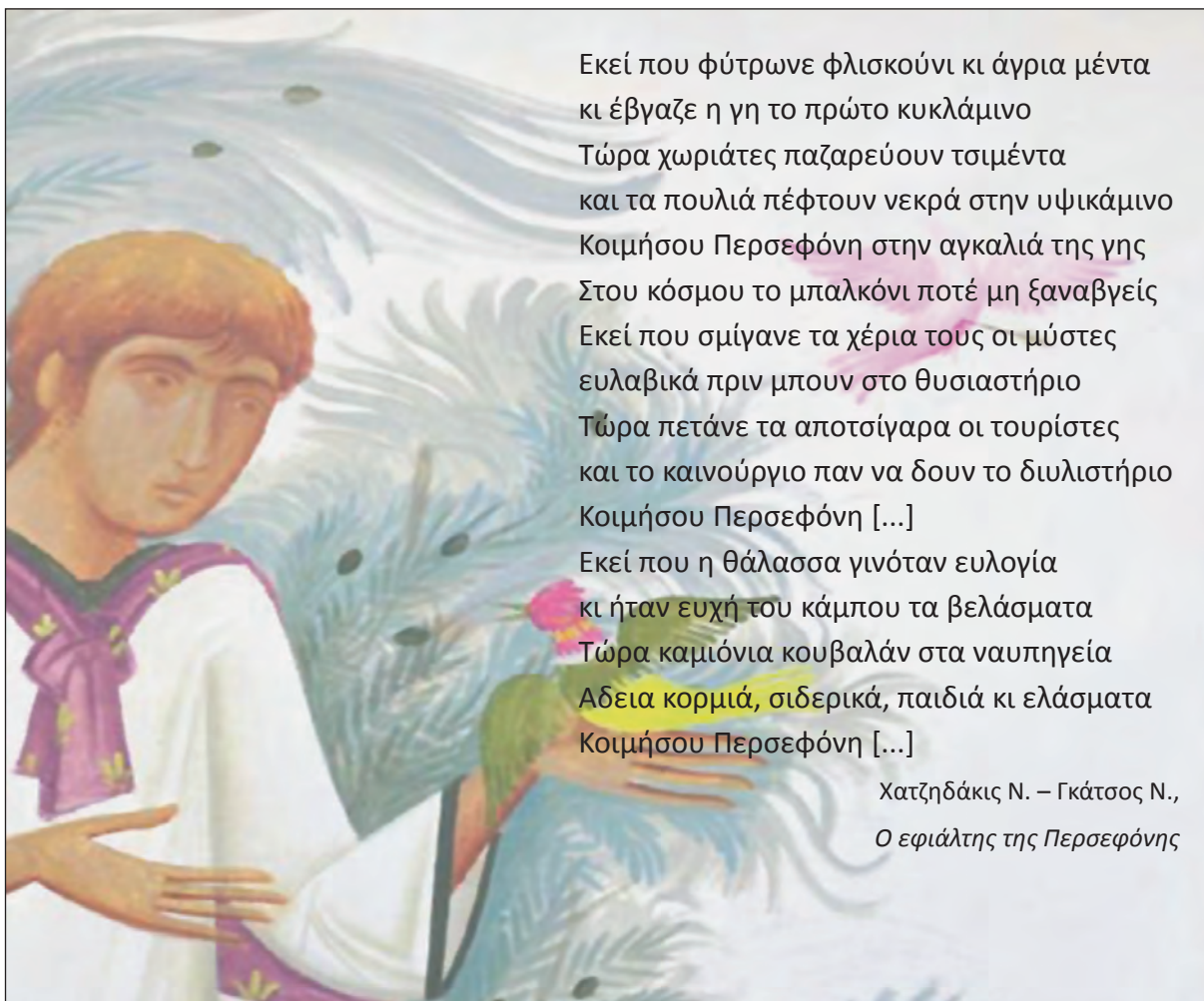

Ένας ποιητής, Γ. Κόρδης, 2015

«Η σημερινή οικολογική κρίση είναι προφανές ότι οφείλεται σε πνευματικά και ηθικά αίτια. Οι ρίζες της συνδέονται με την πλεονεξία, την απληστία και τον εγωισμό, που οδηγούν στην αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων, την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας με ζημιογόνους ρύπους και την κλιματική αλλαγή. Η χριστιανική αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί μετάνοια για τις καταχρήσεις, εγκράτεια και ασκητικό ήθος, που αποτελούν αντίδοτο στην υπερκατανάλωση, συγχρόνως δε, καλλιέργεια στον άνθρωπο της συνειδήσεως ότι είναι "οικονόμος", και όχι κάτοχος της δημιουργίας. Δεν παύει να τονίζει ότι και οι μελλοντικές γενεές έχουν δικαίωμα πάνω στα φυσικά αγαθά, που μας εμπιστεύθηκε

ο Δημιουργός. Για αυτό το λόγο και η Ορθόδοξος Εκκλησία συμμετέχει ενεργώς στις διάφορες διεθνείς οικολογικές προσπάθειες. Όρισε δε την 1η Σεπτεμβρίου ως ημέρα προσευχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος».

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016

Εκεί που φύτρωνε φλισκούνη κι άγρια μέντα
κι έβγαζε η γη το πρώτο κυκλάμινο
Τώρα χωριάτες παζαρεύουν τσιμέντα
και τα πουλιά πέφτουν νεκρά στην υψικάμινο
Κοιμήσου Περσεφόνη στην αγκαλιά της γης
Στου κόσμου το μπαλκόνι ποτέ μη ξαναβγείς
Εκεί που σμίγανε τα χέρια τους οι μύστες
ευλαβικά πριν μπουν στο θυσιαστήριο
Τώρα πετάνε τα αποτσίγαρα οι τουρίστες
και το καινούργιο παν να δουν το διυλιστήριο
Κοιμήσου Περσεφόνη [...]
Εκεί που η θάλασσα γινόταν ευλογία
κι ήταν ευχή του κάμπου τα βελάσματα
Τώρα καμιόνια κουβαλάν στα ναυπηγεία
Αδεια κορμιά, σιδερικά, παιδιά κι ελάσματα
Κοιμήσου Περσεφόνη [...]

Χατζηδάκης Ν. – Γκάτσος Ν.,
Ο εφιάλτης της Περσεφόνης

Πίνακας: Ο Κελεός, Φίκος, 2012 (λεπτομέρεια)

Δραστηριότητες

1. Αφού διαβάσετε το κείμενο «Η επανάσταση των συνειδήσεων», μελετήστε τον πίνακα του Εγγονόπουλου. Συζητήστε στις ομάδες σας και δώστε μια δική σας ερμηνεία στον πίνακα. Γιατί το λέτε αυτό; Ποια ερωτήματα, ωστόσο, συνεχίζετε να έχετε;
2. Αφού ακούσετε το τραγούδι «Σιγά μην κλάψω», συζητήστε για τη σχέση μεταξύ φόβου και ελευθερίας,
3. Από τα κείμενα της ενότητας III.ι ξεχωρίστε, πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά, τρεις φράσεις που θεωρείτε σημαντικές και εξηγήστε γιατί.
4. Βρείτε ψηφιακές εικόνες που να εκφράζουν το περιεχόμενο των Μακαρισμών. Δημιουργήστε μια ψηφιακή παρουσίαση ή βίντεο, συνδέοντας κάθε στίχο του κειμένου με μια εικόνα. Εναλλακτικά, μπορείτε να παρουσιάσετε τη δουλειά σας στην τάξη με ένα «ζωντανό βίντεο», χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε εκφραστικά μέσα (απαγγελία, κίνηση, κάρτες, εικόνες κ.ά.).

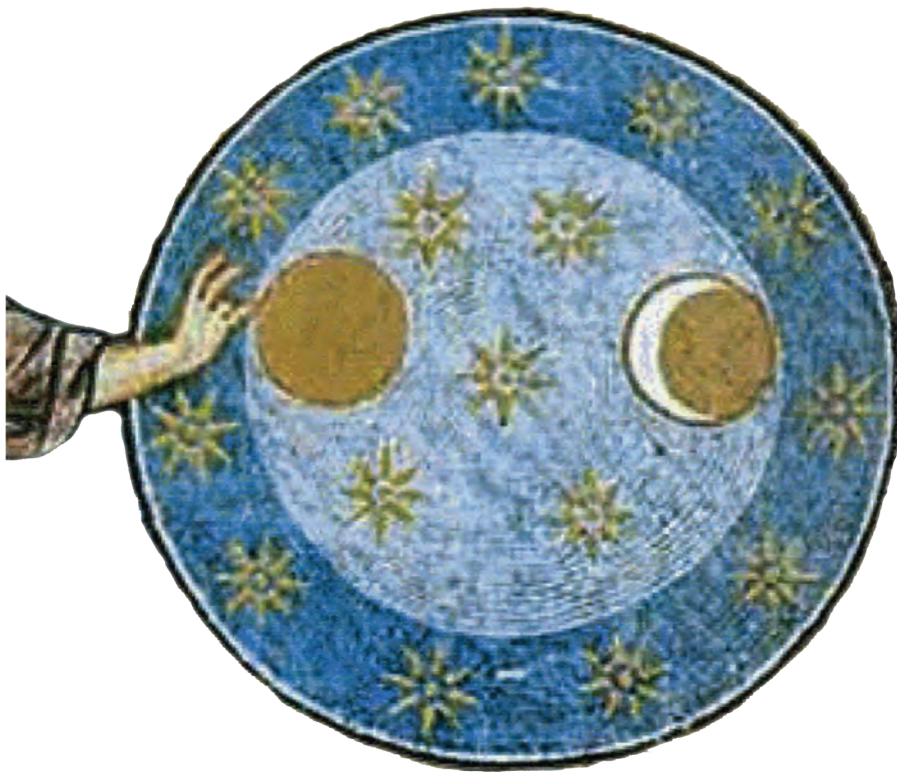
5. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα κείμενα της ενότητας, κατά τη γνώμη σας, ποιος από τους Μακαρισμούς είναι αρκετά επαναστατικός και ανατρεπτικός για την εποχή μας;
6. Μελέτη περίπτωσης: Βρείτε σύντομα ιστορικά στοιχεία για τον Όσκαρ Ρομέρο. Ποια σημεία στη ζωή του εκφράζουν το πνεύμα των κειμένων της ενότητας III.ii;
7. Ακούστε το τραγούδι «Θα Σημάνουν οι Καμπάνες», των Γ. Ρίτσου, Μ. Θεοδωράκη. Διακρίνετε κάποια συμβολική σχέση ανάμεσα στο περιεχόμενό του και το θεολογικό νόημα της Σταύρωσης του Χριστού; Εξηγήστε την άποψή σας.
8. Μόλις διαβάσετε το κείμενο Μτ, 25-34 σημειώστε αυθόρμητα δέκα λέξεις που να εκφράζουν τις εντυπώσεις σας. Στη συνέχεια μελετήστε προσεκτικά το κείμενο του Οδ. Ελύτη. Με ωριμότερη σκέψη, γράψτε ξανά δέκα λέξεις γύρω από το κείμενο. Υπάρχει διαφορά μεταξύ της αρχικής και της τελευταίας προσέγγισης;
9. Συζητήστε στις ομάδες σας και δώστε μια δική σας ερμηνεία στον πίνακα με το κλουβί. Γιατί το λέτε αυτό; Ποια ερωτήματα, ωστόσο, συνεχίζετε να έχετε;
10. Αναζητήστε στο λεξικό την ετυμολογία και σημασίες της λέξης «συγχώρηση». Συζητήστε στην ομάδα σας, για ποιο λόγο ο «εγωκεντρισμός» που αναφέρει ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος είναι εμπόδιο για τη συγχώρηση.
11. Σε ρόλο δημοσιογράφου, ετοιμάστε στην ομάδα σας ένα σύντομο ρεπορτάζ σχετικά με τις αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Κρήτη για τις κοινωνικές αδικίες.
12. Ακούστε τον Ύμνο της Αγάπης, (ενδεικτικά: τη μουσική σύνθεση του Χρ. Σταμούλη). Με έμπνευση από το άκουσμα, προσπαθήστε να ολοκληρώσετε, ατομικά και με λίγες λέξεις, τη φράση «Αγάπη είναι...» ή τη φράση «Αγάπη δεν είναι...». Συνενώστε όλες τις φράσεις της τάξης. Απαγγείλετε τη δημιουργία σας στην τάξη.
13. Πώς κατανοείτε τη φράση του «στην αγάπη το εγώ κι εσύ αφανίζονται» (Ν. Καζαντζάκης); Μπορείτε να την εκφράσετε με ένα εικαστικό; (Αν θέλετε, με την εξής τεχνική: Ζωγραφίστε χωρίς να σηκώσετε το μολύβι/στυλό/μαρκαδόρο σας από το χαρτί).
14. Αναδομήστε το κείμενο του Αγ. Σιλουανού, βάζοντας δικές σας ιδέες, ξεκινώντας με τη φράση: «Κύριε, σκόρπισε τη χάρη Σου στη γη...».
15. Σχηματίστε όλοι μαζί ένα μεγάλο κύκλο, κρατώντας χέρι με χέρι. Κινηθείτε προς το κέντρο του κύκλου, χωρίς να αφήσετε τα χέρια σας, δημιουργώντας ένα «ανθρώπινο κόμμο». «Ξετυλίξτε» τον κόμμο, ξαναφτιάχνοντας τον αρχικό κύκλο. Συγκρίνετε την εμπειρία σας με τα λόγια του αγίου Πορφυρίου ότι «κανείς δεν πρέπει να θέλει να σωθεί μόνος του» και το νόημα που δίνει ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος στην έννοια της «παγκοσμιότητας».
16. Με βάση το κείμενο Ρωμ 8, 18-23, δημιουργήστε στην ομάδα σας ένα νοητικό χάρτη ξεκινώντας με την έννοια «κτίση».
17. Με έμπνευση από το κείμενο του Μηνύματος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου σχεδιάστε, με σύσκεψη τάξης, μια δράση με θέμα την προστασία του περιβάλλοντος. Αν θέλετε, επικεντρωθείτε στα ειδικότερα προβλήματα που αναφέρει το τραγούδι των Μ. Χατζηδάκι-Ν. Γκάτσου.

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

[illegible]

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Από την αρχή μέχρι το τέλος του κόσμου

Περιεχόμενα

I. Αν, τότε και πώς θα τελειώσει ο κόσμος;

- i. Σύγχρονες καταστροφολογικές αντιλήψεις
- ii. Αντιλήψεις θρησκειών για το τέλος του κόσμου
 - Ισλάμ, Ινδοϊσμός, Βουδισμός

II. Η πορεία προς τα έσχατα μέσα από εικόνες και παραβολές

- ii. Ο κόσμος και η ιστορία οδεύει προς ένα τέλος
 - Η προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας. Ανάσταση νεκρών. Τελική κρίση. Ο Παράδεισος και η κόλαση
- iii. Η τελική επικράτηση της Βασιλείας του Θεού
 - Ζωή γεμάτη χαρά και δημιουργία. Ο Θεός προσκαλεί όλους τους ανθρώπους στη βασιλεία του. «Πότε έρχεται η βασιλεία του Θεού;»

III. Από τη δημιουργία του κόσμου στη νέα δημιουργία

- i. Το βιβλίο της Αποκάλυψης για τη Βασιλεία του Θεού
- ii. Από τη Γένεση στην Αποκάλυψη
- iii. Η ανακαίνιση του κόσμου και η «ανακεφαλαίωση των πάντων»

IV. Όταν ανοίγουν τα μάτια των ανθρώπων

- i. «Ποιος είναι ο τρίτος που περπατεί πάντα στο πλάι σου;»
- ii. Στην πορεία προς Εμμαούς
- iii. Στο κοινό τραπέζι της Θείας Λειτουργίας
- iv. «Τότε πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε τον Θεό»

Εισαγωγικό σχόλιο

Ολοκληρώνοντας τη σχολική χρονιά, έχουμε τη δυνατότητα να ξανασκεφτούμε την πορεία μας στα μαθήματα της τάξης, από την αρχή μέχρι το τέλος, διερευνώντας θρησκευτικές παραδοχές για την αρχή και το τέλος του κόσμου. Στις θρησκευτικές διδασκαλίες, η αρχή και το τέλος του κόσμου δεν είναι άσχετα μεταξύ τους. Όλα έχουν κάποιο νόημα και σκοπό. Η παραδοχή αυτή επηρεάζει άμεσα το πώς η θρησκεία βλέπει τη ζωή και το όραμα για την ανακαίνισή της.

Σε αυτή τη Θεματική Ενότητα θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε:

- τη χριστιανική διδασκαλία για το τέλος του κόσμου, σε σχέση με ορισμένες σύγχρονες καταστροφολογικές αντιλήψεις
- αντιλήψεις των θρησκειών για το τέλος του κόσμου
- τη χριστιανική προσδοκία των εσχάτων ως αγώνα για την ανακαίνιση της ζωής
- το νόημα θεολογικών όρων: «Παράδεισος», «Κόλαση», «Δευτέρα Παρουσία», «Βασιλεία του Θεού»
- ποιες επιπτώσεις έχει η αποδοχή του κόσμου ως έργου του Θεού
- τη συμβολική γλώσσα του βιβλίου της Αποκάλυψης
- τη σχέση ανάμεσα στην αρχή (δημιουργία) και το τέλος του κόσμου
- ιδέες για δράση, με έμπνευση από τη διήγηση για την Πορεία προς Εμμαούς.

Αν, τότε και πώς θα τελειώσει ο κόσμος;

ι. Σύγχρονες καταστροφολογικές αντιλήψεις

Δοξασίες για τάχα επερχόμενη «καταστροφή του κόσμου» βρίσκουμε σε όλες τις εποχές. Σήμερα, το πρόβλημα μεγεθύνεται από κάποιες ταινίες φαντασίας, λογοτεχνικά και άλλα έργα, δημοσιεύματα του διαδικτύου κ.ά., όπου δυσκολεύεται κανείς να διακρίνει ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό. Συχνά αναπαράγονται παλιές δεισιδαιμονίες. Γνωστές περιπτώσεις είναι το λεγόμενο «Ημερολόγιο των Μάγιας» και οι «προφητείες» του Νοστράδαμου, με βάση τις οποίες ορισμένοι προσδιόρισαν ημερομηνίες για τη «συντέλεια» του κόσμου και φυσικά διαψεύστηκαν. Στα τελευταία χρόνια, προκλήθηκε θόρυβος γύρω από το έτος 2.000, για το οποίο ορισμένοι διέδιδαν ότι θα γινόταν η Δευτέρα Παρουσία, η καταστροφή του κόσμου, θα τρελαίνονταν τα κομπιούτερ κ.ά.

Καταστροφολογικές αντιλήψεις συναντούμε και στον χώρο της θρησκευτικής πίστης. Οι ιδέες αυτές άλλοτε αποτελούν υπερβολικές διατυπώσεις της στιγμής, άλλοτε οφείλονται σε εσφαλμένες κατανοήσεις και άλλοτε βασίζονται σε αυτή την ίδια τη διδασκαλία κάποιας θρησκευτικής ομάδας. Το 2007, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος αναγκάστηκε να εκδώσει ανακοίνωση για τις κακοδοξίες του βιβλίου ενός μοναχού που υποστήριζε ότι ο αντί-χριστος έχει έλθει.

Οι Μάρτυρες του Ιεχωβά πιστεύουν ότι οι «τελευταίες ημέρες» άρχισαν και ο πόλεμος (Αρμαγεδδών) του Θεού με το κακό πλησιάζει. Όσοι επιζήσουν, μαζί με τους αναστημένους νεκρούς («μεγάλο πλήθος»), θα ζήσουν την Ημέρα της Κρίσης, η οποία θα διαρκέσει 1.000 χρόνια (Χιλιετής Βασιλεία του Χριστού). Μετά το τέλος της Ημέρας της Κρίσης, ο Σατανάς θα ηττηθεί τελειωτικά, η γη θα είναι επίγειος παράδεισος (Ψαλμ. 37, 29) με άφθονα υλικά αγαθά και όμορφα σπίτια, όπου θα κατοικούν ευτυχισμένοι και υγιείς άνθρωποι (Τι διδάσκει πράγματι η Αγία Γραφή, εκδ. Σκοπιά 2005, σ. 27, 77-87, 214-218).

ii. Αντιλήψεις θρησκειών για το τέλος του κόσμου

Ισλάμ

Το τέλος του κόσμου

«Είναι μια Μέρα που οι άνθρωποι θα σκορπιστούν διάχυτα σαν τον σκώρο. Και τα βουνά θα μοιάζουν σαν λαναρισμένο μαλλί. Και τότε, όποιου το ζύγισμα (των καλών του πράξεων), βρεθεί ότι είναι βαρύ, θα είναι σε μια Ζωή ευχαρίστησης κι ικανοποίησης. Αλλ' όμως όποιου το ζύγισμα (των καλών του πράξεων) βρεθεί ότι είναι ελαφρύ, θα έχει το σπίτι του σ' ένα (απύθμενο) Λάκκο (της Κόλασης). Και ποιος θα σου εξηγήσει τι είναι αυτό; Είναι Φωτιά με φλόγα αγριεμένη».

Κοράνιο, Σούρα 101, 4-11

Προσδοκία ανάστασης των νεκρών

«Μια Ημέρα που θ' ακούσουν ένα (δυνατό) σάλπισμα με (πολύ) αλήθεια. Αυτή θα είναι η Ημέρα της Εξόδου (της Ανάστασης)».

Σούρα 50, 42

«Ορκίζομαι στην Ημέρα της Ανάστασης».

Σούρα 75, 1

«Εκείνη την Ημέρα θα αναγγείλουν στον άνθρωπο (όλα) όσα παρουσίασε (στη ζωή) και (όλα) όσα καθυστέρησε (να κάνει)».

Σούρα 75, 13

«Μερικά πρόσωπα -αυτή την Ημέρα- θα ακτινοβολούν (από λαμπρότητα και ομορφιά και ευχαρίστηση), ατενίζοντας τον Κύριό τους. Και άλλα πρόσωπα αυτή την Ημέρα- θα είναι σκοτεινά και μελαγχολικά».

Σούρα 75, 22-24

Ζωηρές περιγραφές παραδείσου και κολάσεως

«Και τότε θα δεις τους ενόχους -αυτή την Ημέρα- δεμένους μεταξύ τους με αλυσίδες. Τα φορέματά τους από ρευστή πίσσα, και τα πρόσωπά τους θα σκεπάζονται με Φωτιά».

Σούρα 14, 49-50

«Και για όποιον φοβάται το Κύρος του Κυρίου του (που θα σταθεί μπροστά) αφιερώνονται δύο κήποι... Που περιέχουν από όλα τα είδη των απολαύσεων».

Σούρα 55, 46 και 48

«Στον καθένα τους θα υπάρχουν δύο πηγές που το νερό θα χύνεται συνέχεια... Στον (καθένα) τους θα υπάρχουν φρούτα και χουρμάδες και ρόδια».

Σούρα 55, 66 και 68

Ινδοϊσμός: Ο άνθρωπος πορεύεται στη λύτρωση, όπως η σταγόνα που επιστρέφει στον ωκεανό της υπέρτατης πραγματικότητας

«Ο άνθρωπος είναι δυνατόν να ξαναγεννηθεί, όπως και τα άλλα όντα, παίρνοντας διάφορες μορφές υπάρξεως. Το δόγμα της μετενσαρκώσεως, της ανακυκλώσεως των μεταβιώσεων, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του Ινδοϊσμού και των φιλοσοφικών συστημάτων, τα οποία αναπτύχθηκαν στο χώρο του. Το ουσιαστικότερο στοιχείο του ανθρώπου είναι το «άτμαν». Η πρώτη σημασία της λέξεως ήταν «αναπνοή», ζωή, τελικά όμως έφθασε να σημαίνει την ψυχή, το εγώ, την συνείδηση, το όχημα του νου και του χαρακτήρα, τη βαθύτερη ουσία ενός όντος. Με τον θάνατο, το άτμαν αναχωρεί από το φυσικό σώμα, για να κατοικήσει σ' ένα καινούριο... Η ινδική σκέψη ταυτίζει τελικά το ένα και μοναδικό Άτμαν με το Μπράχμαν, την ύψιστη, απρόσωπη αρχή, που βρίσκεται πάνω απ' όλα μέσα σε όλα. Περικλείει τα πάντα, διαποτίζει τα πάντα. [...] Ο τελικός σκοπός, τον οποίο πρέπει να επιδιώξει ο άνθρωπος, είναι η λύτρωση από την αδιάκοπη ροή της σamsāra (ανακύκληση των μεταβιώσεων), και ότι αυτό το επιτυγχάνει, όταν συνειδητοποιήσει την ταυτότητα Άτμαν και Μπράχμαν».

Αναστασίου Αρχιεπισκόπου Τιράνων, 'Ιχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού

Βουδισμός: Η Νιρβάνα ως απαλλαγή από τις επιθυμίες

«Ο όρος «νιρβάνα» σημαίνει «σβήσιμο», «κατάσβεση» και αναφέρεται στη τελική επιδίωξη του ανθρώπου, όπως αυτή γίνεται κατανοητή στις παραδόσεις θρησκευμάτων ινδικής προέλευσης. Ιδιαίτερα όμως η περί νιρβάνα αντίληψη συνδέθηκε με τον βουδισμό. [...] Εκεί ο όρος συναντάται με τη σημασία της «κατάσβεσης»... Αυτό που «σβήνει» είναι η επιθυμία, η απέχθεια, η άγνοια και συνακόλουθα η οδύνη και ο κύκλος των επαναβιώσεων».

Πηγή: Θρησκευτολογικό Λεξικό

Σamsāra:
Ο κύκλος της ζωής

Βουδιστής μοναχός σε περισυλλογή:
Ο δρόμος για τη νιρβάνα

Δραστηριότητες

1. Σκεφτείτε λέξεις που σχετίζονται, με οποιοδήποτε τρόπο, με τη φράση: «τέλος του κόσμου». Συγκεντρώστε στον πίνακα τις ιδέες σας. Στην ομάδα σας, ξεχωρίστε τις τυχόν καταστροφολογικές ιδέες που ακούστηκαν και ανταλλάξτε σκέψεις για την προέλευσή τους (π.χ. θρησκεία, παραθρησκεία, πολιτική, επιστήμη κλπ.).
2. Σκεφτείτε, πρώτα ατομικά και έπειτα ομαδικά, άραγε γιατί οι άνθρωποι παρασύρονται από «καταστροφολογικές αντιλήψεις»; Ποια είναι τα συμπεράσματά σας;
3. Διερευνήστε στο λεξικό τη σημασία των όρων «κόσμος», «αρχή», «τέλος», παράδεισος», «κόλαση», «ανάσταση», «μετενσάρκωση». Αφού διαβάσετε τα κείμενα της ενότητας «Αντιλήψεις θρησκειών για το τέλος του κόσμου», εξετάστε στην ομάδα σας με ποιες θρησκείες συνδέεται κάθε όρος.
4. Ας χαλαρώσουμε λίγο... Πώς σχολιάζετε την παρακάτω γελοιογραφία;

Εδώ χαμογελάμε!

Η πορεία προς τα έσχατα μέσα από εικόνες και παραβολές

i. Ο κόσμος και η ιστορία οδεύει προς ένα τέλος (Έσχατα)

«Η ανθρωπότητα είναι καταδικασμένη και πρέπει να βρει ένα άλλο μέρος να ζει εκτός του πλανήτη Γη, αν θέλει να επιβιώσει μέσα στα επόμενα 1.000 χρόνια.

Όπως υποστηρίζει ο θεωρητικός φυσικός Στίβεν Χόκινγκ, η καλύτερη πιθανότητα για να επιβιώσουμε ως είδος είναι να φύγουμε από τον πλανήτη που μας φιλοξενεί και να δημιουργήσουμε αποικίες σε άλλους.

Μιλώντας στο Oxford University Union, ο Χόκινγκ τόνισε πως η ανθρωπότητα δεν θα επιβιώσει πάνω από 1.000 χρόνια στη Γη, εξαιτίας των φυσικών καταστροφών, της κλιματικής αλλαγής, των πυρηνικών και άλλων καταστροφικών παραγόντων».

Πηγή: Ειδησεογραφία από τον δικτυακό τόπο του «CNN»

* * *

«Η νέα πρόβλεψη για το τέλος του κόσμου μας δεν μας έρχεται ούτε από κάποιο σενάριο του Χόλιγουντ, ούτε πρόκειται για αρχαία "προφητεία" ή παράλογη πεποίθηση φανατικών πιστών. Είναι οι επιστήμονες που το λένε, οι οποίοι μπορεί να μην μιλάνε για την καταστροφή του πλανήτη, αλλά σίγουρα προεξοφλούν το τέλος του πολιτισμού όπως τον γνωρίζουμε σήμερα. Η μελέτη που χρηματοδοτήθηκε από το Κέντρο Διαστημικών Πτήσεων Γκοντάρ της NASA προβλέπει ότι σύσσωμος ο ανεπτυγμένος κόσμος οδεύει προς την καταστροφή, αφού ο βιομηχανικός πολιτισμός θα καταρρεύσει μέσα στις επόμενες δεκαετίες...

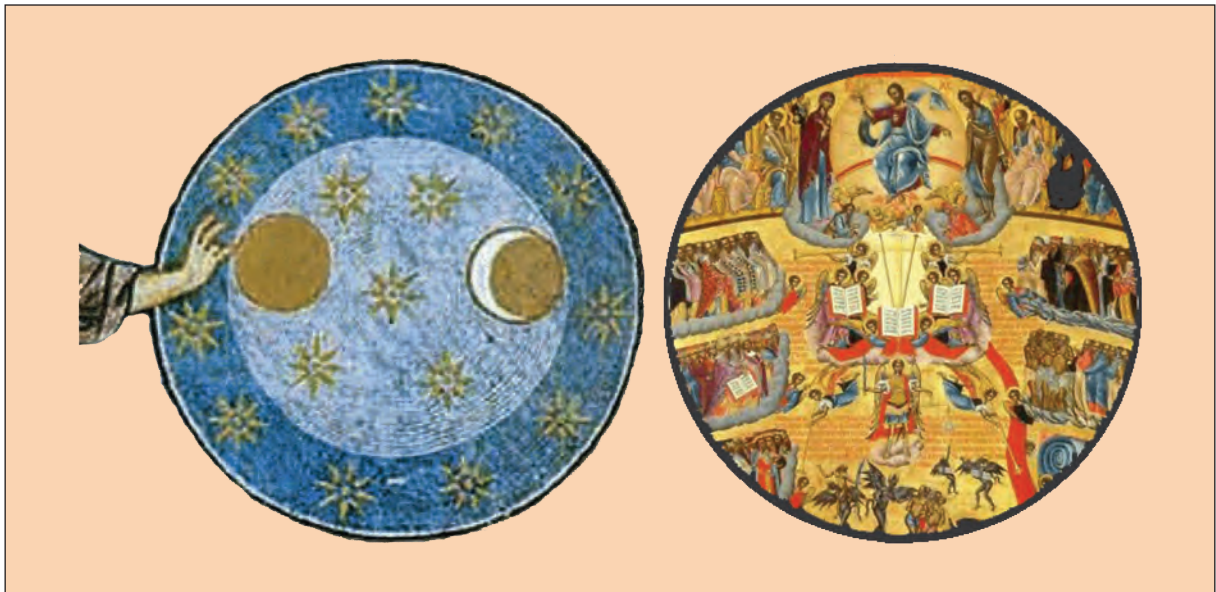
Διερευνώντας την ανθρώπινη και φυσική δυναμική όλων των ιστορικών παραδειγμάτων οι επιστήμονες εντόπισαν τους κυριότερους παράγοντες, που όταν βρίσκονται σε κρίση, οδηγούν στην παρακμή των πολιτισμών και οι οποίοι φαίνονται να απειλούν και τον δικό μας. Αυτοί είναι: ο πληθυσμός, το κλίμα, το νερό, η γεωργία και η ενέργεια. Όπως εξηγούν, οι παράγοντες αυτοί μπορούν να οδηγήσουν στην κατάρρευση, όταν συσχετίζονται με τρόπο ο οποίος δημιουργεί δυο καίρια κοινωνικά χαρακτηριστικά: "την υπερεκμετάλλευση των πόρων" και τη "διαστρωμάτωση της κοινωνίας στις ελίτ (πλούσιοι) και στις μάζες (φτωχοί)".

Πηγή: Ειδησεογραφία από τον δικτυακό τόπο «TRIBUNE»

«Καθώς ο κόσμος παρακολουθεί έκπληκτος τα δραματικά γεγονότα των τελευταίων ετών στην Ανατολική Ευρώπη -την κατάρρευση του κομμουνισμού και την αποσύνθεση της Σοβι-

ετικής Ένωσης- ο Φράνσις Φουκουγιάμα προτείνει να στρέψουμε μαζί του την προσοχή μας σε ένα ερώτημα που είχαν θέσει οι μεγάλοι φιλόσοφοι των περασμένων αιώνων: Υπάρχει κάποια κατεύθυνση στην εξελικτική πορεία της ιστορίας της ανθρωπότητας; Και αν η Ιστορία έχει κάποια κατεύθυνση, τότε ποιο είναι το τέλος αυτής της πορείας; Και σε ποιο σημείο αυτής της πορείας, σε σχέση με το τέλος της, βρισκόμαστε τώρα;»

Από την παρουσίαση του βιβλίου:
Francis Fukuyama, *Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος*

Δημιουργία και Μέλλουσα Κρίση: Από την αρχή μέχρι το τέλος του κόσμου

ii. Η προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας

«Ο χαιρετισμός αυτός γράφεται από μένα τον Παύλο με το ίδιο μου το χέρι. Όποιος δεν αγαπάει τον Κύριο Ιησού Χριστό ας είναι χωρισμένος από το σώμα της εκκλησίας. Μαράν αθά – ο Κύριος έρχεται!».

Α Κορ 16, 21-22

«Αυτός που τα επιβεβαιώνει όλα αυτά λέει: "Ναι, έρχομαι σύντομα". "Αμήν· ναι, έλα, Κύριε Ιησού"».

Απ 22, 20

«Και πάλιν ερχόμενον μετά δόξης κρίναι ζώντας και νεκρούς».

Από το Σύμβολο της Πίστεως

Ανάσταση νεκρών: «Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος». «Πού σου άδη το κέντρον;»

«Γιατί ο ίδιος ο Χριστός πρέπει να βασιλεύει ωσότου ο Θεός υποτάξει σ' αυτόν όλους τους εχθρούς. Ο τελευταίος εχθρός που θα συντριφθεί είναι ο θάνατος».

Α Κορ 15, 25-26

«Πού είναι λοιπόν θάνατε το δηλητηριώδες κεντρί σου; Πού είναι άδη η νίκη σου; Αναστήθηκε ο Χριστός κι εσύ κατανικήθηκες! Αναστήθηκε ο Χριστός και οι δαίμονες έχουν κατακρημνισθεί! Αναστήθηκε ο Χριστός και οι άγγελοι χαίρονται! Αναστήθηκε ο Χριστός και η ζωή κυριαρχεί! Αναστήθηκε ο Χριστός και κανείς νεκρός δεν θα παραμείνει πλέον στο μνήμα!».

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Κατηχητικός Λόγος*

Η Ανάστασις, Μονή Οσίου Λουκά, 11ος αι.

Από τον Κανόνα του Μ. Σαββάτου

Βασιλεύει μεν ο άδης πάνω στο γένος των ανθρώπων· όμως δεν βασιλεύει αιώνια· διότι, όταν εσύ, κραταιέ, τέθηκες στον τάφο, με τη ζωαρχική παλάμη σου συνέτριψες τις κλειδαριές του θανάτου και κήρυξες λύτρωση αληθινή σ' αυτούς που από παλιά κοιμόντουσαν εκεί, Σωτήρα, με το να γίνεις ο πρώτος που αναστήθηκε εκ των νεκρών.

Ωδή στ΄

Ας νιώσει αγαλλίαση η κτίση, ας ευφρανθούν όλοι οι άνθρωποι επί της γης· διότι ο εχθρός άδης έχει ηττηθεί κατά κράτος και απογυμνωθεί από τη δύναμή του. Ας ετοιμάσουν οι ευσεβείς γυναίκες τα μύρα τους και ας έλθουν στον τάφο να με προϋπαντήσουν. Τον Αδάμ και την Εύα, μαζί με το καταγόμενο από αυτούς γένος, λυτρώνω και την τρίτη ημέρα θ' αναστηθώ από τους νεκρούς.

Ωδή θ΄

Τελική κρίση: Η παραβολή της κρίσης (Μτ 25, 31-46). «Και είδα έναν άσπρο θρόνο» (Απ 20, 11-14)

«Όταν θα έρθει ο Υιός του Ανθρώπου με όλη του τη μεγαλοπρέπεια και θα τον συνοδεύουν όλοι οι άγιοι άγγελοι, θα καθίσει στον βασιλικό θρόνο του. Τότε θα συναχθούν μπροστά του όλα τα έθνη, και θα τους ξεχωρίσει όπως ξεχωρίζει ο βοσκός τα πρόβατα από τα κατσίκια.

Τα πρόβατα θα τα τοποθετήσει στα δεξιά του και τα κασίκια στ' αριστερά του. Θα πει τότε ο βασιλιάς σ' αυτούς που βρίσκονται δεξιά του: "Ελάτε, οι ευλογημένοι απ' τον Πατέρα μου, κληρονομήστε τη βασιλεία που σας έχει ετοιμαστεί απ' την αρχή του κόσμου. Γιατί, πείνασα και μου δώσατε να φάω, δίψασα και μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και με περιμαζέψατε, γυμνός και με ντύσατε, άρρωστος και μ' επισκεφθήκατε, φυλακισμένος κι ήρθατε να με δείτε". Τότε θα του απαντήσουν οι άνθρωποι του Θεού: "Κύριε, πότε σε είδαμε να πεινάς και σε θρέψαμε ή να διψάς και σου δώσαμε να πιεις; Πότε σε είδαμε ξένο και σε περιμαζέψαμε ή γυμνό και σε ντύσαμε; Πότε σε είδαμε άρρωστο ή φυλακισμένο κι ήρθαμε να σε επισκεφθούμε; "Τότε θα τους απαντήσει ο βασιλιάς: "Σας βεβαιώνω πως αφού τα κάνατε αυτά για έναν από τους άσημους αδερφούς μου, τα κάνατε για μένα".

Ύστερα θα πει και σ' αυτού που βρίσκονται αριστερά του: "Φύγετε από μπροστά μου, καταραμένοι· πηγαίνετε στην αιώνια φωτιά, που έχει ετοιμαστεί για το διάβολο και τους δικούς του. Γιατί, πείνασα και δε μου δώσατε να φάω, δίψασα και δε μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και δε με περιμαζέψατε, γυμνός και δε με ντύσατε, άρρωστος και φυλακισμένος και δεν ήρθατε να με δείτε". Τότε θα του απαντήσουν κι αυτοί: "Κύριε, πότε σε είδαμε πεινασμένο ή διψασμένο ή ξένο ή γυμνό ή άρρωστο ή φυλακισμένο και δε σε υπηρετήσαμε;" Και θα τους απαντήσει: "Σας βεβαιώνω πως αφού δεν τα κάνατε αυτά για έναν από τους άσημους αδερφούς μου, δεν τα κάνατε ούτε για μένα". Αυτοί λοιπόν θα πάνε στην αιώνια τιμωρία, ενώ οι δίκαιοι στην αιώνια ζωή».

Μτ 25, 31-46

Η Μέλλουσα Κρίση, Giotto, 1305
(λεπτομέρεια)

Η Μέλλουσα Κρίση (λεπτομέρεια)

«Κι είδα ένα λευκό θρόνο κι εκείνον που καθόταν σ' αυτόν. Η γη κι ο ουρανός έφυγαν από μπροστά του κι εξαφανίστηκαν. Και είδα τους νεκρούς, μεγάλους και μικρούς, να στέκονται μπροστά στο θρόνο. Ανοίχτηκαν βιβλία, κι ύστερα ανοίχτηκε ένα άλλο βιβλίο, το βιβλίο της ζωής. Και κρίθηκαν οι νεκροί ανάλογα με τα έργα τους, που ήταν γραμμένα στα βιβλία».

Απ 20, 11-14

«Είδα αυτό το όνειρο. Ένας άνθρωπος παρουσιαζόταν στο κριτήριο του Κυρίου:

– "Κοίταξε, Θεέ μου ", του έλεγε· "τήρησα τον νόμο σου ", δεν έκανα τίποτε το αισχρό, κακό ή αντίθρησκο. Κύριε, τα χέρια μου είναι καθαρά ".

– "Ασφαλώς, ασφαλώς", του απαντούσε ο καλός Θεός... "αλλά είναι άδεια "».

Φολλερώ Ρ., Γάλλος ανθρωπιστής και ιεραπόστολος

Ο Παράδεισος και η κόλαση: όχι θεϊκή αμοιβή ή τιμωρία, αλλά ατελείωτη ζωή μέσα στην αγκαλιά του Θεού ή απόλυτη άρνηση της μετοχής στη ζωή Του

Στην παραβολή του πλουσίου και του πτωχού Λαζάρου (Λκ 16, 19-31), ο Χριστός ονόμασε συμβολικά τη βασιλεία του Θεού «κόλπο Αβραάμ», δηλ. αγκαλιά του Αβραάμ. Η φράση είναι συμβολική και σημαίνει: «κοντά στον Αβραάμ, κοντά στον Θεό».

* * *

«Διηγήθηκε ο αββάς Μακάριος ότι, περπατώντας κάποτε στην έρημο, βρήκε πεσμένο στο χώμα το κρανίο ενός νεκρού και, καθώς το σκούνησε με το φοινικένιο ραβδί του, άκουσε φωνή απ' αυτό. Το ρώτησε: Ποιος είσαι συ;

– Εγώ, αποκρίθηκε το κρανίο, ήμουν αρχιερέας των ειδώλων και των ειδωλολατρών που έμεναν σ' αυτόν τον τόπο. Κι εσύ είσαι ο πνευματοφόρος Μακάριος. Μάθε λοιπόν ότι οποιαδήποτε ώρα σπλαχνιστείς όσους βρίσκονται στην κόλαση και προσευχηθείς γι' αυτούς, παρηγορούνται λίγο.

– Ποια είναι η παρηγοριά και ποια η κόλαση; ρώτησε ο γέροντας.

– Όσο απέχει ο ουρανός από τη γη, απάντησε το κρανίο, τόσο είναι το βάθος της φωτιάς που βρίσκεται από κάτω μας· σ' αυτή τη φωτιά είμαστε χωμένοι από τα πόδια μέχρι το κεφάλι μας. Και δεν μπορεί κανείς με το πρόσωπό του ν' αντικρίσει το πρόσωπο του αλλού, γιατί οι ράχες μας είναι κολλημένες μεταξύ τους. Όταν λοιπόν προσεύχεσαι για μας, βλέπει λιγάκι ο ένας το πρόσωπο του αλλού. Αυτή είναι η παρηγοριά.

Μόλις άκουσε αυτά ο γέροντας, αναστέναξε βαθιά και είπε: Αλίμονο στη μέρα που γεννήθηκε ο άνθρωπος ο αμαρτωλός. Καλύτερα θα ήταν να μην είχε γεννηθεί, όπως είπε και για τον Ιούδα ο Κύριος (Μτ 26, 24) [...].»

Από το Γεροντικό

Η πέμπτη σφραγίδα της Αποκάλυψης, Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1608

«Και τούτο οφείλουμε να ξέρουμε, ότι ο Θεός δεν τιμωρεί κανέναν στο μέλλον, αλλά ο καθένας κάνει τον εαυτό του δεκτικό στη μετοχή του Θεού. Όμως η μετοχή του Θεού είναι τρυφή, ενώ η αμεθεξία Του, κόλαση. [...]

Γιατί τι είναι κόλαση παρά η στέρηση εκείνου που σφοδρά επιθυμεί κανείς; Κατά την αναλογία λοιπόν του πόθου, όσοι ποθούν το Θεό ευφραίνονται και όσοι ποθούν την αμαρτία κολάζονται. [...]

Και στην αιωνιότητα ο Θεός παρέχει σ' όλους τα αγαθά, γιατί είναι πηγή των αγαθών αναβλύζοντας σ' όλους την αγαθότητα, ενώ ο καθένας καταπώς έκανε δεκτικό τον εαυτό του, μετέχει στο αγαθό [...].»

Ιω. Δαμασκηνού, Κατά Μανιχαίων

Η τελική κρίση, Μιχαήλ Άγγελος, 16ος αι.

«Αν κάποιος σας πει "να εδώ είναι ο Μεσσίας" ή "να εκεί είναι", μην τον πιστέψετε. Γιατί θα εμφανιστούν μεσσίες και ψευδοπροφήτες, που θα κάνουν μεγάλα και φοβερά θαύματα, για να σας παραπλανήσουν. [...] Γιατί ο Υιός του ανθρώπου θα έλθει τόσο φανερά, όπως η αστραπή που βγαίνει στην ανατολή και φαίνεται ως τη δύση».

Μτ 24, 22 και 27

Μια συμβολική ιστορία για τον Παράδεισο και την κόλαση

«"Θα σου δείξω την κόλαση", είπε ο Κύριος σ' έναν ραβίνο και τον οδήγησε σε ένα δωμάτιο που είχε στη μέση ένα μεγάλο στρογγυλό τραπέζι. Οι άνθρωποι που κάθονταν γύρω απ' το τραπέζι ήταν πεινασμένοι και απελπισμένοι. Στη μέση του τραπεζιού βρισκόταν ένα τεράστιο καζάνι με νόστιμο φαγητό που μύριζε καταπληκτικά, ώστε το στόμα του ραβίνου γέμισε σάλιο. Όσοι κάθονταν στο τραπέζι κρατούσαν από ένα κουτάλι με πολύ μακρύ χέρι. Παρόλο που τα κουτάλια έφταναν ίσα - ίσα το καζάνι, τα χερούλια τους ήταν πιο μακριά απ' τα μπράτσα των ανθρώπων που τα κρατούσαν: έτσι κανένας τους δεν μπορούσε να φάει, γιατί του ήταν αδύνατον να φέρει το φαγητό ως τα χείλη του. Ο ραβίνος είδε ότι η δυστυχία τους ήταν πραγματικά τρομερή.

"Τώρα θα σου δείξω τον Παράδεισο", είπε ο Κύριος, και μπήκαν σ' ένα άλλο δωμάτιο, ακριβώς το ίδιο όπως το πρώτο. Κι εκεί υπήρχε το ίδιο μεγάλο στρογγυλό τραπέζι, το ίδιο καζάνι με φαγητό. Οι άνθρωποι εδώ, όπως και οι προηγούμενοι, κρατούσαν τα ίδια κουτάλια με μακριά χερούλια-εδώ όμως όλοι ήταν καλοφαγωμένοι και παχουλοί, γελούσαν και συζητούσαν. Ο ραβίνος δεν καταλάβαινε.

"Είναι απλό, αλλά απαιτεί μια συγκεκριμένη ικανότητα", είπε ο Κύριος. "Σ' αυτό το δωμάτιο, βλέπεις, έμαθαν να ταΐζουν ο ένας τον άλλον"».

Irvin Yalom, *Η μάνα και το νόημα της ζωής*

Η ταφή του κόμητα Οργκάθ (λεπτομέρεια, Η ουράνια δόξα), Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1586-88

iii. Η τελική επικράτηση της Βασιλείας του Θεού. «Πότε έρχεται η βασιλεία του Θεού;»

Ζωή γεμάτη χαρά και δημιουργία

«Λοιπόν, αδελφοί μου, να χαίρεστε, να προοδεύετε, να συμπαραστέκεστε ο ένας στον άλλο· να μην έχετε διαφωνίες, να έχετε ειρήνη, κι ο Θεός που χαρίζει την αγάπη και την ειρήνη θα είναι μαζί σας».

Β Κορ 13, 11

«Η βασιλεία του Θεού δεν είναι φαγητό και ποτά, αλλά δικαιοσύνη, ειρήνη και χαρά, που δίνει το Άγιο Πνεύμα».

Ρωμ 14, 18

* * *

Δώδεκα παιδιά στους δρόμους, δώδεκα παιδιά,
πήραν τη βροχή στους ώμους, δώδεκα παιδιά,
κράτησαν ψηλά τον ήλιο, κάνανε το κρύο φίλο,
πήγαν πιο μακριά κι απ' τα πουλιά.
Βρήκαν στην κορφή, την παλιά πληγή,
το χρυσό μαχαίρι του ληστή...
Δώδεκα παιδιά στους δρόμους, δώδεκα σπαθιά,
πήραν το Χριστό στους ώμους δώδεκα παιδιά,
χάραξαν στη γη τους νόμους, άνοιξαν στη νύχτα δρόμους
κι έγινε η αγάπη πιο βαθιά.
Γράψαν μιαν ευχή, να μη ξεχαστεί,
κάτω από το χώμα η γιορτή [...]

Χριστοδούλου Δ., Λοΐζος Μ.

(ανώνυμο), Γ. Σικελιώτης

Αγωνιστές, Α. Τάσος, 1973-75

Ο άγιος Χριστόφορος
βαστάζει στους ώμους
τον Χριστό

Ο Ευαγγελισμός (λεπτομέρεια, Η συμφωνία των αγγέλων), Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1596-1600

Ο Θεός προσκαλεί όλους τους ανθρώπους στη βασιλεία του

Η παραβολή του μεγάλου δείπνου

«Κάποιος από κείνους που έτρωγαν μαζί με τον Ιησού, του είπε: "Μακάριος όποιος πάρει μέρος στο τραπέζι της βασιλείας του Θεού". Κι ο Ιησούς του είπε: "Ένας άνθρωπος ετοίμασε μεγάλο δείπνο και κάλεσε πολλούς. Όταν ήρθε η ώρα του δείπνου, έστειλε το δούλο του να πει στους καλεσμένους: "Ελάτε, όλα είναι πια έτοιμα". Τότε άρχισαν, ο ένας μετά τον άλλο, να βρίσκουν δικαιολογίες: Ο πρώτος του είπε: "Έχω αγοράσει ένα χωράφι και πρέπει να πάω να το δω· σε παρακαλώ, θεώρησέ με δικαιολογημένο". Άλλος του είπε: "Έχω αγοράσει πέντε ζευγάρια βόδια και πάω να τα δοκιμάσω· σε παρακαλώ, δικαιολόγησέ με". Κι ένας άλλος του είπε: "Είμαι νιόπαντρος και γι' αυτό δεν μπορώ να έρθω". Γύρισε ο δούλος εκείνος και τα είπε αυτά στον κύριό του. Τότε ο οικοδεσπότης οργισμένος είπε στο δούλο του: "Πήγαινε γρήγορα στις πλατείες και στους δρόμους της πόλης και φέρε μέσα τους φτωχούς, τους ανάπηρους, τους κουτσούς και τους τυφλούς". Όταν γύρισε ο δούλος τού είπε: "Κύριε, αυτό που πρόσταξες έγινε και υπάρχει ακόμη χώρος". Είπε πάλι ο κύριος στο δούλο: "Πήγαινε έξω από την πόλη στους δρόμους και στα μονοπάτια κι ανάγκασέ τους να έρθουν, για να γεμίσει το σπίτι μου· γιατί σας βεβαιώνω πως κανένας από κείνους που κάλεσα δε θα γευτεί το δείπνο μου"».

Λκ 14, 16-24

«Πότε έρχεται η βασιλεία του Θεού;»

Η Βασιλεία του Θεού είναι ήδη παρούσα, «η βασιλεία του Θεού εντός ημών εστί»

«Όταν ρωτήθηκε από τους Φαρισαίους ο Ιησούς πότε έρχεται η βασιλεία του Θεού, τούς απάντησε: "Η βασιλεία του Θεού δεν έρχεται με τρόπο φανερό σε όλους. Δε θα πούνε "να, εδώ είναι" ή "εκεί", γιατί η βασιλεία του Θεού είναι κιόλας ανάμεσά σας».

Λκ, 17, 21

Η ετοιμασία του Θρόνου, Μητρόπολη Μυστρά, 13ος αι.

Η Βασιλεία του Θεού όχι μόνο ως όραμα, αλλά και ως πρόγευση μέσα στην ιστορία

«Σας βεβαιώνω πως υπάρχουν μερικοί ανάμεσα σ' αυτούς που βρίσκονται εδώ, οι οποίοι δε θα γευτούν το θάνατο, πριν δουν να έρχεται δυναμικά η βασιλεία του Θεού».

Μκ 9, 1

Ο κρυμμένος θησαυρός

«Η βασιλεία των ουρανών μοιάζει επίσης με θησαυρό κρυμμένο στο χωράφι, που τον βρήκε ένας άνθρωπος και τον έκρυψε, κι όλος χαρά πάει και πουλάει όλα όσα έχει κι αγοράζει εκείνο το χωράφι».

Μτ 13, 44

Το πανάκριβο μαργαριτάρι

«Η βασιλεία των ουρανών πάλι μοιάζει μ' έναν έμπορο, που ζητούσε να βρει όμορφα μαργαριτάρια. Κι όταν βρήκε ένα πανάκριβο μαργαριτάρι, πήγε και πούλησε όλα όσα είχε και το αγόρασε».

Μτ 13, 45

Δραστηριότητες

1. Τα δύο πρώτα κείμενα από την ενότητα II.i μιλούν για επικείμενο «τέλος» του κόσμου, λόγω ανθρωπίνων λαθών. Στην ομάδα σας, σχεδιάστε μια δράση της επιλογής σας με στόχο την ευαισθητοποίηση γύρω από τα θέματα που θίγουν τα κείμενα.
2. Ορίστε στην αίθουσα μια νοητή γραμμή από το «θετικό» μέχρι το «αρνητικό». Τοποθετηθείτε ανάλογα με τη θέση σας στο πρώτο ερώτημα του Φ. Φουκουγιάμα. Συζητήστε σχετικά, προεκτείνοντας τη σκέψη σας και στα δύο επόμενα ερωτήματα.
3. Σκεφτείτε, ατομικά και έπειτα ομαδικά, άραγε, πώς εξηγείται ότι οι πρώτοι χριστιανοί είχαν έντονη την προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας του Χριστού, όπως φαίνεται από τα βιβλικά κείμενα της ενότητας II.ii;
4. Με αφετηρία τα κείμενα που αναφέρονται στην Ανάσταση του Χριστού, συζητήστε στην ομάδα σας για ποιους λόγους η Ανάσταση του Χριστού δίνει στους χριστιανούς χαρά και ελπίδα. Ζωγραφίστε ομαδοσυνεργατικά ένα εικαστικό, με θέμα: «Η χαρά της Ανάστασης». Παρουσιάστε το στην τάξη και εξηγήστε σχετικά.
5. Δημιουργήστε ένα κολάζ με εικόνες ανθρώπων, τους οποίους αναφέρει η παραβολή της κρίσης. Τοποθετήστε ως τίτλους ή λεζάντες κατάλληλες φράσεις από το κείμενο.
6. Διαβάστε τα κείμενα της Απ 20, 11-14 και του Ρ. Φολλερώ. Σημειώστε ιδέες γύρω από το ερώτημα: Άραγε πώς θα μπορούσαν να γεμίσουν τα «άδεια χέρια», του Ρ. Φολλερώ; Στη συνέχεια, ακούστε το τραγούδι «Άδεια μου αγκαλιά» (Δ. Σαββόπουλος). Πείτε μία σκέψη που κάνατε μετά το άκουσμα του τραγουδιού.
7. Με αφορμή τη φράση του Γεροντικού «οι ράχες μας είναι κολλημένες μεταξύ τους... όταν προσεύχεσαι για μας, βλέπει λιγάκι ο ένας το πρόσωπο του άλλου», μπορείτε να παίξετε ένα παιχνίδι, σε κατάλληλο χώρο (λ.χ. αίθουσα πολλαπλών χρήσεων): Απλωθείτε στον χώρο. Με το σύνθημα του συντονιστή κινηθείτε όπως θέλετε, με έναν όρο: Να βλέπετε όλοι τα πρόσωπα όλων, ποτέ την πλάτη τους. Μπορείτε να τα καταφέρετε; Και όμως μπορείτε... Ξαναδοκιμάστε!
8. Αναζητήστε ομοιότητες και διαφορές στις εικόνες του Μ. Αγγέλου και του Θεοτοκόπουλου. Στην ομάδα σας, αποφασίστε νέους τίτλους για αυτές. Ανακοινώστε και εξηγήστε. Προχωρήστε στην τελική επιλογή, με ψηφοφορία σε επίπεδο τάξης.
9. Βλέπετε κάποια σχέση ανάμεσα στο νόημα της ιστορίας από το Γεροντικό με εκείνης του Ι. Υαλομ; Εξηγήστε.
10. Το μήνυμα των βιβλικών κειμένων της ενότητας II.iii είναι ότι η πορεία για τη βασιλεία του Θεού είναι αγώνας, αγάπη, χαρά. Ακούστε το τραγούδι «Δώδεκα παιδιά» και σκεφτείτε: Πώς συνδυάζεται ο αγώνας με τη χαρά;
11. Η παραβολή του δείπνου περιέχει πολλές συμβολικές εικόνες. Στην ομάδα σας προετοιμάστε και εκφράστε, με όποιο τρόπο θέλετε, ένα στιγμιότυπο από την παραβολή. Στην ολομέλεια της τάξης αναζητήστε το κρυμμένο νόημα των εικόνων.
12. Διαβάστε τα βιβλικά κείμενα της τελευταίας υποενότητας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι αναφορές στον «θησαυρό» και το «μαργαριτάρι» έχουν συμβολικό νόημα, οργανώστε ένα κατάλογο... υπενθυμίσεων, όπου σε δύο στήλες να σημειώσετε ιδέες από την πραγματική ζωή: «1η στήλη: Αξίζει να... "πουλήσω"», «2η στήλη: Αξίζει να... "αγοράσω"».

Από τη δημιουργία του κόσμου στη νέα Δημιουργία

ι. Το βιβλίο της Αποκάλυψης για τη Βασιλεία του Θεού

«Αυτό το βιβλίο περιέχει την αποκάλυψη που έδωσε ο Θεός στον Ιησού Χριστό, για να φανερώσει στους δούλους του αυτά που είναι καθορισμένα να γίνουν πολύ σύντομα».

Απ 1, 1

«Εγώ είμαι το Άλφα και το Ωμέγα, λέει το Θεός, ο Παντοκράτορας Κύριος, αυτός που αληθινά υπάρχει και υπήρχε και θα 'ρθει».

Απ 1, 8

«Νύχτα δεν θα υπάρχει πια, και δεν χρειάζεται ο φως το λυχναριού ή του ήλιου, γιατί ο Κύριος θα φέγγει πάνω τους, και θα βασιλεύουν αιώνια»

Απ 22, 5

«"Να έρχομαι σύντομα", λέει ο Ιησούς, και "φέρνω μαζί μου την ανταμοιβή, για να ανταποδώσω στον καθένα ανάλογα με τα έργα του. Εγώ είμαι το Άλφα και το Ωμέγα, ο πρώτος και ο έσχατος, η αρχή και το τέλος"».

Απ 22, 12-13

«Το Πνεύμα και η νύφη λένε: "Έλα". Κι όποιος ακούει ας πει: «Έλα». Όποιος διψάει ας έρθει, όποιος θέλει ας πάρει δωρεάν το νερό της ζωής».

Απ 22, 17

Ο Χριστός το Α και το Ω, κατακόμβη Commodilla, Ρώμη, 3-4ος αι.

ii. Από τη Γένεση στην Αποκάλυψη

«Στην αρχή ο Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη. Η γη όμως ήταν έρημη και ασχημάτιστη, ήταν πάνω στην άβυσσο, και πάνω στα νερά έπνεε Πνεύμα Θεού».

Γεν 1, 1

«Ο Θεός είδε τα δημιουργήματά του και ήταν όλα πάρα πολύ καλά».

Γεν 1, 31

«Την έβδομη ημέρα την ευλόγησε και την καθαγίασε, γιατί αυτήν την ημέρα ολοκλήρωσε τη δημιουργία του και αναπαύθηκε».

Γεν 2, 3

«Τότε ο Κύριος ο Θεός είπε στο φίδι... «Έχθρα θα βάλω ανάμεσα σ' εσένα και στη γυναίκα, κι ανάμεσα στο σπέρμα σου και το σπέρμα της. Εκείνος θα σου συντρίψει το κεφάλι κι εσύ θα του πληγώσεις τη φτέρνα»».

Γεν 3, 14-15

«Ο Κύριος ο Θεός έδωσε τον άνθρωπο από τον κήπο της Εδέμ, για να καλλιεργεί τη γη απ' την οποία είχε προέλθει».

Γεν 3, 23

Ο καινούριος ουρανός και η καινούρια γη

«Τότε είδα έναν καινούριο ουρανό και μια καινούρια γη. Ο πρώτος ουρανός κι η πρώτη γη είχαν εξαφανιστεί κι η θάλασσα δεν υπήρχε πια. Κι είδα την άγια πόλη, τη νέα Ιερουσαλήμ, να κατεβαίνει από τον ουρανό, από το Θεό, έτοιμη σαν τη νύφη που στολισμένη περιμένει τον άντρα της. Άκουσα και μια δυνατή φωνή απ' τον ουρανό να λέει: «Τώρα πια η κατοικία του Θεού είναι μαζί με τους ανθρώπους. Θα κατοικήσει μαζί τους, κι αυτοί θ' αποτελούν το λαό του. Ο ίδιος ο Θεός θα είναι μαζί τους. Θα διώξει κάθε δάκρυ από τα μάτια τους, κι ο θάνατος δε θα υπάρχει πια· ούτε πένθος ούτε κλάμα ούτε πόνος θα υπάρχει πια, γιατί τα παλιά πέρασαν».

Και αυτός που καθόταν στο θρόνο είπε: "Να, όλα τα κάνω καινούρια". Και μου λέει: "Γράψε, γιατί τα λόγια μου είναι αληθινά κι αξίζει κανείς να τα εμπιστευθεί"».

Απ 21, 1-5

iii. «Τα πάντα και εν πάσι Χριστός». Η ανακαίνιση του κόσμου και η «ανακεφα-λαίωση των πάντων»

«Τώρα πια έχετε ντυθεί τον καινούριο άνθρωπο, που ανανεώνεται συνεχώς σύμφωνα με την εικόνα του δημιουργού του, ώστε με τη νέα ζωή του να φτάσει στην τέλεια γνώση του Θεού. Σ' αυτή τη νέα κατάσταση δεν υπάρχουν πια εθνικοί και Ιουδαίοι, περιτμημένοι κι απεριτμητοί, βάρβαροι, Σκύθες, δούλοι, ελεύθεροι· του Χριστού είναι όλα και ο Χριστός τα διέπει όλα».

Κολ 3,10-11

Η ανακαίνιση του κόσμου και η «ανακεφαλαίωση των πάντων»

«Η Ενανθρώπηση και η Ανάσταση του Λυτρωτή είναι οι δύο κορυφαίοι σταθμοί του έργου της απολυτρώσεως. Με την Ενανθρώπηση του Λόγου ο Θεός εισέρχεται στην ιστορία, με την Ανάστασή του ο άνθρωπος εισέρχεται στην αιωνιότητα! Η Ενανθρώπηση είναι η ευλογημένη αρχή η Ανάσταση είναι το θριαμβευτικό πέρας του θείου έργου της σωτηρίας του κόσμου. [...]

Το μέγα γεγονός της Αναστάσεως του Σωτήρα ο άγιος Ειρηναίος το συνδυάζει με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Η πραγματικότητα της Αναστάσεως συνδέεται με την πραγματικότητα της αληθινής μεταβολής του άρτου και του οίνου σε Σώμα και Αίμα Χριστού. Αυτός που κοινωνεί με το αναστημένο και αφθαρτοποιημένο Σώμα του Κυρίου, γίνεται και ο ίδιος δυνάμει αναστημένος και αφθαρτοποιημένος εν Χριστώ. [...]

Ο Αναστημένος Χριστός, όπως ευστοχότατα θεολόγησε ο μεγάλος αυτός πατέρας της αρχαίας Εκκλησίας μας, ανακεφαλαίωσε στον εαυτό του τον πεσμένο άνθρωπο και με το εκούσιο Πάθος και την Ανάσταση Του συνέτριψε ολοκληρωτικά και μόνιμα το κράτος του διαβόλου και κατήργησε τον "καταστροφέα της κτίσεως". Η Ανάσταση του Σωτήρα μας είναι το επιστέγασμα της αποκαταστάσεως και ανακεφαλαιώσεως του μεταπτωτικού ανθρώπου και ολοκλήρου της δημιουργίας».

Σκόντζος Λ., *Η θεολογία της Αναστάσεως του Κυρίου στην περί ανακεφαλαιώσεως διδασκαλία του αγίου Ειρηναίου* (γλωσσική απλούστευση)

Δραστηριότητες

1. Ατομικά και έπειτα ομαδικά, σκεφτείτε ποια σχέση έχει το κείμενο της Αποκάλυψης με εκείνα της Γένεσης, στην ενότητα III.ii;
2. Με τη βοήθεια ολόκληρου του κειμένου, πώς καταλαβαίνετε τη φράση «ο Αναστημένος Χριστός ανακεφαλαίωσε στον εαυτό του τον πεσμένο άνθρωπο»;
3. Με έμπνευση από τα κείμενα της ενότητας, ζωγραφίστε ένα εικαστικό θέμα της επιλογής σας και παρουσιάστε το στην τάξη.

IV

Όταν ανοίγουν τα μάτια των ανθρώπων

i. «Ποιος είναι ο τρίτος που περπατεί πάντα στο πλάι σου;»

Ποιός είναι ο τρίτος που περπατεί πάντα στο πλάι σου;
Όταν μετρώ, είμαι μονάχα εγώ και συ μαζί μου
Μα όταν κοιτάζω εμπρός τον άσπρο δρόμο
Υπάρχει πάντα κάποιος που περπατεί στο πλάι σου
Γλιστρώντας τυλιγμένος σε καστανό μανδύα, κουκουλωμένος
Αν είναι άντρας αν είναι γυναίκα δεν το ξέρω
Μ' αυτός εκεί ποιος είναι απ' τ' άλλο πλάι σου;

Έλιοτ Τ. Σ., *Η Ερημη Χώρα*

ii. Στην πορεία προς Εμμαούς

Δείπνο στους Εμμαούς, Καραβάτζιο, 1606

«Δύο από τους μαθητές του Ιησού πήγαιναν σ' ένα χωριό που απέχει εξήντα στάδια από την Ιερουσαλήμ και λέγεται Εμμαούς. Αυτοί μιλούσαν μεταξύ τους για όλα όσα είχαν συμβεί.

Καθώς μιλούσαν και συζητούσαν, τους πλησίασε ο ίδιος ο Ιησούς και βάδιζε μαζί τους. Τα μάτια τους όμως εμποδίζονταν, έτσι που να μην τον αναγνωρίζουν. Ο Ιησούς τους ρώτησε: "Για ποιο ζήτημα μιλάτε μεταξύ σας τόσο έντονα, έτσι που περπατάτε σκυθρωποί; " Ο ένας, που ονομαζόταν Κλεόπας, του αποκρίθηκε: "Μονάχος ζεις εσύ στην Ιερουσαλήμ και δεν έμαθες τα όσα έγιναν εκεί αυτές τις μέρες;" "Ποια;" τους ρώτησε. "Αυτά", του λένε, "με τον Ιησού από τη Ναζαρέτ, που ήταν προφήτης δυνατός σε έργα και σε λόγια ενώπιον του Θεού και ολόκληρου του λαού. Πώς τον παρέδωσαν οι αρχιερείς και οι άρχοντές μας να καταδικαστεί σε θάνατο και τον σταύρωσαν. Εμείς ελπίζαμε ότι αυτός είναι εκείνος που έμελλε να ελευθερώσει το λαό Ισραήλ. Αντίθετα, είναι η τρίτη μέρα σήμερα από τότε που έγιναν αυτά και δεν έχει συμβεί τίποτα. Επιπλέον, μας αναστάτωσαν και μερικές γυναίκες από τον κύκλο μας. Πήγαν πρωί πρωί στον τάφο και δε βρήκαν το σώμα του. Ήρθαν λοιπόν και μας έλεγαν ότι είδαν οπτασία αγγέλων, οι οποίοι τους είπαν ότι αυτός ζει. Τότε μερικοί από τους δικούς μας πήγαν στο μνήμα και διαπίστωσαν τα ίδια που έλεγαν και οι γυναίκες, αυτόν όμως δεν τον είδαν". Τότε ο Ιησούς τους είπε: "Ανόητοι, που η καρδιά σας αργεί να πιστέψει όλα όσα είπαν οι προφύτες. Αυτά δεν έπρεπε να πάθει ο Μεσσίας και να δοξαστεί;" Και αρχίζοντας από τα βιβλία του Μωυσή και όλων των προφητών, τους εξήγησε όσα αναφέρονταν στις Γραφές για τον εαυτό του.

Όταν πλησίασαν στο χωριό που πήγαιναν, αυτός προσποιήθηκε πως πηγαίνει πιο μακριά. Εκείνοι όμως τον πίεζαν και του έλεγαν: "Μείνε μαζί μας, γιατί πλησιάζει το βράδυ και η μέρα ήδη τελειώνει". Μπήκε λοιπόν στο χωριό για να μείνει μαζί τους. Την ώρα που κάθισε μαζί τους για φαγητό, πήρε το ψωμί, το ευλόγησε και, αφού το έκοψε σε κομμάτια, τους έδωσε. Τότε ανοίχτηκαν τα μάτια τους και κατάλαβαν ποιος είναι. Εκείνος όμως έγινε άφαντος».

Λκ 24, 13-35

iii. Στο κοινό τραπέζι της Θείας Λειτουργίας

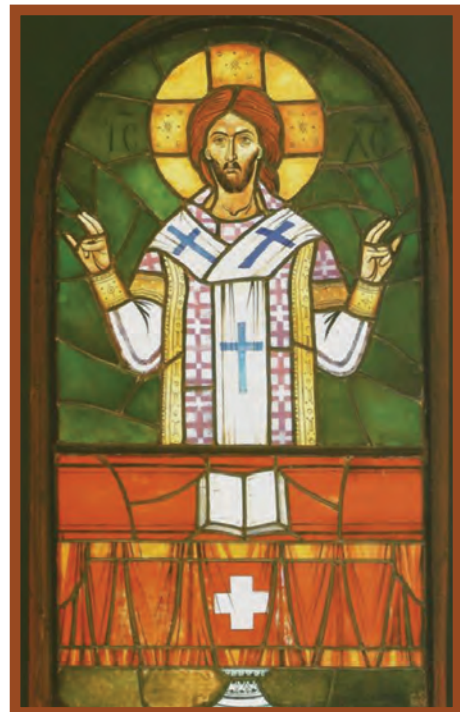
«Ο άνθρωπος, λοιπόν, βιώνει τα έσχατα, τη Βασιλεία του Θεού, στη θεία Ευχαριστία... Εκεί, πλέον, βιώνουμε τη Βασιλεία του Θεού μέσα στη Θεία Λειτουργία, σαν μια αποκάλυψη της μελλοντικής καταστάσεως των πραγμάτων... Γι' αυτό εμείς οι Ορθόδοξοι βιώνουμε την Εκκλησία με τρόπους που πολλές φορές σκανδαλίζουν τους ετεροδόξους. Έχει, παραδείγματος χάριν, η Εκκλησία μας και η Θεία Ευχαριστία μια ιδιαίτερη λαμπρότητα: πολύ φώς, λαμπρά άμφια, ωραία ψαλμωδία, ωραίες εικόνες, ωραία χρώματα. Όλα αυτά αποβλέπουν σε έναν σκοπό: στο να απεικονίσουν την Βασιλεία του Θεού σε μας και να μας κάνουν να την προγευθούμε. [...] Βιώνοντας, λοιπόν, τη Θεία Ευχαριστία ως Χριστοκεντρική Σύναξη και ως εικόνα της Βασιλείας του Θεού, της συνάξεως δηλαδή όλων γύρω από το πρόσωπο του Χριστού, αποκτά ο Ορθόδοξος πιστός μια ιδιαίτερη εκτίμηση, ευλάβεια και σεβασμό προς τους λειτουργούς της Εκκλησίας, προς αυτούς που εικονίζουν τα έσχατα, και ιδιαιτέρως προς

αυτούς που εικονίζουν το πρόσωπο του Χριστού, όπως είναι ο επίσκοπος, που είναι ο κατ' εξοχήν προεστώς της ευχαριστιακής συνάξεως... Και είναι κάτι που πρέπει να το διδάσκουμε στα παιδιά, και σε όλα τα μέλη της Εκκλησίας ως ουσιαστικό στοιχείο της πίστεως μας.

Ιωάννης, Μητροπολίτης Περγάμου, *Η βίωση του μυστηρίου της Εκκλησίας*

Ο Μυστικός Δείπνος, σύγχρονη Κοπτική εικόνα

Ουράνια Θεία Λειτουργία και Ο Μέγας Αρχιερέυς, τοιχογραφία και βιτρό, ναός Αγ. Τίτου Ηρακλείου Κρήτης

iv. «Τότε πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε τον Θεό»

«Μικρό παιδί όταν ήμουν, σαν μικρό παιδί μιλούσα, αισθανόμουν και σκεφτόμουν. Άντρας πια όταν έγινα, κατήγγησα τους τρόπους του μικρού παιδιού. Αλήθεια, τώρα βλέπου-

με τα πράγματα θαμπά, σαν μέσα από μεταλλικό καθρέφτη· τότε όμως πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε το Θεό. Τώρα γνωρίζω μόνο ένα μέρος, τότε όμως θα γνωρίσω με πληρότητα, όπως και ο Θεός μ' έχει γνωρίσει».

Α Κορ 13, 11-12

Η Μεταμόρφωση του Χριστού, Θεοφάνης ο Κρης, 1570

Δραστηριότητες

1. Διαβάστε το κείμενο για την πορεία προς Εμμαούς και μελετήστε τη σχετική εικόνα. Μέσα από ένα ρόλο της επιλογής σας (λ.χ. άλλος μαθητής του Χριστού, τυχαίος διαβάτης, ρωμαίος στρατιώτης κ.ά.), φανταστείτε τον εαυτό σας ότι είστε παρόντες στο γεγονός. Προετοιμάστε μερικές φράσεις/προτάσεις με τις οποίες συμμετέχετε κι εσείς στη συζήτηση. Εκφράστε τις σκέψεις σας με ένα δρώμενο. Για τον σκοπό αυτό, εάν χρειάζεται, μπορείτε να ορίσετε αφηγητή, να αξιοποιήσετε το ποίημα του Έλιοτ, καθώς επίσης δύο από εσάς να αναλάβουν τον ρόλο των δύο μαθητών.
2. Στα βιβλικά κείμενα, η βασιλεία του Θεού συχνά συμβολίζεται με ένα δείπνο ή ένα τραπέζι. Σύμφωνα με το κείμενο το Μητροπολίτη Περγάμου, η Θεία Ευχαριστία είναι «εικόνα της βασιλείας του Θεού». Επεξεργαστείτε στην ομάδα σας απαντήσεις για τα ερωτήματα: Πώς συνδέονται αυτές οι δύο προσεγγίσεις; Ποιες είναι οι προεκτάσεις αυτής της σχέσης στη ζωή των πιστών;
3. Μελετήστε την εικόνα της Μεταμόρφωσης του Θεοφάνη. Συζητήστε στην ομάδα σας διαδοχικά τα ερωτήματα: Τι βλέπετε; Ποια εξήγηση δίνετε σε αυτά που βλέπετε; Ποιες απορίες συνεχίζετε να έχετε;

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

This image shows a full page of a handwriting practice worksheet. It features approximately 20 horizontal rows. Each row is defined by two parallel dashed lines, creating a series of uniform gaps for letter height. The entire page is otherwise blank, with no margins, text, or other markings.

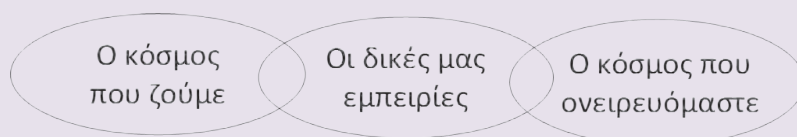
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Πρόταση για Ερευνητική Εργασία (project):
**Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας -
Χτίζοντας τον κόσμο μας**

Εισαγωγικό σχόλιο

Σε αυτή τη Θεματική Ενότητα προτείνεται ένας διαφορετικός τρόπος δουλειάς, ώστε όλη η τάξη να συμμετέχει όχι μόνο στην υλοποίηση της εργασίας αλλά και στον προγραμματισμό της, με την καθοδήγηση του καθηγητή ή της καθηγήτριας των Θρησκευτικών. Στο πλαίσιο του γενικού θέματος «*Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας - Χτίζοντας τον κόσμο μας*», μπορούμε να επιλέξουμε ένα ειδικότερο θέμα που να ενδιαφέρει όλους, να το διερευνήσουμε σε ομάδες και να παρουσιάσουμε τα συμπεράσματά μας στην τάξη. Πρέπει να προσέξουμε ώστε το θέμα που θα επιλέξουμε να συνδέει τρεις περιοχές:

Στη δουλειά μας είναι σημαντικό να:

- ορίσουμε ρεαλιστικό στόχο, σύμφωνα με τον διαθέσιμο χρόνο
- προγραμματίσουμε την εργασία μας
- οργανώσουμε μικτές ομάδες ανάλογα με τον στόχο μας
- δουλέψουμε όλοι μαζί, στην ομάδα μας και στην ολομέλεια της τάξης
- αξιοποιήσουμε, όσο είναι εφικτό, διαδικασίες διερεύνησης και τεκμηρίωσης
- τηρήσουμε τον προγραμματισμό μας.

Θα χρειαστεί να αποφασίσουμε από την αρχή εάν η εργασία μας θα στοχεύει στην προετοιμασία κάποιου υλικού (κείμενο, ψηφιακή παρουσίαση, εικαστικό έργο, πόστερ, κατασκευή ή κάτι άλλο), χωρίς αυτό να είναι δεσμευτικό. Εναλλακτικά, μπορεί να στοχεύει στην προετοιμασία και υλοποίηση ενός δρώμενου ή μιας δράσης. Η τάξη θα αποφασίσει γι' αυτό. Από αυτό θα εξαρτηθεί εάν η κάθε ομάδα θα επεξεργαστεί ένα ειδικότερο θέμα ή εάν όλοι θα δουλέψουν το ίδιο θέμα. Δεν απαιτείται δουλειά στο σπίτι ή στο εργαστήριο Πληροφορικής, παρά μόνο εάν χρειαστούμε κάποιο ειδικό υλικό ή πληροφορίες. Η αφετηρία μας μπορεί να είναι το διαθέσιμο υλικό στο μάθημα των Θρησκευτικών.

Ενδεικτική πορεία δουλειάς:

1° δώρο: Επιλέγουμε το θέμα μας, ορίζουμε το βασικό και τα ειδικότερα ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν, καθώς και τον τρόπο της δουλειάς μας. Χωριζόμαστε σε ομάδες, μοιράζουμε ρόλους και κάνουμε μια πρώτη συζήτηση για ό,τι θα χρειαστούμε.

2° δώρο: Συνθέτουμε/υλοποιούμε την εργασία μας, εργαζόμενοι σε ομάδες.

3° δώρο: Παρουσιάζουμε το αποτέλεσμα της εργασίας μας στην τάξη.

Ενδεικτικό σχέδιο για τη δομή της εργασίας, σε περίπτωση που θα έχει τη μορφή γραπτής συνθετικής εργασίας:

«Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας - Χτίζοντας τον κόσμο μας»

Θέμα Ερευνητικής Εργασίας:

.....

Βασικό ερώτημα/στόχος που θέσαμε:

.....

Ειδικότερα ερωτήματα ή στόχοι που μας απασχόλησαν:

.....

.....

.....

Πώς δουλέψαμε:

.....

.....

Η έρευνά μας:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Τα συμπεράσματά μας:

.....

.....

.....

.....

Υλικό/Βοηθήματα που χρησιμοποιήσαμε:

.....

.....

.....

Καλή επιτυχία!

Χρήσιμες σημειώσεις - Άλλο υλικό

Χρησιμοποιήστε σημειώσεις - Άλλο υλικό

Εισαγωγική σημείωση

Οι πηγές του υλικού παρατίθενται κατά Θεματική Ενότητα και κατηγορία υλικού, με τη σειρά που τα παραθέματα έχουν καταχωριστεί. Εάν σε μια Θεματική Ενότητα υπάρχουν πολλαπλά παραθέματα από την ίδια πηγή, συνήθως γίνεται αναφορά σε αυτήν μόνο στο πρώτο παράθεμα. Στις περιπτώσεις που τα κείμενα είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο, παρατίθεται διαδικτυακός σύνδεσμος, για τη διευκόλυνση του εκπαιδευτικού. Όλες οι ιστοσελίδες, στις οποίες παραπέμπει ο παρών κατάλογος, ανακτήθηκαν στις 25/01/2017. Επιπρόσθετα:

- Τα βιβλικά παραθέματα προέρχονται από: *Η Καινή Διαθήκη, Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση στη δημοτική*, μτφρ. Γαλίτης Γ., Βασιλειάδης Π., Καραβιδόπουλος Ι., Γαλάνης Ι. (φιλολογική επιμέλεια Κ. Χιωτέλλη), εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, διαθέσιμη στο: <http://hellenicbiblesociety.gr/bible>, και *Η Παλαιά Διαθήκη, Μετάφραση από το πρωτότυπο κείμενο*, μτφρ. Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, διαθέσιμη στο: <http://hellenicbiblesociety.gr/bible>.
- Τα κείμενα-αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου (Κρήτη, 2016) ανακτήθηκαν από: <https://www.holycouncil.org>.
- Τα παραθέματα από σχολικά βιβλία ανακτήθηκαν από: <http://ebooks.edu.gr>.
- Τα παραθέματα από το Κοράνιο προέρχονται από: *Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα*, εκδ. Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, 1418 Εγίρας (1998 μ.Χ.)

Εξώφυλλο

Εικαστικό εξωφύλλου: *Η νύκτα*, Γ. Κόρδης

Θεματική Ενότητα 1

Α. Κείμενα

«Δημογραφική ποσώσωση των Ορθοδόξων κατά χώρα στον κόσμο». Στο https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Christian_denominations_by_number_of_members

«Η Ορθόδοξη Εκκλησία ανά τον κόσμο». Στο <http://www.orthodoxia.be/GRkerk/10orthekklesiakosmos.html>

Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/message?inheritRedirect=true>

Καραχάλιας Σ., Μπράτης Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 32. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3333,13446>

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., *Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Β' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Δ.Ε. 6.2.2. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/755/4962,22628>

Λούβαρης, π. Ι., «40 χρόνια από την έναρξη της Β' Βατικανής Συνόδου. Συμβολή στη Θεολογία», εφημ. Καθολική, ημ. 3-12-2002. Στο <http://cathenoria-thes.org/page846.html>

Χαρκιανάκης Στ., *Το περί Εκκλησίας σύνταγμα της Β' Βατικανής Συνόδου*, Θεσσαλονίκη, 1969, σ. 137

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπαρούτας Κ., *Ιστορία του μεσαιωνικού και του ύστερου κόσμου, 565-1815. Β' Γενικού Λυκείου, Γενικής Παιδείας*, ΟΕΔΒ, Δ.Ε. 6.4. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B131/756/4975,22677>

«Οι 95 θέσεις του Λουθήρου». Στο <http://www.ipaideia.gr/oi-95-theseis-tou-martinou-louthirou.html>

Καραχάλιας Σ., Μπράτης Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 29. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3332,13443>

Κυριακάκης Μ., *Η Αναμόρφωση του 16ου αιώνα*. Στο http://www.gec.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=11:---16-&catid=2:arxeio-arthron-kai-khrugmaton&Itemid=4

Καραχάλιας Σ., Μπράτης Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 33. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3333,13447>

Δημητρούκας Ι., Ιωάννου Θ., Μπαρούτας Κ., *Ιστορία του μεσαιωνικού και του ύστερου κόσμου, 565-1815. Β' Γενικού Λυκείου, Γενικής Παιδείας*, ΟΕΔΒ, Δ.Ε. 6.4. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B131/756/4975,22677>

«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο

<https://www.holycouncil.org/-/encyclical-holy-council?inheritRedirect=true>

«Μήνυμα Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας Προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/message?inheritRedirect=true>

Ιερά Σύνοδος Καθολικής Ιεραρχίας Ελλάδος, Εγκύκλιος Επιστολή, «Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας», 2004. Στο <http://www.cathecclesia.gr/hellas/index.php/εγκύκλιοι/74-2004>

Ελληνική Ευαγγελική Εκκλησία, «Ομολογία Πίστεως της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας». Στο http://www.gec.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=29

«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/encyclical-holy-council?inheritRedirect=true>

Γκότσης Χ., Μεταλληνός π. Γ., Φίλιας Γ., *Ορθόδοξη Πίστη και Λατρεία. Α' Γενικού Λυκείου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 26. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/899,3351/>

«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/encyclical-holy-council?inheritRedirect=true>

Καριώτογλου Αλ., *Ένας μονόδρομος καταργείται*. Στο http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catechism/theologia_zoi/themata.asp?cat=poim&contents=contents_porefthentes.asp&main=EK_9&file=9.3.htm

Βουλγαράκης, Η., Ποιος ασκεί το έργο της ιεραποστολής; Στο http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catechism/theologia_zoi/themata.asp?cat=poim&contents=contents_porefthentes.asp&main=EK_9&file=9.1.htm

Συνέντευξη Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστάσιου στον Πατσούκα Α. Πατσούκας Α., «Οι νέοι έχουν δικίο να είναι οργισμένοι», εφημ. Καθημερινή, 18-1-2009. Στο <http://www.kathimerini.gr/346547/article/epikairothta/ellada/oi-neoi-exoyn-dikio-na-einai-orgismenoi>

Καραχάλιας Σ., Μπράτης Π., Πασσάκος Δ., Φίλιας Γ., *Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου. Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Δ.Ε. 35. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3333,13449/>

«Κοινή διακήρυξη του Πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ' και του Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α', Κωνσταντινούπολη, 30-11-2006». Στο <http://papalvisit.ecupatriarchate.org/press/articles.php?id=99&lang=9>

Μπαϊραχτάρης π. Αυγ., «Σχέσεις της Ορθοδόξου Εκκλησίας με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών κατά την προσυνοδική φάση (Β' Μέρος)», 17-05-16. Στο <http://www.amen.gr/article/sxeseis-tis-orthodoksou-ekklisias-me-to-pagasmio-symvouliao-ekklisio-kata-tin-prosynodiki-fasi-v-meros>

«Μήνυμα Της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας Προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/message?inheritRedirect=true>

Μαρτζέλος, Γ., *Οι θεολογικοί διάλογοι σήμερα: το μήνυμα, η αξία και η προοπτική τους*, 2013, σ. 2. Στο <http://users.auth.gr/martzelo/index.files/docs/135.docx>

Φραγκίσκος, Πάπας Ρώμης, *Ομιλία Του Αγίου Πατέρα Φραγκίσκου Κατά Τη Θεία Λειτουργία Στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, (30 Νοεμβρίου 2014)*. Στο https://www.patriarchate.org/pope-francis/-/asset_publisher/row3iPd1j1Zj/content/address-of-his-holiness-pope-francis-at-the-divine-liturgy-of-the-patriarchal-cathedral-of-st-george-30-11-14-?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fwww.patriarchate.org%2Fpope-francis%3Fp_id%3D101_INSTANCE_row3iPd1j1Zj%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1&_101_INSTANCE_row3iPd1j1Zj_languageId=el_GR

Β. Εικόνες

Κόρδης Γ., {τέμπερα}. Στο <https://www.pinterest.com/pin/300826450085445361>

Διασπορά των ορθοδόξων στον κόσμο. Στο http://www.pentapostagma.gr/2013/02/blog-post_6190.html

Προκατήγμενοι Ορθοδόξων Εκκλησιών, κατά την παραμονή της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Άγ. Τίτος Ηρακλείου, Κρήτη, 2016. Στο http://www.signmalive.com/uploads/images/news/DOC.20160625_1326298_.%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%A3_.jpg

Εναρκτήρια συνεδρία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Κρήτη, 2016. Στο http://fanarion.blogspot.gr/2017/01/blog-post_13.html

Β' Βατικανή σύνοδος. Στο <https://userscontent2.emaze.com/images/729cd026-0f6d-4536-970c-a02ea19673c7/303247fdf973d06b0f9600d121c6cb6a.jpg>

Οι 95 θέσεις του Λούθηρου στην είσοδο του Καθεδρικού Ναού της Βιτεμβέργης. Στο <http://www.dw.com/el/%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CE%B8%CE%B7%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CF%87%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%BE%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF/a-36207234>

Η Βίβλος του Λουθήρου στα γερμανικά. Στο <https://www.slideshare.net/kioufe/ss-47201132>

Μαρτίμος Λούθηρος. Στο <http://www.mixanitouxronou.gr/o-martinos-louthiros-katangelli-anichta-ta-sigchorochartia-gia-tis-amarties-ke-ti-diafthora-tis-papikis-ekklisias-i-eresi-pou-katelixe-stin-pio-ematiri-thriskeftiki-diamachi-metaxi-katholikon-ke-pro>

Αγγλικανικός ναός Αγ. Παύλου στην Αθήνα. Στο http://orpheas-orpheas.blogspot.gr/2013/10/blog-post_6.html

Δόγμα και λατρεία Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών. Στο Δημητρίου Ι., Ιωάννου Θ., Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Δ.Ε. 7.1.3. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/755/4963,22634/>

Βαπτιστήριο χριστιανικής οικίας στη Δούρα Ευρωπό, αρχές 3ου αι. Στο <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/92-12.pdf>

Κατακόμβη Αγίας Πρίσκιλλας, Ρώμη. Στο <http://www.hristospanagia.gr/?p=20329>

Η Βασιλική του Αγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη, 5ος αι. Στο <http://cityculture.gr/2016/10/o-naos-tou-agiou-dimitriou-stin-thessaloniki> και <http://histoirehistoire.weebly.com/arhochiioatauepsilonkappatauomicronnuotakappaomicron943-tau973piomicroniota-nualpha974nu.html>

Ροτόντα, Θεσσαλονίκη, 4ος αι. Στο <http://www.thetoc.gr/magazine/ksanarxise-o-polemos-gia-ti-rotonta>

Μονή Οσίου Λουκά Βιοιτίας, 11ος αι. Στο <http://www.pi-schools.gr/lessons/aesthetics/eikastika/afises/images/afises/8d.jpg>

Ο ναός της Αγίας Σοφίας, Κωνσταντινούπολη, 6ος αι. Στο <https://www.pinterest.com/pin/68679963037277088>

Αβαείο Μούρμπαχ, ναός ρομανικού τύπου, 12ος αι. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7

Η Παναγία των Παρισίων, ναός γοτθικού τύπου, Παρίσι, 13ος αι. Στο https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Notre_Dame_dalla_Senna_crop.jpg

Ο ναός του Αγίου Πέτρου, αναγεννησιακός τύπος, Ρώμη, 16ος αι. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%91%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85

Ιησούς Χριστός, εγκαυστική εικόνα, Σινά, 6ος αι. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F_%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%AC%CF%84%CF%89%CF%81_%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A3%CE%B9%CE%BD%CE%AC)

Ιησούς Χριστός, ψηφιδωτό, Αγία Σοφία Κων/λης, 13ος αι. Στο <https://gr.pinterest.com/THartdiva/byzantine-art>

Ιησούς Χριστός, Α. Ρουμπλιόφ, ρώσικη εικόνα, 15ος αι. Στο http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/panagiotou_roublev.html

Ιησούς Χριστός, Θεοφάνης ο Κρης, 16ος αι. Στο http://hristospanagia3.blogspot.gr/2014_05_21_archive.html

Ο Χριστός στη στήλη. Αντονέλλο ντα Μεσίνα, 15ος αι. Στο <https://logomnimon.wordpress.com/%CE%B6-%CE%B7-%CE%B6%CF%89%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%8D-%CE%BC%CE%AD%CF%83%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CE%B6%CF%89%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D>

Χριστός Σωτήρας, Δ. Θεοτοκόπουλος, 1600. Στο <http://www.backtoclassics.com/gallery/elgreco/christassaviour1>

Ο Χριστός δείχνει την πληγή, Καραβάτζιο, 17ος αι. Στο <https://astrofella.wordpress.com/2016/12/10/beyond-caravaggio-the-national-gallery>

Μωυσής, Μιχαήλ Άγγελος, Ρώμη, 1515. Στο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF%Ro%ma-sanpietroinvincoli02.jpg>

Βιτρό στην Παναγία της Σαρτρ στη Γαλλία. Στο <https://www.pinterest.com/alison9891/early-europe-and-colonial-americas-ap-list-of-250>

Χειρόγραφο βυζαντινής μουσικής γραφής. Στο http://panagiotisandriopoulos.blogspot.gr/2013_04_01_archive.html

Βάπτισμα Ορθοδόξων στη Μαδαγασκάρη. Στο <http://www.orthodoxmadagascar.org/mission>

Ο άγιος Κύριλλος και Μεθόδιος, φωτιστές των Σλάβων. Στο <https://antexoume.wordpress.com/2014/05/10/%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%83%CE%BB%CE%AC%CE%B2%CF%89%CE%BD-%CE%BF%CE%B9-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5>

Η ιστορική συνάντηση του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα και του Πάπα Παύλου στα Ιεροσόλυμα, 1964. Στο http://fanarion.blogspot.gr/2014/01/blog-post_13.html

11η Συνάντηση Διαλόγου μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών, Πάφος, 2009. Στο <http://archive.churchofcyprus.org.cy/article.php?articleID=864>

Θεματική Ενότητα 2

A. Κείμενα

Eurobarometer Special Surveys, αρ.: 225, 341, 393. Στο

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_419_400_en.htm

«Religion in the European Union». Στο https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_the_European_Union

«Religion in the Europe». Στο https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Europe

Κτενάς Χ., Έρευνα: Θρησκεία και Ευρώπη, οι μεγάλες αντιθέσεις, εφ. *Κιβωτός της Ορθοδοξίας*, 28-07-2015, ηλ. έκδ.<http://ikivotos.gr/post/229/ereyna-thrshskeia-kai-eyrwph-oi-megales-antitheseis>

«Νομικά πρόσωπα πλέον οι Θρησκευτικές Κοινότητες», εφ. *Καθημερινή*, 03-10-2014. Στο <http://www.kathimerini.gr/786409/article/epikairothta/ellada/nomika-proswpa-pleon-oi-8rshkeytikies-koinothtes>

Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας, Χαιρετισμός στην Διεθνή Διάσκεψη των Αθηνών με θέμα: «Θρησκευτικός και πολιτιστικός πλουραλισμός και ειρηνική συνύπαρξη στη Μέση Ανατολή», 18-20 Οκτωβρίου 2015, Αθήνα. Στο <http://orthodoxalbania.org/alb/index.php/el/lajme-2/blog/3611-2015-10-19-18-58-31>

Ταγιάι Α., Αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Δελτίο Τύπου: «Η Επιτροπή καλεί Θρησκευτικούς Ηγέτες να συζητήσουν γύρω από το θέμα "Ζούμε μαζί ξεπερνώντας τις διαφωνίες μας"»*, 16-06-2015. Στο http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5179_el.htm

Πέτρου Ι., «Θρησκεία, επικοινωνία και δημόσιος χώρος», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Χριστιανισμός - Ορθοδοξία και μέσα ενημέρωσης στον σύγχρονο κόσμο» της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης Ορθοδοξίας (Δ.Σ.Ο.), Θεσσαλονίκη, 12-15 Μαΐου 2014. Στο http://panagiotisandriopoulos.blogspot.gr/2014/05/blog-post_4723.html

Παπαγεωργίου Ν., «Η Εκκλησία και η εκκοσμίκευση», Εισήγηση στο 2ο Συνέδριο Ορθόδοξης Νεολαίας του Οικουμενικού Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Κωνσταντινούπολη, 11-16 Ιουλίου 2007. Στο <http://www.ec-patri.org/youth/papageorgiou.htm>

Ιγνάτιος, Μητροπολίτης Δημητριάδος, «Θρησκευτικότητα και θρησκευτικά σύμβολα στον δημόσιο χώρο», Εισήγηση στο συνέδριο «Εκκλησία και Αριστερά», Θεσσαλονίκη, 22-23 Ιανουαρίου 2013. Στο <http://imd.gr/articles/0/0/645>

Ντοστογιέβσκι Φ., *Αδελφοί Καραμάζοβ*, μτφ. Άρη Αλεξάνδρου, εκδ. Γκόβοστη, σελ 130

«Πρόταση ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τη χριστιανοφοβία και την προστασία των χριστιανικών λατρευτικών κτηρίων στην Ευρώπη», B8-0229/2016, 02-02-2016. Στο

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2016-0229+0+DOC+XML+V0//EL>

«Σχετικοκρατία», *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τόμ. 56, σ. 215

«Πορίσματα», ΙΟ΄ Πανορθόδοξη Συνδιάσκεψη Εντεταλμένων Ορθοδόξων Εκκλησιών και Ιερών Μητροπόλεων για θέματα Αιρέσεων και Παραθρησκείας με θέμα: «Αποκρυφισμός και Εσωτερισμός – σύγχρονη μορφή επιδημίας σε παγκόσμιο επίπεδο», Προκόπι, 29-10/01-11-2007. Στο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/heresies/diask_porismata_ith.html

Μπεκριδάκης Δ., «Νέα Θρησκευτικά Κινήματα και νέα πνευματικότητα: προς αλλαγή θρησκευτικού «παραδείγματος»; Εισαγωγικό

σχεδιάσμα με αναφορές στην Ελληνική πραγματικότητα». Στο http://e-theologia.blogspot.gr/2011/03/blog-post_17.html

Ειδική Συνοδική Επιτροπή Μελέτης Αρχαιολατρίας-Νεοειδωλολατρίας, «Η προσπάθεια αναβίωσης της ειδωλολατρίας». Στο <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/ancient/eidola.html>

«Οι Δρυίδες του 21ου αιώνα τίμησαν το θερινό ηλιοστάσιο», Ant1 news, 21-06-2015. Στο <http://www.ant1news.gr/news/World/article/412008/oi-dryides-toy-21oy-aiona-timisan-to-therino-iliostasio>

«Η παλινόρθωση του Θορ, του Οντίν και της Φρέγια», εφημ. *Το Βήμα*, ηλ. έκδ. 14-02-2015. Στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=676935>

«Αντισιμιτισμός», *Λεξικό Τριανταφυλλίδη*, ηλ. έκδ., στο http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82&sin=all

Τίμερμανς Φ., Α' Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου: «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διοργανώνει συνέδριο για την καταπολέμηση του αντισιμιτισμού και της ισλαμοφοβίας, μετά από έρευνα που έδειξε ότι το 50% των Ευρωπαίων πιστεύει πως οι θρησκευτικές διακρίσεις είναι ευρέως διαδεδομένες», 01-10-2015. Στο http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5737_el.htm

Δούλος Γ., *Ισλαμοφοβία, η κρυφή γοητία της μισαλλοδοξίας*. Στο <http://www.academia.edu/4431527/%CE%99%CE%A3%CE%9B%CE%91%CE%9C%CE%9F%CE%A6%CE%9F%CE%92%CE%99%CE%91%CE%97%CE%9A%CE%A1%CE%A5%CE%A6%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%97%CE%A4%CE%95%CE%99%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%9C%CE%99%CE%A3%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%9E%CE%99%CE%91%CE%A3>

Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος Β' Απολογητικός της εις τον Πόντον φυγής*, PG 35,424 C – 425 A.

«Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/el/-/encyclical-holy-council>

Μαρτζέλος Γ., «Η θεολογία του “σπερματικού λόγου” και η σημασία της για τους διαχριστιανικούς και διαθρησκευτικούς διαλόγους». σ. 3. (Θεολογία 84, 2 (2013), σ. 69-80). Στο <http://users.auth.gr/martzelo/index.files/docs/128.doc>

Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Οι θρησκείες, τόμος 21, Αθήνα 1992

Γιαννουλάτος Αν., *Επίσκοπος Ανδρούσης, Όψεις Ινδουισμού – Βουδισμού*, Αθήνα 1988

Glaseharr H. D., *Παγκόσμιος ιστορία των θρησκειών*, εκδ. Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα 1989

12ο Πέτρινο έδικο του Ασόκα, Ven. S.Dhammika, *The Edicts of King Asoka*, 1993. Στο <http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/dhammika/wheel386.html>

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, *Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (10 Δεκεμβρίου 1948)*. Στο http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000, 2009, 2016), Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 18-12-2000, 2000/C364, σ. 10· 7.6.2016, 2016/C202, σ. 395

Μαρτζέλος Γ., *Ορθοδοξία και διαθρησκευτικός διάλογος*, σ. 5-9 (Γρηγόριος ο Παλαμάς 89 (2006), σ. 1065-1078). Στο <http://users.auth.gr/martzelo/index.files/docs/84.doc>

«Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας», Κρήτη, 2016. Στο <https://www.holycouncil.org/-/message>

Γριζοπούλου Ό., *Τα Μαθήματα των Θρησκευτικών (ΜΘ) στα σχολεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Στο http://www.pi-schools.gr/lessons/religious/europ_diast/diefkr_omol.doc

Γιαγκάζογλου Στ., *Το θρησκευτικό μάθημα μεταξύ παράδοσης και εκσυγχρονισμού. Προς μία νέα και διευρυμένη θεώρηση της φυσιολογίας του μαθήματος των Θρησκευτικών στο ελληνικό δημόσιο σχολείο*, σ. 1. Στο <http://theologoi-kritis.sch.gr/docs/arthrografia/giagazoglou.doc>

B. Εικόνες

Η παράδοση, Γ. Κόρδης. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/96/780,2841>

Ο πληθυσμός των Ρωμαιοκαθολικών στην Ελλάδα. Στο

<http://iep.edu.gr/thriskeftika/files/%CE%93%201/27.%20%CE%A1%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%99%CE%9F%CE%9A%CE%91%CE%98%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%20%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%94%CE%9F%CE%A3.jpg>

[Η θρησκευτική πίστη ως ιδιωτική υπόθεση]. Στο http://mavrosgratos.blogspot.gr/2011/04/blog-post_08.html

[Αθεϊσμός και αντιχριστιανισμός]. Στο <http://www.nextdeal.gr/%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%CF%88%CE%B9%CE%BB%CE%AC%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/%CE%A3%CF%84%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%85.html>

[Φαινόμενα αρχαιολατρίας]. Στο <http://iep.edu.gr/thriskeftika/files/%CE%93%202/12.%20%CE%9D%CE%95%CE%9F%CE%A0%CE%91%CE%93%CE%91%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3-%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%91%CE%99%CE%9F%CE%9B%CE%91%CE%A4%CE%A1%CE%99%CE%91.jpg>

Υπαίθρια τελετή νοσταλγών του γερμανο-σκανδιναβικού Πανθέου στην Ισλανδία. Στο <http://asset.tovima.gr/vimawebstatic/FAA08242FE74ED2BF5545AFFBA699499.jpg>

[Ισλαμοφοβία]. Στο <http://iep.edu.gr/thriskeftika/files/%CE%93%202/10.%20%CE%95%CE%9D%CE%91%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9F%CE%9D%20%CE%A4%CE%97%CE%A3%20%CE%99%CE%A3%CE%9B%CE%91%CE%9C%CE%9F%CE%A6%CE%9F%CE%92%CE%99%CE%91%CE%A3.jpg>

Ιησούς και Σαμαρείτισσα, αγνώστου Αφρικανού καλλιτέχνη. Στο <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b1/Ahimsa.svg/596px-Ahimsa.svg.png>

Το Ιερό Κοράνιο και μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα, έκδ. Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχτ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, 1418 Εγίρας (1998 μ.Χ.)

Ο όρκος της Αχίμσα. Σύμβολο του Τζαϊνισμού. Στο <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b1/Ahimsa.svg/596px-Ahimsa.svg.png>

Δίγλωσση επιγραφή (ελληνικά και αραμαϊκά) του βασιλιά Ασόκα. Στο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%83%CF%8C%CE%BA%CE%B1>

Ιστορική συνάντηση των ηγετών των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Κύπρο, 2015. Στο <http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-politiki/39/275814/se-exeliki-istoriki-synantisi-politikon-kai-thriskeftikon-igeton-tis-kyprou>

Διαθρησκειακή συνάντηση με θέμα την εξάλειψη της δουλείας, Ρώμη, 2014. Στο <http://www.topontiki.gr/article/89079/oi-igetes-ton-megalyteron-thriskeion-enantia-sti-syghroni-doyleia-photos>

Συνάντηση Οικουμενικού Πατριάρχη, Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάπα Ρώμης, Λέσβος, 2016. Στο <http://iaath.gr/koinh-diakhrykha-para-patriarch-arxiepiskopou>

Συνάντηση θρησκευτικών ηγετών του κόσμου, Ασίζη, 2011. Στο http://www.kristeva.fr/assisi2011_en.html

Θεματική Ενότητα 3

Α. Κείμενα

Γέροντος Πορφυρίου Κουσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά, 2005

Παπαθανασίου Θ., «Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: π. Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης (1906-1991)», *περιοδικό Σύναξη* 117 (2011), σ. 50--67

Ειρηναίος, Μητροπ. Νεοφύτου και Μπάτσας, «Η πνευματική σχέση του Γέροντος Πορφυρίου με τον Ορθόδοξο Σερβικό λαό», στο: *Γέροντας Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης. Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο* (Πρακτικά διορθοδόξου μοναστικού συνεδρίου), εκδ. Ι. Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 297.

«Ο Γέρων Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες». Στο <http://www.porphyrrios.net>

Baker M. –Ασπρούλης Ν., «π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ (1893-1979). Ένα σύντομο βιο-εργογραφικό σημείωμα», *περιοδικό Θεολογία*, τόμ. 81 (2010), τ. 4ο

Φλωρόφσκυ Γ., *Θέματα ορθοδόξου Θεολογίας*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1973, σ. 80, 101, 106, 107, 117, 159, 201, 202, 217

Φλωρόφσκυ Γ., *Δημιουργία και Απολύτρωση*, ελλ. μτφ. Π. Πάλλη, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 99, 172, 280

Φλωρόφσκυ Γ., *Χριστιανισμός και Πολιτισμός*, ελλ. μτφ. Ν. Πουρναρά, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 123

Νίκος Νησιώτης, Ο Θεολόγος του Διαλόγου, (επιμ. Σταύρου Γιαγκάζογλου), εκδ. Αρμός, Αθήνα 2015.

«Νησιώτης Νίκος, «Η φύση ως κτίση»», *περιοδικό Σύναξη*, τχ. 14 (1985), σ. 19

«Αγία Μαρία (Σκόμπτσοβα), μοναχή». Στο <http://www.saint.gr/4381/saint.aspx>

«Αλέξανδρος Σμόρελ», στο https://orthodoxwiki.org/Alexander_Schmorell

«4η Προκήρυξη του Λευκού Ρόδου», στο «Μνήμη αγίου Αλεξάνδρου Σμόρελ», *εφημερίδα Χριστιανική*, Πέμπτη 19 Ιουλίου 2012

Clement O., «Η αλήθεια ελευθερώσει υμάς», *Συνομιλώντας με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1996

Κλεμάν Ο., *Ταιζέ, Ένα νόημα στη ζωή*, εκδόσεις Μαΐστρος, Αθήνα 2015

Κλεμάν Ο., «Παρατηρήσεις ενός Λαϊκού πάνω στη Μαρτυρία της Πίστης», απόδοση Λουκίας Ι. Μεταξά. Στο http://www.mgriobiblos.gr/texts/greek/cleman_paratiriseis.html

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, «Χριστολογία και ύπαρξη. Η διαλεκτική κτιστού-άκτιστου και το δόγμα της Χαλκηδόνας», *Σύναξη*, τχ. 2 (1982), σελ. 9

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, *Η κτίση ως ευχαριστία*, εκδ. Ακρίτα, 1992, σ. 121 και 122

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, *Νόσος και θεραπεία στην Ορθόδοξη Θεολογία*, στο «*Θεολογία και Ψυχιατρική σε διάλογο*», Πρακτικά Ημερίδας, εκδ. Αποστολική Διακονία. Στο <http://www.pemptousia.gr/2011/06/nosos-ke-therapia-stin-orthodoxi-theol>

Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου, «Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού», *Σύναξη*, τχ. 49 (1994), σ. 7

«Μητέρα Τερέζα». Στο <https://www.sansimera.gr/biographies/1676>

«Ντίτριχ Μπονχέφερ». Στο http://e-theologia.blogspot.gr/2014/04/blog-post_2040.html

«Dietrich Bonhoeffer», επιμ. Al. Melloni, ed. Qiqazon, Comunità di Bose 1999, Απόδοση Π. Υφαντής, στο *περιοδικό Σύναξη*, τχ 106 (2008)

«Μάρτιν Λούθερ Κινγκ», *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τόμ. 33, σ. 375

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B9%CE%BD_%CE%9B%CE%BF%CF%8D%CE%B8%CE%B5%CF%81_%CE%9A%CE%B9%CE%BD%CE%B3%CE%BA

«Τούτου, Ντέσμοντ», *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, Εκδ. Οργανισμός Πάπυρος, 1993, τόμ. 58, σ.12

«Ντέσμοντ Τούτου, Ένας παγκόσμιος πνευματικός ηγέτης μιλάει για την πολιτική μη βίας κατά του απαρχαίνε και για την εξάλειψη των χρεών της Αφρικής», συνέντευξη στον δημοσιογράφο Θ. Λάλα, *Εφημερίδα Το Βήμα* (19/06/2005). Στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=166771>

«Μαχάτα Γκάντι», *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τόμ. 17, σ. 411

Γκάντι Μ., *Αυτοβιογραφία*, εκδ. Ιάμβλιχος, 1999

Β. Εικόνες

Άγιος Πορφύριος. Στο Γέροντος Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά, 2005, σ. 188
π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Στο Γ. Φλωρόφσκυ, *Θέματα ορθόδοξου Θεολογίας*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1973, σ. 1
Νίκος Νησιώτης. Στο εξώφυλλο του τόμου Νίκος Νησιώτης. *Ο θεολόγος του διαλόγου*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2015
Μαρία Σκόμπτσβα. Στο <http://www.saint.gr/4381/saint.aspx>
Αλέξανδρος Σμόρελ. Στο <http://pemptousia.com/2014/07/alexander-schmorell-the-anti-nazi-new-martyr>
Ολιβιέ Κλεμάν. Στο <http://www.natidallospirito.com/wp-content/uploads/2016/01/clement.jpg>
Ιωάννης (Ζηζιούλας), Μητρ. Περγάμου. Στο http://www.orththeol.uni-muenchen.de/aktuelles/zizioulas_ehrendoktor/index.html
Μητέρα Τερέζα. Στο <http://www.ant1news.gr/news/World/article/431368/agia-i-mitera-tereza>
Ντίντριχ Μπονχέφερ. Στο http://e-theologia.blogspot.gr/2014/04/blog-post_2040.html
Η τέχνη της συζήτησης, René Magritte. Στο <https://gr.pinterest.com/pin/567101778054751341>
Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Στο <https://www.sansimera.gr/biographies/1267>
Ντέσμοντ Τούτου. Στο <http://www.mixanitouxronou.gr/ntesmont-toutou-o-negros-kathigitis-pou-paretithike-se-endixi-diamartirias-gia-to-apartchaint-egine-iereas-pire-to-nompel-irinis-ke-zitise-na-sigchorethoun-vasanistes-ke-ektelestes>
Μαχάτμα Γκάντι. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B1%CF%87%CE%AC%CF%84%CE%BC%CE%B1_%CE%93%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9#/media/File:Portrait_Gandhi.jpg

Θεματική Ενότητα 4

Α. Κείμενα

Dalhuisen J., Διευθυντής της Διεθνούς Αμνηστίας για την Ευρώπη. Στο <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20647/o-fonofonos-den-prepei-na-mas-allaxe>
Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγος Α΄, *Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ι. Ησυχαστήριον «Ευαγγελιστή Ιωάννη», Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1998, σ. 85, 132
Στέφος Α., Στεργιούλης Ε., Χαριτίδου Γ., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, Α΄, Β΄, Γ΄, Γυμνασίου*. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B120/550/3618,15479>
Σοφοκλής, Αντιγόνη, Α΄ στάσιμ, στ. 295-301, 332, 364-65. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B121/628/4051,18302>
Κορνάρος Β., *Ερωτόκριτος* (Επιμ. Στ. Αλεξίου), εκδ. Ερμής, Αθήνα 1980, σ. 11)
Ντοστογιέφσκι Φ., Αδελφοί Καραμαζώφ, Μέρος τρίτο, πέμπτο βιβλίο, κεφ. V
Κάφκα Φρ., *Διηγήματα και μικρά Πεζά*, μετάφραση Αλ. Ρασιδάκη, εκδ. Ροές, 2007
Ελύτης Οδ., *Ο Ήλιος Ο Ηλιάτορας*. Στο <http://iep.edu.gr/thriskeftika>
Μπρεχτ Μπ., *Τα ποιήματα*, μετάφραση Μάριος Πλωρίτης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2008
Γριζοπούλου Ό., Καζλάρη Π., *Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A109/294/2068,7268>
Παπαρνάκης Αθ., «Αμαρτία και θάνατος στη βιβλική θεολογία», στο Ι. Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, *Η υγεία και η ασθένεια στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας, Πρακτικά Ι΄ Πανελληνίου Συμποσίου Ιερών Μητροπόλεων*, εκδ. Επικοινωνιακή και Μορφωτική Υπηρεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2009, σ. 83-84
Βασιλειάδης Π., «Ο Ιησούς Χριστός ιατρός των ψυχών και των σωμάτων. Βιβλική προσέγγιση», στο Ι. Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, *Η υγεία και η ασθένεια στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας, Πρακτικά Ι΄ Πανελληνίου Συμποσίου Ιερών Μητροπόλεων*, εκδ. Επικοινωνιακή και Μορφωτική Υπηρεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2009, σ. 56-57
«Κοινή Διακήρυξη Πάπα, Οικουμενικού Πατριάρχη και Αρχιεπισκόπου Αθηνών για την προσφυγική κρίση (Λέσβος, 16 Απριλίου 2016)». Στο <http://iaath.gr/koinh-diakhyxh-para-patriarch-archiepiskopou> (γλωσσική απλούστευση)
Κσούρικα Ουπανισάντ, 1, 22. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/96/781,2862>
Σαμιούττα Νικάγια, *Ντίγκα Νικάγια* (αποσπάσματα). Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/96/781,2863>

Β. Εικόνες

Η κραυγή, Εντβαρντ Μουνκ, 1893-1910. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%9A%CF%81%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE

[Ι. Το πρόβλημα του κακού στον σημερινό κόσμο]:

<http://www.newsbomb.com.cy/kypros/lemesos/story/663843/o-kakos-xamos-sto-nosokomeio-lemesoy-asthenis-ithele-na-ta-spasei-ola-synelifthi-apo-tin-astynomia>
<http://apokalipsistora.blogspot.gr/2011/03/3.html>
<http://www.vimaorthodoxias.gr/tags/tag/%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B7-2>
<http://howafrica.com/10-poorest-countries-in-the-world-all-in-africa/>
<http://www.clickatlife.gr/your-life/story/22501/pausipona-6-muthoi-pou-dustuxos-pisteuoume-akoma>
<http://www.creteplus.gr/news/bombardismos-maieutiriou-sti-suria-178623.html>
http://blog.stigalaria.org/18821/metanastes_mesogeios
http://www.forzajuve.gr/2016/01/1_79.html
<http://news.in.gr/world/article/?aid=422247>

[Διανομή ψωμιού]. Στο <https://magdagaitanidou.blogspot.gr/2013/05/5.html>

Η λευκή σταύρωση, Marc Chagall, 1938. Στο <http://annagelopoulos.blogspot.gr/2014/04/marc-chagall.html>

Πιετά, Μιχαήλ Άγγελος, 1498-1499. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B9%CE%B5%CF%84%CE%AC_%CF%84%CE%B%CF%85_%CE%9C%CE%B9%CF%87%CE%B1%CE%AE%CE%BB_%CE%86%CE%B3%CE%B3%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CF%85

Η καταστροφή, Α. Τάσος (ιδιωτική φωτογράφιση αντίτυπου)

[Τα σταφύλια της οργής]. Στο <http://penseur1.blogspot.gr/2015/09/john-ernst-steinbeck.html>

Η θεραπεία του τυφλού, Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1570 κ.ε. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82

Ο άγιος Νικόλαος σώζει ναυαγούς. Στο http://www.agioskosmas.gr/calendar.asp?cal_id=3330

[Φιλανθρωπία μουσουλμάνων]. Στο <http://blogarticles88.blogspot.gr/2016/03/manfaat-zakat-dan-sedekah-shodaqoh.html>

Οι δέκα ενσαρκώσεις (αβατάρα) του θεού Βισνού του Ινδοισμού. Στο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B9%CF%83%CE%BD%CE%BF%CF%8D>

Ο θεός Κρίσνα θεωρείται μετενσάρκωση (αβατάρα) του θεού Βισνού. Στο <http://www.wikiwand.com/el/%CE%9A%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%BD%CE%B1>

Μαζική προσέλευση χιλιάδων Ινδοιστών για τη θρησκευτική γιορτή Kumbh Mela στον ποταμό Shipra. Στο <https://tanea-diaspora.net/2016/05/23/%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B4%CE%AD%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8C-%CE%BB%CE%BF%CF%85%CF%84%CF%81%CF%8C-%CE%B5%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%BF>

[Ο σκοπός της γιόγκα]. Στο Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Οι Θρησκείες, έκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1992, σ. 94

Γλυπτό όρθιου Βούδα, 1ος αι. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B1_%CE%93%CE%BA%CE%B1%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%AC%CE%BC%CE%B1

Ο ναός της Μεγάλης Φώτισης. Στο Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Οι Θρησκείες, έκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1992, σ. 76

Ο τροχός, σύμβολο του Βουδισμού. Στο <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%BF%CF%85%CE%B4%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

Θιβητιανοί μοναχοί μελετούν ιερές γραφές. Στο Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Οι Θρησκείες, έκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1992, σ. 79

Θεματική Ενότητα 5

Α. Κείμενα

Ζορμπάς Β. Κ., *Η ανθρώπινη αξία στις κοινωνικές ουτοπίες*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1997, σ. 227

Μελίτων, Μητροπολίτης Χαλκηδόνος, *Ομιλία στην Κυριακή της Τυροφάγου*. Στο http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/gerontikon/accuse_hypocrisy.htm

Ελύτης Οδ., *Τα Ελεγεία της Οξώπετρας*, Εκδ. Ίκαρος, 1991

Χατζιδάκις Μ. - Γκάτσος Ν., *Η μπαλάντα του Ούρι*. Στο http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=2065

Σαββόπουλος Δ., *Το δέντρο*. Στο http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=2363

Κίτλινγκ Ρ., «Αν». Στο http://users.sch.gr/symfo/sholio/kimena/xeni/kiplig_an.htm

Σταμούλης Χρ., *Τα τραγούδια στη θεολογία του Νίκου Ματσούκα*, Αντίδοσις, Παρασκευή 12 Οκτωβρίου 2012. Πηγή: <https://antidosis.wordpress.com/2012/10/12>

Πυρουνάκης π. Γ., *Δίπτυχο*, εκδ. Προβλήματα εκκλησιαστικά-κοινωνικά, Αθήνα 1968, σ. 20.

Χατζιδάκις Μ. - Γκάτσος Ν., *Ο χορός των σκύλων*. Στο http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=7495

Σαμαράκης Αν., *Η σαρξ, από τη συλλογή διηγημάτων Ζητείται Ελπίς*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2013, σ. 21-22

Ζορμπάς Β. Κ., «Πόνος, Αγάπη, Ελπίδα», Πρόλογος στο βιβλίο των Γκίτση Αν.- Ζορμπά Β. Κ., *Λόγια ελπίδας*, εκδ. Μπαρμπουνάκης, Βόλος 2011, σ. 7-9.

Θεόδωρος Στουδίτης, Ε.Π.Ε. *Φιλοκαλία*, τόμος 18, σ. 50-51

Σμέμαν Αλ., *Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος*, εκδ. Εν πλω, Αθήνα 2006, σ. 38.

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Κατηχητικός Λόγος εις το Άγιον Πάσχα Α'*, PG 59, 723-724.

Σμέμαν Αλ., *Για να ζήση ο κόσμος*, πρόλογος και μετάφραση Ζήσιμου Λορεντζάτου, Αθήνα 1970, σ. 56, 66-67, 72

Πεντζίκης Ν.-Γ., *Προς Εκκλησιασμόν*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2007, σ. 87-88.

Τσομπανίδης Στ., *Λειτουργία μετά τη Λειτουργία. Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας και Θεολογίας στην κοινή χριστιανική μαρτυρία για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της δημιουργίας*, Διδακτορική Διατριβή Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1996, σ. 146

Ζορμπάς Β. Κ., *Η ανθρώπινη αξία στις κοινωνικές ουτοπίες*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1997, σ. 227-228

Σορδαλά-Κακατσάκη Ε., *Με λένε Ελπίδα*, εκδ. Αγκυρα, Αθήνα 2011, σ. 89

Αλέξανδρος, Μητροπολίτης Νιγηρίας, «Ιεραποστολή και Πολιτισμός», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο *Εκκλησία και Πολιτισμός* (Βόλος, 7-10 Μαΐου 2009)

Γαλανάκης Ειρ., *Η επανάσταση των συνειδήσεων*, Ομιλία κατά την Λειτουργία της Πεντηκοστής 1982, Ανάπτυο από το Αρχείο της Ορθοδόξου Ακαδημίας Κρήτης (ΟΑΚ), σ. 22

Ελύτης Οδ., *Άξιον Εστί*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1996, σ. 37

Αγγελάκης Γ., *Σιγά μην κλάψω*. Στο <http://www.iep.edu.gr/thriskaftika>

Γαλανάκης Ειρ., *Στρατευόμενη Εκκλησία*, Αθήνα 1975, σ. 8-9

Ψαρουδάκης Ν., *Η επανάσταση της αγάπης. Η χριστιανική λύση του κοινωνικού προβλήματος*, Αθήνα 1966, σ. 194-195

Ρίτσος Γ. - Θεοδωράκης Μ., *Θα Σημάνουν Οι Καμπάνες*. Στο <http://www.iep.edu.gr/thriskeftika/>
Ελύτης Οδ., *Ο Ηλιος ο Ηλιάτορας*. Στο http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=23167
Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τυράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας, Εναρκτήρια Συνεδρίαση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, 19 Ιουνίου 2016
Πορφυρίου Κουσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά 2015, σ. 201, 503-504
«Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, *Προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως*», Κρήτη, 2016
Ιωάννης Χρυσόστομος, Ερμηνεία στην προς Ρωμαίους Επιστολή, Ρ. Γ. 60, 535-538
Καζαντζάκης Ν., *Ο Φτωχούλης του Θεού*, εκδ. Καζαντζάκη, Αθήνα 2014, σ. 361
Σωφρόνιος, Αρχιμ., *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ. Στο <http://www.orthodoxfathers.com/logos/Dipsa-Theou-Agios-Silouanos-Athonitis>
Γιαννουλάτος Αν., Αρχιεπίσκοπος Τυράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας, *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία. Μελετήματα Ορθόδοξου προβληματισμού*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σ. 55 και 262.
«Μήνυμα της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, *Προς τον Ορθόδοξο λαό και κάθε άνθρωπο καλής θελήσεως*», Κρήτη, 2016
Χατζηδάκης Μ. – Γκάτσος Ν., *Ο εφιάλτης της Περσεφόνης*. Στο http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=3364

B. Εικόνες

Η συμφωνία των αγγέλων (Ευαγγελισμός, λεπτομέρεια), Δ. Θεοτοκόπουλος, 1596-1600. Στο <http://listenclassicalmusiccs.blogspot.gr/2015/03/el-greco.html>
[Ι.ι. Η ελπίδα των ανθρώπων για μια ιδανική κοινωνία]. Στο <http://www.aplotaria.gr/refugees-update-guernica> και http://eleftheriahtipota.blogspot.gr/2010/05/blog-post_25.html
Έναστρη νύχτα, Βαν Γκογκ. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%AF%CE%BD%CF%83%CE%B5%CE%BD%CF%84_%CE%B2%CE%B1%CE%BD_%CE%93%CE%BA%CE%BF%CE%B3%CE%BA
[Ζητείται ελπίς]. Στο <https://goo.gl/3CTk8n>
Η Ανάσταση, τοιχογραφία στη Μονή της Χώρας. Στο <http://selides-istorias.webnode.gr/%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B1%CF%83/>
«Ελάτε να πάρετε φως από το φως που δεν δύνει ποτέ». Στο <http://www.newsbeast.gr/tag/patriarxis-ierosolumwn-theofilos>
Ο Ανανεωτής, Μ. Βαρλάμης. Στο Βαρλάμης Ευθύμιος, *Ο Χριστός σήμερα στην Κρήτη*, Έκθεση, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2014, Ηράκλειο, Βασιλική Αγ. Μάρκου, έκδ. Πειραματικό Εργαστήριο Βεργίνας, The Art Museum, 2014
Ποιητής και Μούσα, Ν. Εγγονόπουλος, 1938. Στο <http://www.lifo.gr/team/book/53484>
[Ο καθολικός επίσκοπος Όσκαρ Ρομέρο]. Στο <https://www.ncronline.org/news/global/violence-spirals-salvadorans-look-oscar-romero-example>
Η Σταύρωση, Δ. Θεοτοκόπουλος. Στο <http://www.lifo.gr/guide/culturenews/arts/30215>
[iii. Μη μεριμνάτε]. Στο <http://coyoteprime-runningcauseicantfly.blogspot.gr/2016/11/free-download-viktor-frankl-mans-search.html>
Συγχώρηση, Γ. Κόρδης. Στο <http://www.eikonografies.com/tag/georgios-kordis>
Ο σπλαχνικός πατέρας, Μπαρτολομέ Εστέμπαν Μουρίγινο, 1667-70. Στο <https://www.wikiart.org/en/bartolome-esteban-murillo/return-of-the-prodigal-son-1670>
Η σύλληψη του Ιησού, Δ. Θεοτοκόπουλος. Στο <https://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/greco>
[«Κύριε, σκόρπισε τη χάρη Σου στη γη»]. Στο http://fanarion.blogspot.gr/2014_10_01_archive.html
Ένας ποιητής, Γ. Κόρδης, 2015. Στο <http://kordis.gallery/2016/04/25/homeric>
Ο Κελεός, Φίκος, 2012 (λεπτομέρεια). Στο <http://www.lifo.gr/team/u41183/50093>

Θεματική Ενότητα 6

A. Κείμενα

Γιαννουλάτος Αν., *Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004, σ. 156-157
«Χόκινγκ Στίβεν, ανθρωπότητα πρέπει να εγκαταλείψει τη Γη στα επόμενα 1.000 χρόνια». Στο <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/55027/st-xokingk-h-anthropotita-prepei-na-egkataleipsei-ti-gi-sta-epomena-1-000-xronia>
«Οι επιστήμονες λένε: Πριν το τέλος του 21ου αιώνα ο πολιτισμός μας θα καταρρεύσει!». Στο <http://www.tribune.gr/world/news/article/15813/epistimonες-lene-prin-telos-tou-21ou-eona-o-politismos-mas-tha-katarrefsi.html>
Fukuyama Fr., *Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος*, εκδ. Λιβάνης, Αθήνα 1992, στο <https://www.politeianet.gr/books/9789602363072-fukuyama-francis-libanis-to-telos-tis-istorias-kai-o-teleutaios-anthropos-170880>
Ιωάννης Χρυσόστομος, *Κατηχητικός Λόγος εις το Άγιον Πάσχα Α΄*, PG 59, 723-724.
«Κανόνας Μ. Σαββάτου», στο *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάδα*, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος
«Τα χέρια τ' αδειανά», Ραούλ Φολλερώ. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/373/2512,9690/>
«Το Μέγα Γεροντικόν (αποσπάσματα)». Στο http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/gerontikon/to_mega_gerontikon.htm
Ιωάννης Δαμασκηνός, *Κατά Μανιχαίων*, Μετάφραση: Ν. Ματσούκας, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 105, 147, 139
Yalom I., *Η μάνα και το νόημα της ζωής*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2012 (βλ. και <https://www.youtube.com/watch?v=qhU5JEd-XRo>)
Σκόντζος Κ. Λ., *Η θεολογία της Αναστάσεως του Κυρίου στην περί ανακεφαλαιώσεως διδασκαλία του αγίου Ειρηναίου*. Στο <http://>

www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?contents=selides_katixisis/contents_Easter.asp&main=kat014&file=kef12.htm

Έλιοτ Σ. Τ., *Η Ερημη Χώρα*, Γιώργος Σεφέρης, Εκδόσεις Ίκαρος, 1936

Ζηζιούλας Ι., Μητροπολίτης Περγάμου, *Η βίωση του μυστηρίου της Εκκλησίας*. Στο <https://www.pemptousia.gr/2012/03/i-viosi-tou-mistiriou-tis-ekklisias>

B. Εικόνες

[4η Ημέρα της Δημιουργίας]. Στο

http://users.sch.gr/aiasgr/Eikonografia/Palaia_Diathikh/H_dhmiourgia_tou_kosmou.htm

Σαμσάρα: *Ο κύκλος της ζωής*. Στο <http://www.thangka-mandala.com/blog/the-wheel-of-life>

Βουδιστής μοναχός σε περισυλλογή: *Ο δρόμος για τη νιρβάνα*. Στο

<https://www.shroomery.org/forums/showflat.php/Number/22071183>

[Δημιουργία και Μέλλουσα Κρίση: Από την αρχή μέχρι το τέλος του κόσμου]. Στο http://users.sch.gr/aiasgr/Eikonografia/Palaia_Diathikh/H_dhmiourgia_tou_kosmou.htm και <https://www.pinterest.com/malamisxristos/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CF%85%CF%88%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%AF%CE%B1/>

Η Ανάστασις, Μονή Οσίου Λουκά, 11ος αι. Στο <http://peritexnisologos.blogspot.gr/2016/02/h-11.html>

Η Μέλλουσα Κρίση, Giotto, 1305 (λεπτομέρεια). Στο <http://fr.academic.ru/dic.nsf/frwiki/1032863>

Η Μέλλουσα Κρίση (λεπτομέρεια). Στο <http://arathersillyblog.com/category/anime-2>

Η πέμπτη σφραγίδα της Αποκάλυψης, Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1608. Στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%B%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82

Η τελική κρίση, Μιχαήλ Άγγελος, 16ος αι. Στο <http://iep.edu.gr/thriskeftika>

Η ταφή του κόμητα Οργκάθ (λεπτομέρεια, Η ουράνια δόξα), Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1586-88. Στο

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82

Σικελιώτης Γ., (ανώνυμο). Στο <http://www.invaluable.co.uk/auction-lot/georgios-sikeliotis-greek,-1917-1984-111-c-qgxyg1kji>

Αγωνιστές, Α. Τάσος, 1973-75. Στο http://annagelopoulou.blogspot.gr/2012/11/blog-post_13.html

Ο άγιος Χριστόφορος βαστάζει στους ώμους τον Χριστό. Στο <https://www.enallaxnews.gr/2015/05/12/to-thauma-tou-agiou-xristoforou-stin-oreini-trixwnida>

Ο Ευαγγελισμός (λεπτομέρεια, Η συμφωνία των αγγέλων), Δομ. Θεοτοκόπουλος, 1596-1600. Στο <http://listenclassicalmusiccs.blogspot.gr/2015/03/el-greco.html>

Η ετοιμασία του Θρόνου, Μητρόπολη Μυστρά, 13ος αι. Στο

<http://www.pemptousia.gr/2016/06/pos-apikonizete-to-agio-pnevma-stin-orthodoxi-ikonografia>

Ο Χριστός το Α και το Ω, κατακόμβη Commodilla, Ρώμη, 3-4ος αι. Στο <https://fdathanasiou.wordpress.com/2013/page/3>

[ii. Από τη Γένεση στην Αποκάλυψη]. Στο https://www.nasa.gov/mission_pages/swift/images/index.html

Δείπνο στους Εμμάους, Καραβάτζιο, 1606. Στο <http://allons.pblogs.gr/2013/03/hwris-elpida-hwris-fobo.html>

Ο Μυστικός Δείπνος, σύγχρονη Κοπτική εικόνα. Στο <http://www.pravmir.com/coptic-icons>

Ουράνια Θεία Λειτουργία και Ο Μέγας Αρχιερέυς, τοιχογραφία και βιτρό, ναός Αγ. Τίτου Ηρακλείου Κρήτης. Στο Τσερεβελάκης Ιω., *Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας*, έκδ. Ενορία Αγ. Τίτου Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κρήτης, Ηράκλειο Κρήτης, 2003

Η Μεταμόρφωση του Χριστού, Θεοφάνης ο Κρης, 1570. Στο <https://fdathanasiou.wordpress.com/2012/08/05/%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BC%CF%8C%CF%81%CF%86%CF%89%CF%83%CE%B7-2/#jp-carousel-9457>

Θεματική Ενότητα 7

A. Κείμενα

B. Εικόνες

[Τέχνη γκράφιτι στο νησί Τζέρμπα της Τυνησίας]. Στο <https://www.dreamstime.com/editorial-image-travel-tunisia-djerba-island-graffiti-street-art-erriadh-small-village-tunisian-image71205725>

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

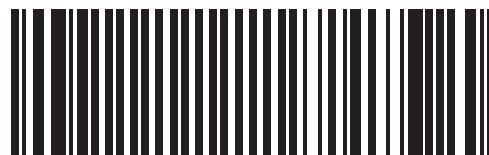
Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-21-0194
ISBN 978-960-06-5489-9

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 000000 0 21 0194 1